

NEMZETNEVELÉS

ÍRTA

PROMETHEUS

ELŐSZÓ.

Amikor e könyvnek megírásához fogtam, könyvet írni szándékom nem volt. Csupán néhány hírlapi cikkben kívántam beteges közállapotaink okait kutatni s annak a módját próbáltam keresni, hogy miként lehetne egy oly erőteljes és a mainál cselekvésre képesebb nemzedéket nevelni, mely nemzeti létünk biztos alapját megteremtteni képes.

Kétségtelenül állott előttem, hogy az 1906-ig lefolyt nemzeti küzdelem, melynek én is egyik szerény katonája voltam, nem csupán a küzdelem vezéreinek hibás taktikája és a koalíció kormányra jutása után közöttük kitört egyenetlenség miatt volt eredménytelen, hanem azért is, mert maga a nemzet sem volt ily küzdelemre sem szervezve, sem nevelve s a nemzet zöme a küzdelem legkritikusabb napjaiban is inkább csak izgult, semmint komolyan akarva cselekedett.

Csakis ez magyarázhatja meg közéletünknek azt a züllését, a magyar nemzeti eszmének azt az elhalványulását és közjogi téren azt a nagy lecsuszamlást, mely a koalíció bukása után bekövetkezett. Mindaddig, amíg a nemzetben a pártfelekezeti érzés erősebb, mint a nagy nemzeti célok szeretete, lehetetlenség nemzeti ügyünket csak egy lépéssel is előbbre vinni.

Ez a tudat és az a mélységes hazafiúi elkeseredés, mely közéleti zavaraink láttára elfogta keblemet, adta kezembe a tollat, amikor a Budapesti Hírlapban megjelent és itt közzétett cikkeim

megírásához fogtam. Csakis annak a lelki gyötremnek, mely tehetetlenségem érzetében kínozott, kerestem enyhülést, amikor a jelennek sivár és lehangoló képétől elfordítva tekintetemet, a múltban kerestem okulást és a messze jövőbe vetettem reményemet s így íródtak e cikkek, nem előre megfontolt terv szerint, mint inkább az előzmények folyamányaként egyik szülve a másikat.

Az a kedvező fogadtatás, amelyben egyesek részéről — amint ezt a szerkesztőséghez érkezett levelek tanúsították, — cikkeim részesültek és több oldalról az ismeretlen íróhoz intézett biztatás érlelte meg bennem azt az elhatározást, hogy cikkeimet könyv alakban is kiadjam.

Ez az oka annak, hogy e könyvben nincsen meg az a rendszer, amit egy nagy problémával foglalkozó és nem pártpolitikai szempontból megírt könyvtől megkívánni lehet. Mert a már megírt cikkeken a rendszer kedvéért nem akartam lényegesen változtatni, nehogy azzal a gondolatmenetet teljesen fölforgassam. Inkább abban bíztam tehát, hogy az olvasó meg fogja nekem bocsátani azokat az ismétléseket, amelyeket az egyes, — különböző időben megjelent cikkekben a kapcsolat föllevenítése okából sem mellőzhettem.

Amikor e munkát sajtó alá bocsátva, köszönetemet fejezem ki a Budapesti Hírlapnak, hogy e szerény próbálkozásomat, amikor cikkeimnek helyt adott, elősegítette; egyúttal annak a reményemnek adok kifejezést, hogy aki hazafias indulatból megírt cikkeimet elolvassa, nem fog szánakozni ábrándozásaimon, hanem legalább annyit fog elismerni, hogy írójuk igazmondásra törekedett.

Budapesten, 1913 május havában.

A szerző.

Gyöngeségünk okai.

1912. máj. 12.

I.

Az utolsó évek eseményeinek politikai eredményei a magyar nemzet oly gyöngeségéről tanúskodnak, mely a legnagyobb szomorúsággal tölt el minden hazáját igazán szerető magyar embert. Hiszen elég valamit a magyarnak hőén óhajtani vagy valami mellett állást foglalni, hogy abból azután semmi se legyen. Arról nem is beszélek, hogy a katonai téren támasztott nemzeti követelések ma messzebb vannak a megvalósulástól, mint valaha. Hiszen ezek általában nehezen mozgatható nagy dolgok voltak. Ha kisebb mértékben is, de ugyanez áll a gazdasági önállóságra is. Hanem itt vannak ránk nézve nagyjelentőségű, bár sokkal kisebb dolgok: mint a katolikus autonómia, a tisztviselők szolgálati pragmatikája, a vármegyei közigazgatás reformja, az új egyetemek fölállítása, ezek a régóta hangoztatott és egészen beikormányzati természetű kérdések, amelyek azonban ma éppen olyan távol vannak a megoldástól, mint voltak akkor, amikor fölvetették őket. Még csak azt sem bírjuk elérni, hogy törvényeink helyes, a magyar közjogi fölfogásnak megfelelő szöveggel szerkesztessenek, hogy mi a magunk törvényeiben úgy és akként fejezzük ki a mi fogalmainkat, amint akarjuk: mert legyen az nemzetközi szerződés, katonai törvény vagy gazdasági kiegyezés, annak a szövegébe éppen úgy beleavatkozik az osztrák, mint akár egy büntetőtörvénynek vagy más belkormányzati kérdést

szabályozó törvénynek szövegére is befolyást gyakorol egy láthatatlan kéz, mely nem engedi meg, hogy a magyar állam teljes szuverenitását a maga tisztaságában kidomborítsuk. Újabban pedig a rezolúció kérdése és az Aufferberg-ügy juttatta kifejezésre leplezetlenül azt, hogy nekünk akarni nem lehet. A nagysármási gázkútban fölhasználatlanul heverése és a Tisza-Duna-csatorna rég vajdó megoldatlan kérdése pedig arra vall, hogy még a magunk anyagi hasznának az előmozdítására is hiányzik az energiánk. Sőt attól is lehet félni, hogy kútba esik a késedelem miatt az is, ami elvben már megvolna, a görög katolikus magyar püspökség fölállítása. Mert ha ezt a dolgot, aminek az útjából a nagy akadály már el volna hártva, hamarosan meg nem csinálják és valósággal életbe nem léptetik, változhatnak a viszonyok és támadhatnak olyan új akadályok, hogy semmi sem lesz majd belőle.*

A miniszterelnök** is rámutatott beszédében arra, hogy azért támadják minduntalan a magyar nemzetet, mert gyöngé a kormánya, gyöngé a parlamentje s gyöngé maga a nemzet is. És ha széttekintünk szerte a világon, azt kell látnunk, hogy a magyarnak sehol sincsen barátja, mindenütt csak ellensége. Kezdve az osztrák reixráttól egészen Angliáig, mindenütt csak ellenségeink rágalmaival találkozunk s egy-két mellettük fölhangzó baráti szó eredmény nélkül hangzik el a pusztában s tudomást sem vesz róla a nagyvilág.

Pedig ez másként volt valamikor, még az elnyomatás nehéz napjaiban is, amikor Európaszerte tisztelettel, szimpátiával találkozott a magyar s hatalmas hangok emelkedtek mellettünk s hatalmak illesztették bele politikájukba a magyar erőt, mert erőnek tartották a nemzetet és számoltak vele.

Azóta sok víz folyt le a Dunán s minden megváltozott. Pedig ma már negyvenöt éves alkotmányos életre tekinthetünk vissza, számunk majdnem megkétszereződött, népünk a kultúra terén is haladt és gazdaságilag is fejlődött s a takarékbetétek növekedése azt mutatja, hogy már nem vagyunk az a tőkeszegény ország, ami még csak húsz év előtt voltunk.

Mi hát annak a nagy gyöngeségünknek az oka, hogy ma

* A püspökség szervezése azóta törvénybe iktattott és a püspök kinevezése már megtörtént.

** Lukács László,

velünk számolni senki sem akar, mindenki ócsárol és támad és akaratumk mindig csak pium deziderium, de kivinni, megcsinálni semmit sem tudunk?

Vannak, akik azt mondják, hogy kevesen vagyunk és szegények vagyunk, tehát gyöngék vagyunk. Erre az állításra azonban rácsafol az, hogy amikor sokkal kevesebben voltunk és kulturailag s gazdaságilag is hátrább voltunk, akkor számba vett minket a világ, mint figyelemreméltó erőtenyezöt. Ha ma nem vesznek számba, amikor többen is vagyunk, előbbrehaladottak is vagyunk, ez nem történhet azért, mert kevesen és mert szegények vagyunk. De hiszen egyes nemzetiségeink s horvátjaink is kevesebben vannak, mint mi, szegényebbek is, műveltség, tanultság dolgában is hátrább vannak s mégis vannak barátaink Ausztriában is, másutt Európában is és számolnak velök mint erőtenyezökkal mindazok, kik akár a dinasztianak, akár nekünk, akár a monarchia nagyhatalmi állásának ártani akarnak. S amikor mi mindent elkövetnénk, hogy valaki pártunkat fogja s megvédjen ellenségeink támadásai ellen, azt kell látnunk, hogy nemcsak csekély számú pangermán németeinket a terjeszkedni vágyó alldeutschok, hanem oláhjainkat, horvátjainkat, söt tótjainkat is nemcsak az osztrák szlávok és a nagy Ausztria hívei, hanem a franciák, angolok és amerikaiak is pártfogásukba veszik, a magyar zsarnokság vádjának megnyitják füleiket, söt maguk is hirdetik, hogy vezérszerepünknek mint meg nem okolt és meg nem jogosult uralomnak valahára véget kell vetni.

Számunk csekélyisége és gazdasági s kulturális hátramara-dottságunk tehát gyöngeségünk hirdetésére csak ürügyet szolgál-tat, de magát a gyöngeséget meg nem okolja. Hiszen különben lehetetlen volna az, hogy a kis Horvátország mindig többet és többet csikar ki tőlünk a maga államiságának a megteremtésére, mint amit mi vagyunk képesek kieszközölni a dinasztiaival vagy Ausztriával szemben már meglévö ezeréves államiságunk bizto-sítására. S amíg Horvátország egyre lazítja azokat a kapcsokat, amelyek öt hozzánk fűzik, mi azt vesszük észre, hogy egyre sza-porodnak a hurkok a nyakunk körül, egyre szövödnek a szálak, melyek mind szorosabban kötnek Ausztriához és vonnak bele a birodalmi egység mindent elnyelö örvényébe.

Mások azt mondják, hogy parlamenti viszonyaink beteg-ségében van a mi gyöngeségünk oka. A folytonos obstrukciók

megakasztják a többségi akarat érvényesülését; a kormánynak nincsen ereje keresztülvinni azokat a reformokat, amelyek a fejlődést biztosítják vagy előmozdítják s az állami szükségletek fedezése is kétséges lévén, bennünk senki meg nem bízhat, ránk senki sem támaszkodhat.

Hát igaz, hogy a kisebbség hatalmának az a túltengése, amit obstrukciónak neveznek, a kormányzásnak sok gondot ad, sok bajt okoz és a törvényhozás üdvös munkáját is megakasztja és a parlament tekintélyét aláásva, hatalmi súlyát is megrontja. De obstrukció volt Ausztriában is és azért Ausztria hatalmi súlya sem kifelé,* sem pedig Magyarországgal szemben egyáltalában nem csökkent. A horvát országgyűlés munkaképtelensége sem ártott a horvát szeparatistikus törekvéseknek, nem törte meg a délszláv eszme erejét, nem idegenítette el sem az osztrák népeket, sem a nyugat-európai nemzeteket a horvátoktól, sőt ellenkezőleg, Horvátországra vonta a közfigyelmet s homloktérbe tolta a horvát kérdést, mint olyat, amelyet megoldani kell s amelynek megoldása útjában éppen Magyarországnak imperialisztikus törekvései állanak.

A parlamenti obstrukciók első szakában, a Széli Kálmán kormánya alatt éppen nem volt tapasztalható, hogy a magyar nemzet gyöngye s hogy ellenségeinek száma emiatt egyre csak szaporodni fog. Hiszen soha miniszterelnök oly szép perspektívát nem festett a nemzeti aspirációk jövője felől a nemzet szemé lé, mint éppen Széli, az exlexbe jutott, majd megbukott miniszterelnök. S Tisza István miniszterelnöksége alatt sok minden megvalósult, amire tíz év előtt még gondolni sem mertek. Így a magyar katonai levelezés, egyes tárgyaknak magyar nyelven való tanítása a közös katonai intézetekben és több más dolog. Sőt Fejérváry a megmozdult nemzet 'lecsillapítására' oly nemzeti ígéreteket is vett föl hírhedt haladó programjába, hogy ha azok megvalósultak volna, bizony sokkal előbb volnánk, mint ma vagyunk.

Nem igaz tehát, hogy a mi gyöngeségünk alapoka az obstrukció. Az obstrukció mindenesetre nagy baj, amelyet megszün-

* Ma ugyan a balkáni háború óta ezt nem lehet mondani. De ez a fölhozott érvet nem gyöngíti, hanem erősíti; mert ma Ausztriában nincs obstrukció és Ausztria hatalmi állása kifelé mégis csökkent, ellenére annak, hogy ma nagyobb hadseregre támaszkodhat, mint még 1912-ben.

tenni kell, mert előbb-utóbb tönkreteszi az országgyűlés tekintélyét s ezzel meggyöngíti a nemzetnek alkotmányához való szívós ragaszkodását. De az obstrukció csak szimptomatikus baj, melyben éppen kifejezésre jut a nemzeti akarat gyöngesége. Mert ahol egy nemzet igazán tud akarni, ott nem a kisebbség, hanem a többség a nemzeti aspirációk hú kifejezője. Ahol pedig egy kisebbség mer állást foglalni a nemzet igazi akarata ellen, ott a nemzet azt a kisebbséget elsöpri.

A koalíció első korszakában, amikor a pártok között még megvolt az egyetértés, az országgyűlés törvényt alkotott törvény után. A horvát obstrukciót nem tekintve, obstrukció nem is volt s ezt is sikerült letörni és a sürgősségi szakasszal a parlament munkaképességének az akadályait elhárítani. Mégis, ki merné mondani, hogy ez idő alatt a nemzet az erőnek adta volna jelét, hogy akaratát sikeresen meg tudta valósítani, vagy hogy az a sok törvény, amit alkottak, előbbre vitte volna a nemzetet a megerősödés terén? Hiszen ha a koalíció alatt végzett óriás parlamenti munka megerősítésére szolgált volna a nemzetnek, bizony, nem volnánk ma gyöngébbek, mint voltunk a múltban s nem volna húszt annyi ellenségünk bent is, kint is, mint volt a Tisza miniszterelnökségének végső szakában.

A parlamenti bajok csak mutatói a belső gyöngeségnek, de nem okai. A nemzet fejlődése nem a parlamenti viták érdekességétől vagy sivárságától, ereje nem a pártok taktikájától függ, hanem attól önállóan halad a maga útján s inkább a nemzeti erő az, ami visszahat a parlamentre, mint a parlamenti taktikázás a nemzetre. Már maga az a körülmény, hogy egy nemzet nem arra hivatottak által engedi magát vezetni s az arra hivatottakat lejárhatja, a nemzeti gyöngeség jele. A rossz államférfiak szereplése tehát csak ott lehetséges, ahol nincsenek egészséges viszonyok, nincs ép, tetterre kész és cselekvésre hivatott nemzet.

Gyöngeségünk okait tehát másutt kell keresni és sem számunk csekélységében, sem szegénységünkben, sem parlamenti viszonyainkban. Ezek is tényezők, mint az izommennyiség vagy a test hőmérséklete, melynek van visszahatása a test és lélek épségére, energiájára. De nem ezek teszik az energiát. Keressük hát az igazi okokat, ha bajainkból ki akarunk gyógyulni.

1912. jun. 23.

II.

Kifejtettük már, hogy nemzetünk ama gyöngeségének, hogy akarát kivinni nem képes és senki sem vévén őt számba mint erőtenyezőt, mindenki támadja s mindenki ellensége, okát sem számunk csekélységében, sem szegénységünkben, sem kulturális hátramaradottságunkban, sem beteg parlamenti viszonyainkban nem lehet keresni. Számunk csekélysége és gazdasági s kulturális hátramaradottságunk a nyugat nagy nemzeteivel szemben mindenesetre alkalmas ürügy ellenségeinknek arra, hogy államalkotó képességünket kétségbevonják; zilált parlamenti viszonyaink pedig nagy szimptomatikus baj, melyet mint ilyet is gyógyítani kell, mert visszahat a nemzet életfolyamatára és hátráltatja beteg állapotából a nemzettestnek a föllábadását és a megerősödés útjára terelését. De a baj okait nem itt, hanem mássutt kell keresni s ha bajainkból ki akarunk gyógyulni, meg is kell keresni, mert különben sohasem fogjuk megtalálni a gyógyítás igazi módját.

Nem lehet tagadni, hogy nemzetünknek faji, nemzetiségi és felekezeti nagyfokú tagoltsága, különösen szerencsétlen geográfiai fekvésünk mellett, nagy oka a mi nemzeti gyöngeségünknek. A kelet és a nyugat határán, az észak és a dél közé ékelve, fajilag elszigetelten él nemzetünk már ezer év óta. Északról és délről szláv népek közé ékelődve, keletről az előretörő oláhság, nyugatról a világhatalomra törő németiség között, nemzetünk rokotalanul áll Európának éppen azon a pontján, ahol a múltban két világhatalom, a német és a bizánci császárság, majd a német és a török, ma a német és az orosz, vagy mint mondani szokták, a germán és a szláv világ készül élet-halál harcra egymás ellen.

De ez a fatális geográfiai helyzet csak nagyobb erőfeszítésre készíti a magyarságot, hogy önmagát föntarthassa és államalkotó képességét kifejthesse, de végzetes csapásként nem nehezdedhet a nemzetre; mert különben az Árpádok, Anjouk és Hunyadiak alatt a magyar nemzet nem tarthatta volna fönn magát és nem védhette volna meg államának függetlenségét s nem foglalhatott volna el nagyhatalmi állást Európa keletén. Ez a fatális geográfiai helyzet adott tény, amelyen változtatni nem lehet. Ezzel

számolni kell, de itt az orvoslásnak más módja nincs, mint energiával pótolni azt, amit például Angolországok kedvező szigeti helyzete önmagától biztosít. Ha a magyar nemzet ezt a nehézséget le tudta győzni a mohácsi vész előtt, le kell győznie most is, ha kifejti azt az erőt, amelyet kifejtett akkor.

Éppen ilyen adott tény az is, hogy nemzetünk fajilag, nemzetiségileg és felekezetiileg erősen tagolva van és hogy az államföntartó magyarság ma alig több az itt élő nem magyar fajú és nem magyarul beszélő népek összességénél s hogy e fajok közt jelentékeny számmal vannak, melyek kifelé gravitálnak, melyek a pánszlávizmus, a dákórománizmus vagy a pángermánizmus eszméjének hódolnak. De így volt ez a múltban is, sőt a számarány tekintetében volt idő, amikor sokkal rosszabb viszonyok között élt a nemzet. A szerencse azonban az volt, hogy a mohácsi vész előtt a királyi hatalom vagy a nemzeté volt, vagy a nemzetől, a magyarságtól függött s hogy az ország társadalmi és politikai berendezése minden politikai hatalmat a magyarságnak, a nemzetiileg teljesen egységes nemességnek a kezébe adott s egyesített és csak az emelkedhetett a nemesség soraiiba, aki érzésben és nemzeti törekvésekben a magyarsággal azonosult. A magyar nemességnek ez az erős politikai helyzete az ország nemzeti karakterét és a nemzet államalkotó erejét azután akkor is megvédte, amikor a királyi hatalom idegen kézbe került s a magyarsággal ellenséges befolyás alá jutott.

Ma már a helyzet a jogegyenlőség érvényesülése következtében lényegesen megváltozott és kedvezőtlenebbre fordult. Ma lehetetlenség oly intézményeket alkotni, amelyek a politikai hatalmat pusztán a magyarság kezébe juttassák. A magyarság, mint a magyar nemzeti eszmének letéteményese, ma már csak a vezérszerepei tarthatja meg a politikai életben, de kizárólagos politikai tényezőként nem szerepelhet. És itt van gyengeségünknek egyik igazi forrása, alapoka. A széthúzó nemzetiségi törekvések ellensúlyozása erős középponti hatalmat tesz szükségessé, az erős középponti hatalom azonban megbénítja a nemzet társadalmi erőit, mert elnyomja az önkormányzati szellemet, elzsibbasztja a részek öntevékenységet és önállóságát, nem szabadságszeretetre, hanem arra nevel, hogy kiki mindent a hatalomtól várjon s ezzel alapjában támadja meg a nemzet ellenálló képességét. Hozzájárul ehhez, hogy a középponti kormányhatalom Ausztriához és

a dinasztiahoz való visznyuk következtében sokkal kevésbé függ a magyar nemzet politikai magatartásától, mint az idegen, velünk ellenséges osztrák befolyástól. Hiszen újabb negyvenöt-éves alkotmányos életünkben sok kormány bukott meg bécsi befolyások hatása alatt, de a nemzeti akarat csak egyszer s akkor is csak kilenc hónapi ellenállási küzdelem után bírta akkori vezéreit kormányra juttani. S amikor nagy küzdelmek árán a nemzet elérte, hogy akikhez bizalma volt, kormányra jussanak, azt kellett tapasztalnia: hogy az a nemzetinek nevezett kormány, amelytől azt várta a nemzet, hogy a nemzeti erőket eddig soha nem látott mértékben fogja kifejteni, ezen a téren alig tudott valamit elérni; mert a (hatalom birtokában hatalmát veszítette a kormányzásra, önfentartási küzdelmei békókba verték akaraterejét, akaratlanul is idegen követeléseket kellett végrehajtania vagy nemzeti kívánságok teljesítését kellett elhagynia s egy négy évi kormányzás és majdnem egy évi kínos vergődés után eredménytelenül s lejárattottan kellett helyét elhagynia.

Az erősen középpontosított kormányhatalom tehát éppen úgy a gyengeségnek is forrása, mint az erőnek. Összetart, de meg is bénít, mert az önálló fejlődésre képesített nemzeti erőket meg is köti és el is ernyeszti. Ha pedig a középponti kormányhatalom meggyöngöttetné, hogy a részerek szabad fejlődése biztosíttassék, mivel e részerek nemcsak a magyar nemzeti eszmének, hanem idegen, ellenséges irányú nemzeti öntudat hatása alatt álló nemzeti erőknél is hatalmi tényezői: attól lehet félni, hogy itt a különböző irányú részereknek oly kezdetleges küzdelme fejlődik ki, amelyek egymást teljesen lekötve, az egyetemes magyar nemzeti erő kifejlődését lehetetlenné teszik.

Ha e bajt meg akarjuk gyógyítani, oly dilemmába jutunk, mint az az orvos, aki betegének testi fájdalmait enyhítésére kénytelen narkotizáló szereket adni, mert a tűrhetetlen fájdalmak gyakran több kárt okoznak a szervezetben, mint a betegség alapoka; de a narkotizáló szerek magát a szervezetet, az egész idegrendszert támadják meg s a fájdalmak alapokának elhárítását, meggyógyítását teszik lehetetlenné.

Ehhez járul még az is, hogy amíg a kormányhatalmat a magyarság magáénak tudván, önkormányzati és társadalmi tevékenysége tekintetében egyre ernyedtebbé válik; az alatt a nemzetiségi részerek éppen azért, mert ezt a hatalmat nem tekinthe-

tik olyannak, amelyre bizton támaszkodhatnának, önkormányzati és társadalmi szervezeteket létesítenek a maguk számára az irodalmi és kulturális egyesületekben, nemzetiségi bankokban és leginkább a nemzetiségi egyházak szervezetében, a hol nemcsak a nemzetiségi érzésre, hanem az egyház (lelki hatalmára is támaszkodva, a Dráván túl pedig az országos önkormányzat sáncai közé vonulva, erőteljes akciót fejtenek ki a magyar nemzeti egygyéforadás és a magyar nemzeti állam ellen, És szövetségeseiket keresvén Ausztriában és másutt a külföldön is, és belekapaszkodva a magyar nemzeti állam elnyomására törő birodalmi egység eszméjébe, oly erők szimpátiájára tesznek szert, amelyek a magyar középponti kormányhatalomnak esetleg ellenök forduló erejét lekötni és tétlenségre kárhozzatni képesek.

Mi haszna van hát a magyar nemzeti államnak az erős középponti kormányhatalomból és abból, hogy az egész közigazgatás a magyarság kezében van: ha a nemzetiségi önkormányzati szerveket megkötni nem képes, a magyar önkormányzati szellemet pedig semmivé teszi és a társadalmi erőket elernyeszti? Az a haszna, hogy az önkormányzati közigazgatásban a széthúzó nemzetiségi erők nem érvényesülhetnek; de viszont az a kára, hogy a magyar nemzet társadalmi ereje és ellenálló képessége el-lankad, elsorvad.

Az erős középponti kormányhatalom gyöngítése tehát éppen olyan veszélyes a magyar állam nemzeti karakterére, mint a mily veszélyes a kormányhatalom túltengése a nemzet ellenálló képességére. Ezt a dilemmát csak oly *közigazgatási reformmal* lehet szerencsésen megoldani, mely a törvényhatósági önkormányzatot megtartja a magyarság kezében, de a közigazgatási szervezetet a kormány szolgája helyett a törvény szolgájává teszi. Egy jó fegyelmi törvény, mely a kormány felügyeleti jogát elkülöníti a fegyelmi bíraskodástól és az önkormányzati alkalmazottaknak törvényes hatáskörében éppen úgy önállóságot biztosít, mint ahogy a kötele-ségét megszegő közhivatalnokot az állam fegyelmi hatalmának egészen a kezébe adja, sokkal nagyobb mértékben biztosítaná a nemzet részerőinek a kifejlődését, mint akármilyen választási reform, vagy a törvényhatóságok politikai hatalmának bármily erősítése, anélkül, hogy a nemzetiségi részerőknek nagyobb érvényesülésére nyújtana módot.

A közhivatalnoki jog biztossága nevelné a közhivatalnok

önérzetét, pártatlanabbá tenné és így javítaná a közigazgatást, önállóságra, öntevékenységre nevelné a nemzetet és mégsem gyöngíténé a kormány törvényes hatalmát.

Ez hát az egyik orvosszere a nemzeti gyengeségnek, a másik pedig az volna, hogy a nemzetiségi egyházak és kulturális egyesületek tevékenysége tisztán egyházi és kulturális térre szoríttassék s a magyar görög egyesült püspökség gyors föllállításával, majd magyar görögkeleti püspökség szervezésével paralizáltassék. Ezek oly fontos és sürgős föladatak, amelyek nélkül nincs nemzeti megerősödés, akár mint oldassák is meg a választói jog kérdése. De éppen az a kérdés, vajjon van-e a magyar nemzetben elég belátás, hogy érdekét e tekintetben kellően fölismerje s van-e elég erő, hogy félretéve minden pártpolitikai tekintetet s legyőzve a minden kormánnyal természetesen érvényesülni törekvő hatalmi önzést, a helyes reformok megoldását nem recepciókkal, hanem a hazai viszonyok szükségletének megfelelően és a törvényi alapok megbontása nélkül keresztül vigye?

S erre a kérdésre ma kételkedéssel vagyok kénytelen felelni. Hiszen a koalíciós kormány se fogott hozzá sem a mai abszurd főispáni intézmény megreformálásához, sem a szolgálati pragmatika, sem a közigazgatási reform megalkotásához. S most is azon folyik a veszekedés, hogy Hajdudorog vagy Nyíregyháza, avagy Nagy-Károly legyen-e a magyar görögkatolikus püspökség székhelye, ahelyett, hogy a közvélemény az új püspökség gyors szervezését és a püspöknek minél előbb való kinevezését sürgetné.*

Nemzeti gyöngeség ez is, melynek okai még mélyebben fekszenek, mint a kormányzati és közigazgatási szervezet bajai és mint a nemzetnek faji és nemzetiségi tagoltsága.

1912. jul. 14.

III.

Fölösleges bizonyítani azt, hogy az utolsó tíz esztendő politikai eseményei nemzeti gyöngeségünknek oly jeleiről rántották le a leplet, amelyek minden hazafit méltán megdöbbenhetnek. Eme nemzeti gyöngeségük okait kutatva, rámutattam már arra,

* Valahára már megtörtént a kinevezés.

hogy a parlamenti bajok csak mutatói a belső gyöngeségnek, de nem okai; mert a nemzet fejlődése a parlamenti párharcoktól önállóan halad a maga útján s inkább a nemzeti erő hat vissza a parlamentre, mint a parlamenti taktikázás a nemzetre.

Iparkodtam kimutatni azt is, hogy nemzetünknek faji, nyelvi és felekezeti tagoltsága és fatális geográfiai helyzetünk a magyarságtól fokozott energiát kíván, hogy meg tudjon felelni államföntartó hivatásának. De ezek oly adott tények, amelyek a múltban is megvoltak s miattuk helyzetünk azért fordult kedvezőtlenebbre, mert ma lehetetlenség olyan intézményeket alkotni, mint amilyen azelőtt a magyar nemesség volt, mely a politikai hatalmat pusztán a magyarság kezébe juttatta. A helyzetnek erre a nagy, megmásíthatatlan változására mutattam rá, mint gyöngeségünknek egyik forrására, alapokára.

Rámutattam már arra is, hogy az erősen középpontosított kormányhatalomban keresni a panáceát éppen úgy nem lehet, mint a municipalizmus fejlesztésében sem: mert az erősen középpontosított kormányhatalom elernyeszti a magyarság önszervező társadalmi erejét, s fokozza a nemzetiségeket, kik ily módon pusztán társadalmi szervezkedésük erejére vannak utalva; a municipalizmus fejlesztése pedig a nemzetellenes nemzetiségi rész-erők erőteljesebb fejlődésének a veszedelmét rejtí magában. Ebből a dilemmából kijutni csak egy jó közhivatalnoki fegyelmi törvény útján lehetne, mert csak ez biztosíthatná a jó közigazgatást és azt, hogy az önkormányzati alkalmazottak a nemzet érdekének és a törvénynek, nem pedig a mindenkori hatalmi felsőbbségnek legyenek hív szolgái. De kénytelen voltam arra is rámutatni, hogy a nemzetnek kedvező viszonyok között sem volt arra ereje, hogy ily reformnak becsületes és minden párt-politikai hatalmi szemponttól mentes keresztülvitelére bármely kormányát kényszeríteni bírta volna, a pártkormányoknak ama természetes törekvésével szemben, hogy a közigazgatási szervezetet párhatalmi célok megvalósítására is alkalmas eszköznek szeretik fölhasználni.

Így hát oly nemzeti gyöngeséggel állunk szemben, melynek okai még mélyebben fekszenek, mint a nemzetnek faji és nemzetiségi tagoltsága és a kormányzati és közigazgatási szervezet bajai. Mélyebben kell hát kutatnunk nemzeti gyöngeségünknek azt a másik okát, amely akadályozza annak, hogy az előbb említett

amaz oknak az orvosságát alkalmazni bírjuk: hogy ma már nem lehet oly intézményeket alkotni, melyek a politikai hatalmat kizárólag a magyarságnak a kezébe juttassák, mert ily intézmények alkotása korunk demokratikus fejlődési irányával, az állampolgári jogegyenlőség elvével van kiegyeztetetlen ellentétben.

Mi legyen hát ez a mélyebben fekvő ok, vagy ha több is van, mik lehetnek ezek az okok?

Ha figyelmünkre méltatjuk 1848 óta társadalmunk fejlődését, azt kell látnunk, hogy igen nagy átalakuláson mentünk keresztül, de a demokrácia nem hozta meg nemzetünknek azt, amit tőle megalkotói vártak: az egységes gondolkozású, azonos nemzeti aspirációktól áthatott, egyforma világfölfogást valló magyar értelmiséget; nem terjesztette ki a magyar nemesség egységes nemzeti karakterét a nemességhez hozzájáruló műveit polgári osztály egészére. Ellenkezően, ma a magyarság értelmiségének a körén belül oly széles, áthidalhatatlannak látszó mélységek tátonganak, hogy az értelmiség egyes részeit egész világ választja el egymástól.

Nem lehet azt állítani, hogy Pató Pálék és Széchenyi István teljesen egyformán gondolkodó emberek voltak. Az 1848 előtti magyar nemesség soraiban is voltak különböző politikai irányzatok. Hiszen voltak aulikusok és függetlenségiek, voltak konzervatívok és liberálisok, voltak centralisták és municipalisták, de valamennyien egy foglalkozási rendhez tartozván, egyforma volt a világfölfogásuk s az egyik így, a másik amúgy, de valamennyien a magyarság nemzeti megerősödését tekintették céljokul, a nemesség vezető szerepe mellett. Hiszen mindannyian a keresztény világfölfogás emlőin nőttek föl s ugyanazoknak a hagyományoknak tisztelete hatotta át valamennyinek a kebelét.

De ma nem így van. A mai magyar értelmiségnek egy igen nagy és vagyonánál s műveltségénél fogva nagyon is számottevő része a benszülött magyarsággal sem fájára nem homogén, sem azonos történeti hagyományok nem hatják át kebelét; mert nem a magyar köznépek a soraiból emelkedtek az értelmiség körébe, hanem idegen országokból még nem is olyan régen bevándorolt zsidóknak az ivadékai. A századok óta itt élt és a hazához akklimatizálódott s az itteni viszonyokhoz és intézményekhez ragaszkodó zsidóság nem okozott volna zavart a magyar értelmiség fejlődésében, mint ahogy a hosszabb idő óta földbirtokos zsidó-

ság legnagyobb része nem okoz ma sem. De amikor amúgy is kis nemzetünk csekély értelmiségébe egyszerre belekeveredett egy tőle vallásra és fajra s világfölfogásra egyaránt élesen különböző oly új elem, melyben erős faji öntudat él s a múltak hagyományai nem az ő hagyományai: ennek a nem nagy értelmiségnek a maga fejlődésében okvetlenül meg kellett zavarodnia s ez az új értelmiség fajuralomra irányuló törekvésében az autokton zsidóság egy részét is kellett, hogy magával ragadja.

A magyarság, sok idegen elemnek megmagyarosodása következtében, már különben is sokat veszített tipikus nemzeti sajátosságából és ellentálló képességéből. De ez csak átmeneti baj, mely csak addig tart, amíg a nemzeti génusz ismét áthatja az újonnan keletkezett magyarság minden részét. De a magyar értelmiségnek előbb említett új része fajilag nem vegyül a magyarsággal, hanem különállóan helyezkedett el benne éppen akkor, amikor a magyarság maga is, faji átalakuláson megy keresztül. Ennek következtében oly, fejlődési zavarok támadtak a magyar értelmiség politikai és valláserkölcsei fölfogásában, hogy alig van két ember, aki egymást meg tudná érteni. Az a zűrzavar, amit most is észlelhetünk a pártpolitikai küzdelmekben, mind ennek a következménye. A klasszikus pártalakulás, mely a csakugyan egyenlő felfogásúakat egyesítené egy táborban, szinte lehetetlenné vált. Mindenkinek lelkében él valami, ami őt abból a táborból, amelybe került, másfelé is húzza. Sokan vannak erős nemzeti érzéstől áthatott emberek, kiket a nemzeti intézményeket konzerválni törekvő érzésük kerget abba a táborba, mely Ausztriával mindenkor megalkudni kész s viszont sok nemzetietlen elem hangoztatja most a magyar alkotmány sérelmét, mert fölforgató törekvéseinek kudarcától fél, holott ugyanezek még néhány év előtt a magyar nemzeti követelések ellen a hatalomhoz szegődtek, mert ott remélték, hogy érvényesülni fognak.

Klerikálisok és szabadkőművesek, nemzeti érzésűek és közmopoliták, pecsovicsok és függetlenségiek, konzervatívok és radikálisok, merkantilisták és agráriusok össze-vissza verődnek politikai párttá, vagy pártblokká s a legteljesebb elvtelenség üti föl tanyáját jobbról is, balról is.

A politikai fölfogásoknak ez a zűrzavara, mely az említett nagy társadalmi fejlődési zavarnak a folyománya, okozza azt, hogy az elvek értéküket veszítik s a személyes érvényesülés, vagy

az anyagi haszon, meg a hatalmi szempont válik az emberek politikai elhatározásának irányítójává.

De nemcsak a politikában, hanem a társadalmi életben is ez a kaotikus állapot uralkodik. Az osztályérdekek ellentétei éppen úgy megbontják az egy vallásfelekezeten levőket, mint ahogy a vallásfelekezeti ellentétek megbontják az egy foglalkozási osztályba tartozókat. Ennek következtében senki sem tudja, hogy mit kell akarnia, tehát azt sem, hogy mi a kötelessége, hanem kiki csak a jogait követeli. Ennek következtében az erkölcsi fölfogás annyira meglazult, hogy tisztességes urak politikai érdekből gazemberekkel barátkoznak, becsületes úriemberek pedig legazemberezik egymást hol szembe, hol magukban, hol mások előtt. Nem csoda, hiszen senkinek sincs lelki irányítóje ebben a zűrzavarban, amely szerint biztosan eligazodhatnék. Mert az egyik igen elvhűen viselkedik a politikában, de mindenféle úton csak vagyonharácsoláson jár az esze; a másik meg a magánéletben igen hisz ínséges ember, de fölszínen csak politikai köpönyegforgatással képes föntartani magát.

Ahol pedig ilymódon megzavarodik az erkölcsi fölfogás, ott tartósan nem lehet a nemzet nagy részét egy határozott politikai irány mellett egyesíteni, csak dákkor, ha az a politikai irány nem önmegtágadást, nélkülözést es kellemetlenségekkel járó küzdelmeket követel, hanem biztos érvényesülést, jó üzletet vagy hatalmat biztosít. Ez az annak, hogy ebben az országban negyven évig uralkodhatott a szabadelvű párt, mert itt volt a bécsi támogatás, de amikor a nemzet egyszer összefogott, hogy Bécs ellen arasson diadalt, rövid öt esztendő alatt csak állhatatlanságának adta jelét, s az első nagyobb küzdelmek után ismét részekre bomolva, egymást becsmérő pártokra szakadva, megint kénytelen volt helyet adni egy olyan pártnak, mely áldozatok árán is fönn akarja tartani a jó viszonyt a nemzeti megerősödésünkötől fázó bécsi hatalommal.

Tehát nem a politikai vezérek tehetségtelensége az oka a mi sikertelenségeinknek, hanem az erkölcsi fölfogásnak az a zűrzavara, mely a magyarság faji átalakulásával egyidejűleg, a magyar értelmiségben helyt foglalt erős idegen élelemnek más világfölfogása következtében szükségképpen megszületett. És ez oly baj, amelyre orvosságot találni nem tudunk. Az antiszemitizmus nem az, sőt még inkább rontja a helyzetet, mert fajharcot

idéz föl ott, ahol annak helye nincs, egy nemzet egy nyelvet beszélő értelmiségén belől.

Ebben a bajunkban csak az időtől várhatjuk az orvoslást, bízva a magyar nemzeti eszme erejében, a nyelvnek összeolvasztó képességében és az intézmények összetartó hatalmában, valamint abban, hogy ha a vallási különbség a faji egyéolvadásnak akadályá marad is, a társadalmi összeolvadás idővel talán mégis elkövetkezik s a világfölfogásbéli különbség az iskola és a nemzeti irodalom hatása alatt enyhülni s ezzel kapcsolatban az erkölcsi fogalomzavar lassankint tisztulni fog.

1912. júl. 21.

IV.

Gyöngeségünk okainak kutatása közben csonka diagnózist állítanék föl, ha azt mondanám, hogy minden bajunknak oka az az új helyzet, melyet az Európaszerte diadalra jutott demokratikus irányú fejlődés teremtett meg s amely miatt nem lehet többé oly intézményeket alkotni, amelyek a politikai hatalmat kizáróan a magyarság vagy a magyarsághoz etnikailag és érzelmileg csatlakozó elemek részére biztosítanák. Valótlan volna ez a diagnózis, ha csak annak a megállapítására szorítkoznám, hogy nincs erőnk oly pártatlan közigazgatási rendszert létesíteni, mely a közhivatalnokot nem a mindenkori felsőbbségnek, hanem a közjónak és a törvénynek a szolgájává tegye. Nem mondanék igazat, ha azt állítanám, hogy bajainknak legfőbb oka az, hogy itt egy, a régi magyarságtól fajilag különálló, műveltség, vagyon és tehetség tekintetében számottevő, de a keresztény világfölfogással szembehelyezkedő új magyar értelmiség keletkezett, mely a régi magyar értelmiséggel szemben mint külön irány törekszik érvényesülni. Elhallgatnám a valót, ha azt állítanám, hogy csupán ez az új értelmiség az oka annak a belső bomlásnak, mely erkölcsi fölfogásunkban, társadalmi, politikai és etikai fogalmaink összezavarodásában észlelhető.

Mert ha a magyar nemzet ősi hibái nem szolgáltattak volna termékeny talajt az új helyzetszülte bajok kifejlődésének, a régi magyar arisztokrácia és a keresztény magyar középosztály ejthette volna módját annak, hogy a destruktív irányzatok lábára ne kaphassanak. Hiszen a politikai hatalom még 1867 után is

a régi nemesség kezében volt és még ma sem szorult le teljesert ez a középosztály a politikai vezetésről.

De, fájdalom, azok a nemzeti hibák, amelyek lehetségessé tették a tatárjárás iszonyatainak a bekövetkezését és később a mohácsi vészt s az ország nagyhatalmi állásának elbukását eredményezték, fokozták az új helyzet bajait, mert elősegítették nemzeti gyöngeségünk okainak a kifejlődését.

Rá kell hát mutatnom azokra a nemzeti hibákra is, amelyek kedvező fejlődési föltételeket nyújtanak a nemzet testébe, yérébe belekerülő fertőző anyagoknak. Mert csak akkor remélhetjük, hogy a nemzet szervezete legyőzi a betegségeket, melyek testét és lelkét elernyesztik, ha fölismerve a nemzeti hibákat, megjavításukra törekszünk és e törekvésünk, legalább bizonyos részben sikert is arat.

A magyar szereti a szélsőségeket. Nem oly szertelen ugyan, miként a szláv, de könnyen esik egyik extázisból a másikba. Egyszer a maradiságig konzervatív és nyugodtan tűri el a magyar jakobinusok kivégeztetését, a cenzúra törvényellenes behozatalát, mert az új eszméktől félti ősi alkotmányát s ezen belül rendi kiváltságait; máskor annyira liberális, hogy politikai jogokkal ruhazza föl ellenségeit is és nyelvhasználati jogokat biztosít az itt élő s két évtizeddel előbb a magyar szabadság ellen az abszolutizmussal szövetkezett nem magyar népelemeknek. Egyszer annyira királyhű és dinasztikus, hogy képmutatással az abszolutisztikusán uralkodó királyt is mint az alkotmányosság megtestesítőjét ünnepli és hidegen fogadja a nagy Napoleon fölhívását a királyválasztásra; máskor nemcsak a dinasztia ellen fordul, hanem még a királyság intézményét is köztársasággal szeretné fölcserélni, mint 1849-ben. Ugyanaz az ember, a nemzet koszorús írója, 1849-ben azt írja a *Március 15-iké-ben*, hogy eljövend az idő, amikor az emberiség megszünend csókolni a tigriskörmöket, amelyeken önönvérenek a szagát érzi s ha a késő utókor valahol kietlen, kopár területet talál, melyen nem terem meg Istennek semmi virága, tudni fogja, hogy ott egy király van eltemetve; s 1885-ben az országos kiállítás megnyitása alkalmával lelkesedve ír arról az esetről, hogy Széchenyi Pál gróf, akkori ipar-kereskedelem-földmivelésügyi miniszter boldogult Rudolf trónörökösnek nyilvánosan kezét csókolta.

A magyar csodálatos türelemmel képes elviselni a leg-

nagyob megpróbáltatásokat, majd egyszer csak vége szakad türelmének és akkor még arra is kész, hogy ő legyen az a máglya, melyen ellenségét elhamvasztják.

A magyar erős fegyelem mellett oly önfeláldozásra képes, hogy példányképeül szolgálhat bármely nemzet fiának; de mihelyt a fegyelem lazul, fölébred benne a féktelen önzés és vezér akar lenni valamennyi. Amíg a magyar családon belül nagy volt a fegyelem s az egy évvel ifjabb testvér is urabátyjának szólította idősebb testvérét, aki öccseit letegezte, a családon belül nagy volt az összetartás. De mihelyt megszűnt a régi szokás és eltanultuk a némettől a bruderkedést, azóta a családi belső viszályok az Árpád-hercegek trónviszályaihoz hasonló mértéket öltöttek. Amíg / az iskolák szigorú fegyelem alatt tartották növendékeiket, addig a magyar nemesség az akkori rossz berendezésű és tudományos szempontból alantas fokon álló iskolákban is bámulatos tudású és szellemi erőkifejtésre képes férfiakat tudott produkálni; de amióta a tanszabadság elvének ürügye alatt a magyar fiatalságot a főiskolákon még az előadások látogatására sem kényszerítik, azóta a magyar fiatalság a vizsgák letételéhez is protekciót keres és a léha dzsentriskedés veszedelmes méreteket öltött.

A magyar egyszer annyira megvetette a más kegyéből való csillogást, hogy még királya kezéből is lealázónak tartotta elfogadni az oly kitüntetést, mely nem az ő személyes tulajdonságainak a megörökítését, hanem a más személye fölé emelését célozta. Rendjel, kamaráság, át nem öröklődő címek, egy időben a magyar közönség körében mind megvetett játékszerszámba mentek, mely senkit sem emel, de alkalmat ad mindenkor a kitüntetett meggyanusítására. Ma, aki csak teheti, kamarás akar lenni, hogy magát más embertársától megkülönböztethesse és a címkórság oly fokra hágott, hogy sokan ínég jogosulatlanul is nemesi előnevet költenek és használnak.

A magyar szeret hivatkozni az ősi szokásokra, nagy történeti múltjára és igen sokat ad a család régi történeti nevére. Ha valahol megtekintünk egy magyar kiállítást, legsikerültebb része a történeti osztály szokott lenni. Ha egy idegen ezt látja, azt kell gondolnia, hogy ez olyan nemzet, mely fenmaradásához történetéből s ősi szokásaihoz való ragaszkodásából meríti erejét. Pedig alig van nemzet, mely oly kevésre becsülné történeti erekeit, mely annyi műemléket pusztított volna el, annyi ősi szo-

kashoz lett volna hűtelen és oly mohó vággyal kapna az idegen divaton, mint éppen a magyar. Ha nem így volna, több család iparkodott volna megtartani ősi birtokát, ma is lennének még uri udvarházak a falvakban, ma is járnák fiaink és leányaink a deli magyar táncokat s báltermeinkben nem uralkodnék úgyszólván abszolút hatalommal a boszton. Pedig ez nem először van így. A török világban harcosaink rövidre nyírt haját s középen üstököt, Mária Terézia korában copfos, hajporos parókát viseltek s a szatmári béke után a minét kiszorította a magyar táncot, a múlt század negyvenes éveiben a mazúr nem engedte érvényre jutni a paraszttáncot, a csárdást és az abszolutizmus alatt szalonképessé lett csárdást az alkotmányosság negyvenedik évében már kiszorította a boszton. És így van ez mindenféle szokások mezején. Az idegent majmolni, a magunkét leszólni és meg nem becsülni mi igen szeretjük, de nemcsak a táncban, az étkezésben, a társadalmi érintkezés formáiban, hanem még nyelvünk használatában és az intézmények alkotásában is. Hiszen amit 1867-től 1890-ig bevettünk a magyar törvénytárba, annak a hetven százaléka idegenből való recepció, ha nem pusztá szolgai fordítás. És ma ismét recepción törjük a fejünket, amikor be akarjuk hozni az általános, egyenlő és titkos választói jogot, pedig eredményeit látjuk a külföldön s múltunkban nincs annak semmi gyökere.

Hát ilyenek vagyunk mi régi magyarok s ez az oka annak, hogy oly könnyen adtunk tért idegen elemnek arra, hogy elfoglalja helyünket az irodalomban, művészetben, tudományban» üzleti életben és mindenütt, ahol magunknak kellett volna valamit produkálni s ahelyett, hogy azt az újonnan idekerült idegen elemet a mi viszonyainkhoz való alkalmazkodásra készítettük volna, próbáltunk alkalmazkodni mi magunk hol ehhez, hol ahhoz és összekaptunk, összezavarodtunk magunk között, úgy hogy bár mind egy nyelven beszélünk, mégsem tudjuk egymást ^megérteni.

De azt fogják sokan mondani, hogy kár volt mindezt megírni és a nemzetet így lebecsmérelni. De aki ezt mondja, annak azt mondom, hogy nem hű fia ennek a hazának, aki nem mer rámutatni a nemzeti hibákra, hanem hazugságokkal kendőzi azokat. Becsmérlés csak az erények letagadása volna. De én ezt nem teszem.

A magyarnak van sok fényes tulajdonsága, hiszen másként el kellett volna pusztulnia. Ezek a nemzeti erények tartották fenn, mint a helyzetek gyors fölismerése, a tanulékonyság, nagylelkűség, veszélyben az elszántság, a harci bátorság és így tovább, amelyeket itt nem érek rá mind elsorolni és bizonyítani. De be kell vallanunk, hogy nálunk csekély a polgári bátorság, a következetes, kitartó munkára való hajlam s amit nem bírunk elérni egy merész oroszlánugrással, annak a megvalósítására lusták vagyunk évek során át alig észrevehető hangyamunkával következetes munkát folytatni, még akkor is, ha attól függ nemzeti önmaradásunk.

Már pedig ezen változtatni kell, ha élni és fejlődni akarunk, mert korunk nem az oroszlánugrásoknak, hanem a szorgos hangyamunkának a korszaka. Változtatni a nemzeti hibákon pedig csak akkor lehet, ha fölismerjük azokat, s egész nemzeti nevelési rendszerünket akként rendezzük be, hogy a nemzeti hibák megszűnjenek, ha megszüntetni nem lehet, csökkenjenek, ha csökkenteni sem lehet, fékentartassanak vagy valamely fejleszthető nemzeti erénnyel paralizáltassanak. Mert nem igaz ám, hogy nemzetet nevelni nem lehet. A németek megmutatták, hogy lehet, amikor a német nemzetnek egyéni szabadságra törekvő és partikularizmusra irányuló hajlama ellenére nemcsak embereket, hanem népeket, királyokat és államokat sikerült arra bírniok, hogy megalkossák és fõntartsák a német egységet s a középkori ököljog tipikus hazájából sikerült a nemzeti fegyelmezetség mintaaországát megteremteni.

Exemplum docet, de egszersmind trahit. Kövessük mi is az önnevelés szép példáját s akkor nem fog kelleni gyõngeségünk okairól elmélkedni.

A nemzetnevelés szükségessége.

1912. júl 28.

Megállapítani iparkodván nemzeti gyengeségünk okait, elmélkedésem során arra az eredményre jutottam, hogy mai gyengeségünk legfőbb oka nemzetünknek évszázados hibáiban rejlik, mert ezek a hibák adták a módját és a lehetőségét annak, hogy intézményeink hibái és hiányai, fatális politikai helyzetünk és geográfiai fekvésünk, nemzetiségi és felekezeti viszonyaink és új, idegen eredetű elemeknek tényezővé válása a magyar közéletben, sajtóban és irodalomban, oly megbénító hatással legyenek a nemzeti, energiára, mint amilyennel valóban vannak.

Legfontosabb föladatunk tehát a nemzetnek olyan irányú nevelése, mely nemzeti erényeinknek megizmosodását segíti elő, nemzeti hibáinkat pedig megjavítja vagy legalább is fékentartja, valamely fejleszthető nemzeti erénnyel paralizálja.

A nemzet nevelését csak a nemzet maga végezheti, mert a nemzeti öntudat csak a nemzettagokban él, csak a nemzet fiai által és csak ő bennük érvényesül. Egy nemzetet tehát csak saját fiainak vállvetett munkája nevelhet nagygyá. A nemzetten kívül álló tényező ezt a nevelési munkát el nem végezheti, csak a milliónak egymást, a kicsinyeknek a nagyokat megértő, támogató és buzdító erőfeszítése.

De éppen ebben van a bökkenő. A mélyen gondolkozó, önzetlen hazafinak minden erőlködése hiábavaló, ha szavuk elhangzik a pusztában, ahelyett hogy milliók szívében visszhangra találna. Hiábavaló az okos szó, ha nincsen, aki megfogadja; hiába való a kemény szó, ha süket fülekre talál. Már pedig korunk

legfőbb baja az, hogy nincsen tekintély, hogy nem becsülik az érdemet, hogy ki-ki halad, törtet előre a maga útján, jogokat követelve s vezér akarva lenni; de, sajnos, senki sem akar másra figyelni, csak a tömegre, mely divatokat csinál; senki sem akar engedelmeskedni és senki sem akarja kötelességét híven teljesíteni.

De hogy is volna tekintély: amikor jó példát nem látni sehol; amikor a kicsinyek azt látják, hogy akiket nagyoknak tartanak, azok kicsinyes hiúság rabjai, vagy kicsinyes, önző érdekek oltárán áldoznak! Bezzeg! Volt tekintélye Deák Ferencnek, aki, amikor megalkotta a kiegyezést, föl tűnés nélkül s nem dicsekedve, de visszautasított minden kitüntetést, minden hiú hivalkodást s még azok is, akik munkáját nemzeti szerencsétlenségnek tartották s küzdöttek ellene, kénytelenek voltak elismerni, hogy amit ő művelt, nem a saját érdekében, hanem a nemzet javára való törekvésből cselekedte.

De miként válják követendő példává, tekintéllyé az a pártvezér, aki előbb elfogadja a királyi kitüntetést, mert így nagyobb tekintélyre vél szert tehetni, azután tüntetően lemond róla, mert így a népszerűség babérkoszorúját véli megszerezhetni? Vagy miként legyen tekintélye annak a pártvezérnek, aki más programot hirdet, amikor ellenzékbe szorul, mint akkor, ha kormányra jut? Vagy miként hasson nevelően a lelkekre az, aki előbb szembe helyezkedik a nemzettel, majd félreáll a küzdelemben akkor, amikor a nemzeti akarat egységesen nyilatkozik meg politikája ellen; majd kegyetlen energiával lép föl akkor, amikor a nemzet erőtlenségének adja jelét, de a hatalom minden erejét az ő kíméletlen energiájának rendelkezésére bocsátja?

Ki és hogyan emelheti hát föl a porbasújtott tekintélyt: ha általános bizalommal senki se dicsekedhetik; ha minden vezérférfinak akár helyzetében, akár magatartásában, akár képességében olyan hibák vannak, amelyek vagy tekintélyének, vagy népszerűségének ártanak, vagy pártszempontokból vakítják el vele szemben az emberek józan belátását? A porbasújtott tekintélyt a mai viszonyok közt csak maga az igazság, a névtelen igazság emelheti föl, mely nem vár sem politikai érvényesülésre, sem dicsőségre, sem felsőbb kitüntetésre, de még mandátumra sem vágyik, hanem csak érveinek súlyával kivan hatni, először azokra, akik önmagukban keresik az igazságot, majd azokra, akik kö-

zömbös helyzetben lévén, befogadják az igazságot, végül azokra, kik küzdenek az igazság ellen, de kénytelenek előtte a fegyvert szégyenkezve vagy magukba szállva letenni.

Az igazság szózata fölhangzik minden józan ítélőtehetséggel bíró embernek lelkében. Csaknem mindnyájan engedelmeskednek neki. Ma az én lelkemet ragadja meg, holnap a másét. Ha elnyomom szózatát, mikor hozzám beszél, kérdés, megtalálom-e máskor? De ha megragadom az alkalmat, hogy amit keblemben mond, azt másnak a füléhez is eljuttassam, akkor sokan kiáltanak föl egyszerre: heuréka! Ez az igazság! Ha azt hiszem, hogy hozzám és belőlem az igazság beszél, holott e szózat önámítás, az ördög csalóka megtévesztő szózata: mivel nevem, állásom, helyzetem senkit meg nem téveszt, senkinek sem fogok a keblemben visszhangot kelteni. Aki olvassa elmélkedésemet, azt fogja mondani, hogy amit írtam, semmi más, mint ügyesen csoportosított üres, tartalmatlan frázis. Vagy még azt sem ismerik el, azt mondják rá, hogy hazudok vagy világba beszélek.

De ha csakugyan az igazságot mondom, majd mondja más is utánam, míg nem az igazságnak pártja keletkezik, mely követeli az igazság érvényesülését.

Amikor tehát a nemzet nevelésének a nagy problémáját fölvetem, abból indulok ki, hogy ha igazat mondok, lassanként meg fognak érteni s majd csak eljövend az az idő, mikor mások is visszhangozzák igazságaim szavát. Ha pedig tévesztett úton járok, egy névtelen tévelygőt bizony nem fog követni senki sem. Ha tehát igazat mondok, használok hazámnak, ha tévedek, nem ártok vele, mert senki sem követ.

Ez a tudat hatotta át keblemet az előzmények megírásánál s ez most és jövendőben is az én vezérsillagom, amelyet követni akarok a névtelenség útján.

De térjünk a dologra, a nemzetnevelés nagy problémájára, amelyet, fájdalom, Széchenyi István óta rendszeresen művelni nemcsak meg sem kísértett senki, hanem lehetőségében sem hitt senki; mert ha hitt volna valaki, lehetetlen, hogy ne tett volna ezen a téren kísérleteket.

Ha a nemzetet nevelni, tökéletesíteni, erkölceit nemesíteni akarjuk, először is a nemzetnevelés eszközeivel kell megismerkednünk. Meg kell állapítanunk, hogy mivel lehet egy nemzetnek erényei kifejlesztésére és hibáinak megjavítására hatni.

Máról holnapra nem lehet egy nemzetben belől forrongó zavart ideákat tisztázni, ellanyhult, megernyedtt energiáját felkölteni és megizmosítani, hibáit belátatni és megjavítani. Hosszú időnek, évtizedeknek munkája ez, mely egy embernek csekély erejét messze fölülmúlja.

De miként a kellő helyen végzett néhány kapavágás a domboldalról lerohanó vizeknek irányt adhat és hatalmas vízmosásoknak leli et okozója, vagy egy folyóvizet irányából egy csekély ke,, a maga helyén alkalmazott árok is eltéríthet és azt eredményezheti, hogy idővel a régi meder magától eliszaposodik és új meder támad; akként egy-egy egészséges idea is irányt adhat az új fejlődésnek és sokaknak hosszú időre terjedő munkája magától végzi majd el azt, amit egy ember, bármily hatalmas, bármily tekintélyes volna is, a saját erejével el nem végezhetne soha. Hiú törekvés volna tehát azon erőlködni, hogy nemzetünk hibáit rövid idő alatt meggyógyítsuk. Hiszen a hibák sok százados fejlődésnek a szüleményei, amelyek a történelem viszontagságainak a hatása alatt nem csökkentek, hanem fokozódtak. De ha e hibáknak tovább fejlődését összetett kézzel nézi a mai nemzedék és szabadon engedi fejlödni tovább: könnyen meglehet, hogy a jövő nemzedékben már azok az erények is elsenyvednek, amelyek még hatvan év előtt az egész művelt világot bámulatra ragadták, sőt talán még azok is, amelyekkel ma még dicsekedhetünk. Hiszen az erkölcsi hanyatlásnak oly veszélyes jeleit látjuk máris, mélyek megdöbentek az embert.

Amint Bethlen István gróf az erdélyi földbirtokviszonyokról írt tanulmányában statisztikai adatokkal kimutatja: a Rákosi Viktor elnémult harangjai a képzelet országából a szomorú valóság országába jutottak s az erdélyi magyarság a magyar államhatalom minden erejére támaszkodva vesztette el Erdélyben lábait alól a közhatalomra nem támaszkodható oláhsággal szemben a biztos talajt, a földet, a városok táplálóját, a falut. Már pedig hová lesz az a nép, amelynek kebléből kiveszett a hazai röghöz való szívós ragaszkodás?

Meg lehet-e ezt a jelenséget magyarázni pusztán gazdasági alapon, ha nem áll mögötte belső erkölcsi erök hanyatlása, az egyéni önzés érvényesülése a nemzet iránt való eszményi kötelességgel szemben?

Vagy lehet-e erkölcsi hanyatlás nélkül megmagyarázni azt

a jelenséget, hogy amikor a magyar nemzet meglelte azt a nagy talizmánt, mely a pártokra szakadt nemzetet egy táborba terelte, hogy akkor négy év alatt engedi ezt a talizmánt a porba hullni s nemzeti aspirációinak megvalósításától magát messzebbre sodortatni, mint amennyire azoktól még a szabadelvű párt jogföladónak mondott uralma alatt állott?!

Az erő akarat. S nálunk az akarat dőlt össze az akarnokok nagy száma miatt. A kép, amely ma szemünk elé tárul, vajmi szomorú. De aki kétségbeesve összeszeszi kezét és a nemzet gyöngegére hivatkozva földad minden reményt, hogy tétlenségét s kényelemszeretetét ezzel igazolja, ahelyett, hogy hozzálátna a céltudatos kemény munkához: az gyáva és nem hazafi. Legyünk hát hazafiak s keressük a nemzetmentés útját, amíg nem késő. Tanuljunk akarni s keressük az útját és az eszközeit annak, hogy miként lehet megtanítani a nemzetet is arra, hogy hogyan kell erősen akarni.

A nemzetnevelés eszközei.

1912. aug. 4.

Nemzetet csak saját fiai tehetnek nagygyá. De vannak korok és helyzetek, amikor elégséges, ha a nemzetnek egy-két nagy fia akad, kiből erős a nemzeti öntudat s az ő fényes tehetségük, vas-energiájuk végzi el az igazi munkát, a nép milliói pedig csak engedelmeskednek a vezéri parancs erejével ható nagy akaratnak. Viszont vannak helyzetek és korok, mikor egy-két nagytehetségű, erős akaratú ember egy kezet sem tud megmozgatni a nemzeti naggyátétel célja felé, mert minden szava siket fülekre talál; vagy éppen azt éri el, hogy ellene fordul minden erő s a belső politikai küzdelmek a nemzet minden erejét a vezetésre hivatott nagyság hajlíthatatlan akaratának a megtörésére emésztik föl.

A magyar nemzetnek olyan a helyzete a népek családjában és olyan a belső struktúrája, hogy egy-egy hatalmas egyéniség mit sem tehet, ha szava milliók lelkében nem kelt visszhangot; ha a nemzetet nem ragadja magával ugyanazon az úton a lelkesedés, amelyen vezetésre hivatott vezéralakja haladni akar. Hiszen Ausztriához való viszonyunk és dinasztánk idegensége minden vezetésre hivatott erős egyéniséget megfoszt attól az előnytől, hogy a hivatalos hatalom teljes erejével irányíthassa a nemzet hajóját a nemzeti nagyság kikötője felé. A nemzetnek nagymértékű faji és nemzetiségi, felekezeti és rendi tagoltsága pedig a nemzeti megerősödés külső ellenségeinek mindig módot ad arra, hogy a nemzeti öntudattól erősen áthatott hatalmas egyéniségek akaratának

hatásosságát hol nemzeti, hol nyíltan nemzetellenes céger alatt belső ellenerőkkel paralizálják.

A magyar nemzetet tehát Bismarckok nem vezethetik. Ebben az országban a vasenergia vagy csak a nemzet ellen érvényesülhet, vagy pedig félúton megtörik és megsemmisül, ha mint úttörő az ár ellen, nem pedig mint útmutató az árral úszva halad. Széchenyi István az értelemre kivan hatni és mégis, mikor szembe kerül az árral, önmagában törik össze, míg az ár élén úszó Kossuth magához ragadja a vezetés gyeplőjét. S Deák Ferenc sem a nemzet ellen csinálja meg a kiegyezést, hanem akkor áll annak a munkának az élére, amikor már a nemzet nagy többsége szinte mindenáron kiegyezni akar. A magyar nemzetet csak vezetni lehet, de erővel kormányozni nem. Ilyen kísérletbe még az idegen erőre támaszkodó hatalomnak is előbb-utóbb beletört a bicskája.

A magyar nemzetet tehát előbb nevelni kell arra, hogy nagyvá lehessen, mert egyes fiainak bármily nagy tehetsége és akaratereje nagyvá nem teheti soha, ha a nemzet arra a maga egészében megérve nincsen. Ez az oka annak, hogy amint a költő mondja: „annyi szív hiába onta vért s keservben annyi hű kebel szakadt meg a honért; hogy annyi ész, erő és oly szent akarat, hiába sorvadozzanak egy átoksúly alatt”. Ha ez a nemzet megérett volna a nemzeti nagyságra, lehetetlen, hogy négyszáz év alatt ne ért volna cél, mikor ez idő alatt annyi nagy tehetségű és nagy jellemű vezéralakja volt. Hiszen mindig a nemzet hibái vesztették el azt, amit nagyjainak érényei már-már megszereztek.

De hogy a nemzetet nevelni lehessen, először is a nemzetnevelés eszköveivel kell megismerkedni. Ezek az eszközök pedig csak olyanok lehetnek, amelyeknek tömeghatásuk van. Tehát nem egyesek hatalmában álló eszközök ezek, hanem sokaknak közreműködésére van szükség, hogy ezek az eszközök sikerrel felhasználhatók legyenek.

Circulus vitiosus biz ez! Hiszen ha már sokan vannak, kik a nemzetre ható eszközöket helyesen föl tudják használni, akkor már alig szükséges nemzetnevelésről beszélni. De amíg csak kevesen vannak, akik ezeket az eszközöket tudatosan használhatják, addig bizony hiába minden erőlködés, mert elmarad a megkívánt hatás. És mégis egyszer csak el kell kezdeni, mert ha sohasem fogunk hozzá, sohasem lesz igazi nemzet ebben a hazában.

Aki a nemzetet nevelni akarja, annak a nemzet fiait kell ne-

vélnie. Hiszen a nemzet fiai által él. Elerkölcstelenedett nemzedék és haszontalan társadalom nemzeti nagyságot nem teremthet soha. A nemzetnevelés első és legfontosabb eszköze tehát az iskola. De nem az az iskola, amely csak tudományokra és ismeretekre tanít, hanem az az iskola, mely ezenkívül a lelket nemesbíti, a jellemet és az akaratot fejleszti. Az ilyen iskola van hivatva a jövő nemzedéket jobbra, erkölcsösebbé, tökéletesebbé, szívósabbá nevelni, mint amilyen a mai.

A nemzetnevelés másik hatalmas eszköze a sajtó. A napi sajtót értem, mert korunkban ennek van legáltalánosabb, legintenzívebb hatása, mivel a lapokat az emberek nap-nap mellett olvassák s a napi sajtóban fölmerülő eszmék, gondolatok és irányok nem erejükkel, hanem folytonosságukkal hatnak, még pedig a nép minden osztályára, rétegére egyaránt. *Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.* Ez leginkább a napi sajtóra igaz. Ezt fölösleges bővebben fejtegetni s azt hiszem, elég csak konstataálni is.

A nemzetnevelés harmadik hatalmas eszköze a szépirodalom. Nemcsak kulturális hatása van ennek, hanem különösen a nemzet értelmiségének egész erkölcsi és világfölfogása a szépirodalom hatása alatt alakul. Fiaink és leányaink drámákból és regényekből, versekből és tárcákból merítik eszményeiket s magunk meglett emberek is tagadhatatlanul hatása alatt állunk s észrevétlenül formáltatunk általa.

A nemzetnevelés negyedik hatalmas eszköze a nő. Nem a politikai életben szerepet játszó, szavazati jogért harcoló vagy szavazati joggal élő, sem a parlamentben szónokló vagy éppen miniszteri hatalommal élő nő; hanem az a nő, aki mint anya gyermekeit, mint feleség férjét, mint leány az imádoit neveli, idomítja, még politikai nézeteiben is irányítja. Erről igen sokat lehet beszélni. De ennek a cikkemnek nem ez a főadata, hanem csak a nemzetnevelés eszközeinek a megállapítása.

A nemzetnevelés ötödik eszköze a tudomány. Ötödik helyre ezt azért teszem, mert bármily fontos is egy nemzet életében, hogy legyenek képzett tudósai és tanult emberei: a tudomány nem hat a nép széles rétegeire, rendszerint még az értelmiségnek is csak egy kis része van hatása alatt s éppen ezért csak csekély kör az, amelyen belül közvetlenül érvényesül. A tudománytalanság azonban nagy csapás egy nemzet értelmiségére. De viszont maga

a tudomány korántsem képes sem nemzetet teremteni, sem nemzetet föntartani. Nem képes éppen azért, mert szűkre zárt a kör, amelyen belül nevelő hatása érvényesül.

A hatodik helyen kell említenem a testedzést, a sportot, mely nemcsak a jövő nemzedék helyesirányú fejlődését, testi épségét és munkabírását van hivatva biztosítani; hanem erkölcsi életre és akaraterejének a megacélozására is készíti a fiatalságot.

A képzőművészeteket és a zenét csak hetedik helyen említhetem. Hiszen termékeik igazi élvezetéhez nem elégséges az esztétikai érzék és az értelem, hanem rendszerint különös tehetség is kívántatik hozzá. E művészeteknek tehát hatásossági köre is szűkebbre szorul, hatása is mulékonyabb, éppen azért nem vetekedhetik nemzetnevelő hatásában sem a sajtóval, sem az irodalommal, de még a tudománnyal sem. Nemzetnevelő hatása azonban tagadhatatlan, mert befolyása van az erkölcsök és a világfölfogás fejlődésére is. Evvel a kérdéssel azonban nem akarok e helyütt bővebben foglalkozni, mert annyira problematikus a téma, hogy nem kívánom vele olvasóimat terhelni.

Végre utolsó helyre teszem, holott első helyen kellett volna említenem, az intézményeket és ami ezzel szorosan összefügg, a politikai közéletet. Első helyen azért kellett volna említenem, mert az intézmények igen mély nyomokat hagynak egy nemzet életében, tulajdonképpen ezek teremtik meg a nemzetet. De utolsó helyre tettem azért, mert az intézmények fejlődése legkevésbé függ a nemzet akaratától. Alakulásuk éppen úgy, mint a politikai pártküzdelmek, inkább öntudatlan erők mérkőzésének szüleményei, mint tudatos emberi munkának eredményei. Bár a látszat az, hogy intézményeinket tetszésünk szerint alakíthatjuk, alakíthatjuk, máshonnan behozhatjuk. De ez a látszat tévedés, mint a történelem bizonyítja.

Ezekben vélem a nemzetnevelés eszközeit megállapíthatni. Különös jelentőségüket, valamint azt, hogy miképpen lehet ezeket a nemzetnevelés szolgálatában hasznosan értékesíteni, az alábbiakban kísérlem meg kifejteni.

Az iskola.

1912. aug. 11.

Egy középiskolai értesítőben megjelent értekezésben olvastam, hogy voltak korok, amelyekben a tudományok művelői annyira túlbecsülték a nevelés értékét, hogy abból indulva ki, hogy nincsenek velünk született eszímék, az emberi lelket fehér laphoz hasonlították, melyre a nevelés azt írja, amit neki tetszik, azaz az ember képzésének a lehetőségét teljesen a környezettől függő dolognak tartották. Más korokban meg a nevelés hatalmában alig bíztak s a velünk született hajlamokat oly erőseknek tartották, hogy ezzel szemben a nevelés csupán néhány külsőség elsajátítására szorítkozhatik.

Az egyik éppen olyan képtelenség, mint a másik. Aki nem elméletek gyártására törekszik, hanem a való életet úgy fogja

bízhatik, sem pedig azt nem állíthatja, hogy a nevelés csak külsőségek elsajátítására szorítkozhat. A nevelés kétségtelenül nagy befolyással van az emberi akarat, képesség és jellem kifejlődésére, de magát az emberi természetet meg nem változtathatja, csak fejlődését irányíthatja, szabályozhatja. S miként egyeseknek, éppen úgy nemzeteknek a fejlődésénél is a nevelés nagy kihatású tényező, de nem abszolút hatalom.

Ha ebből az alapigazságból indulunk ki, nem vonhatjuk kétségbe azt sem, hogy az iskolának igen nagy szerep jut abban, hogy milyen és mire képes legyen a jövő nemzedék. Hiszen a gyermekkor az a kor, amelyben jóra és rosszra legfogékonyabb

az emberi lélek. Ha ebben a korban az iskola nem komoly munkára, hanem csak élelmességre, nem önmegtágadásra, hanem csak önzésre, nem rendre és pontosságra, hanem felületességre szoktatja a jövő nemzedéket: ne higyjük, hogy az a jövő nemzedék, ha majd az ő kezébe kerül a nemzet sorsának az intézése, azon az erkölcsi magaslaton lesz, amelyen lennie kell annak a nemzetnek, mely külső és belső ellenségektől körülvéve, csak ellenségeinél nagyobb szellemi képzettség és erkölcsi erő segítségével tarthatja fön önmagát.

Már pedig iskoláink ez idő szerint csak arra vetnek súlyt, hogy az új nemzedék minél több ismeretet sajátítson el, de arra vajmi kevés a gondjuk, hogy önmegtágadásra, rendre és fegyelemre neveljék fiainkat. A tanítás módszere igen nagyot haladt és fejlődött, a megtanulandó anyag is igen fölhalmozódott. De éppen ezért az elme és jellemképzés föladata az iskolákban igen visszaszorult. Az ismeretek megtanulása és megtanítása vált az iskola céljává, holott az iskolában tanult ismeretek legnagyobb része elpárolog az idők folyamán. Az ismeretszerzés tehát csak eszköz lehet az elme és a jellem képzésére, fejlesztésére, de nem lehet cél, melyet az iskola maga elé tűz.

Hiszen hány jeles jogász emlékezik arra, hogy mi a Descartes tantétele, vagy hogy hogyan kell levezetni a Pithagoras tantételét? De akinek éles logikáját a matematikai levezetések kifejlesztették, az mint jogász is nagy hasznát veszi annak a szellemi, logikai gyakorlatnak, amellyel a matematika tanulása és megértése össze van kötve. Vagy elfeledjük, mire az életben valamire visszük, a világtörténelem egyes nevezetes eseményeinek az évszámait, de egy Cézár és Brútusz alakja megmarad lelkünkben, mint ahogy megmaradnak az egyes korok jellemző vonásai és eszméinek küzdelmei is. Bátran merem tehát állítani, hogy minél inkább akarja az iskola az elme és a jellemképzés eszközéül, nem pedig célul használni az ismeretek tanítását, annál inkább éri el azt, hogy az ismereteket a tanuló maradandóan s nem csupán egy-egy felelésre vagy vizsgára sajátítja el.

A jó iskola tehát csak az elme és a jellem képzését, fejlesztését, az ifjúságnak akaraterőre, önmegtágadásra és fegyelmezésre nevelését teheti céljává, nem pedig minél több ismeretnek az elsajátítását.

Egy nemzet jövője leginkább annak az osztálynak képzelt-

ségétől és karakterétől függ, amely osztály, mint értelmiségének a legelőkelőbbje, a nemzet vezetésére, sorsának irányítására hivatva van. Ezt az osztályt pedig nem a nép- és a középiskola, hanem a főiskolák nevelik. Hiszen a főiskolák tovább folytatják azt a nevelő munkát, amit a nép- és a középiskola elvégzett, de pár év alatt teljesen romba is dönthetik a nép- és középiskola munkájának minden eredményét.

Tegyük föl, hogy nép- és középiskoláink teljesen nemzetnevelő hivatásuk magaslatán volnának s hogy olyan fiatalságot juttatnának az egyetemre vagy más főiskolára, mely csakugyan oda való.

Amikor ez a fiatalság — mely még mindig könnyen alakul, mert nem érte még el azt a kort, amelyben az emberi jellem megállapodik — az egyetemre lép és itt azt látja, hogy akinek föltett erős szándéka az előadásokat pontosan látogatni, ezt a szándékát meg nem valósíthatja, mert a terembe csak a hallgatóság fele fér be, a többi meg kiszorul: akkor ez a fiatalság úgy-e bár, azt fogja megtanulni, hogy kötelességünk teljesítése nem rajtunk múlik, hanem a körülményektől függ. Amikor ez a fiatalság azt látja, hogy az iskolába járást a szabály megszabja ugyan, de ezt a szabályt megtartani nemcsak fölösleges, de sokakra nézve lehetetlen is: akkor ennek a fiatalságnak középiskolai pályáján szerzett kötelességérzete, úgy-e bár, teljesen tönkre fog menni.

Amikor az ifjúság a főiskolákon azt látja, hogy a vizsgáknál szokásos a protezsálás, úgy-e bár, egész élete tervét nem saját erejére, hanem összeköttetések és protekció szerzésére fogja fordítani. Hiába vált volna hát vérvé a középiskolában az a 'hit, hogy ki-ki a saját szerencséjének a kovácsa, hiába vert volna gyökeret lelkében az önbizalom; a főiskolán érvényesülő illetéktelen befolyások ezt a hitet, ennek az önbizalomnak gyökérszárait kitépnék lelkéből. Az előadások látogatásának nemcsak a kényszere, hanem a budapesti egyetem jogi karán az első évben a lehetősége is hiányozván, a nemzet legelőkelőbb osztályát arra neveli, hogy kötelességét ne teljesítse, hanem némi formák megtartásával csak jogait biztosítsa és követelje. S minthogy az előadások látogatását és a folytonos tanulást ma már a vidéki jogakadémiákon sem merik követelni, mert különben elfogy a hallgatóság, a helyzet az: hogy főiskoláinkon a fiatalságot a köteles-

ség nem teljesítésére, fegyelmetlenségre, léhaságra és a kitartást igénylő munka kerülésére neveljük.

Ehhez a bajhoz járul azonban még az is, hogy a középiskolák sem eléggé foglalkoznak az önbizalom és az akaraterő fejlesztésével; továbbá, hogy a magyar ember miként a jó bor, soká forr, nehezen érik, másképpen mondva, a mi fiainknak későn jön meg az eszük. A tanszabadságnak nevezett mai főiskolai rendszer mellett tehát fiatalságunk éppen abban a korban marad teljesen fegyelmezetlenül, amikor a káros ösztönök és élvezetvágyak föllépése, különösen kíváнатossá tennék a legszigorúbb fegyelmezést s az ifjúban az erős testi és szellemi elfoglalással az ösztönök fékentartását, az önmegtagadást és akaraterőt kellene kifejleszteni.

Ha tehát oly vezetőosztályt akarunk ennek a nemzetnek nevelni, mely erős elhatározásra és kitartásra képes és amely nem azt keresi, hogy 'hol fogja meg a dolog könnyebb végét: akkor először is a főiskolai oktatást kell gyökeresen megreformálni; a 18-22 éves ifjakat, kik tudományos pályákra készülnek, iskolalátogatásra, rendszeres tanulásra, magánéletükbe is beavatkozó iskolai fegyelemre kell fogni. Mert a mai rendszer mellett éppen a nehezen érő magyar faj az, mely elpusztul, elléhásodik és a versenyben lemarad, holott kellő fegyelem alatt bámulatos eredményeket tudna fölmutatni.

A középiskola és a népiskola nemzetrevelő hatásával a már fönnebb mondottakon kívül ezúttal nem foglalkozom. Annyit azonban itt is meg kell jegyezni, hogy téves fölfogás a nemzeti nevelés módját abban keresni, hogy ifjúságunk előtt elzárva az idegen kultúrák nevelő hatását, pusztán magyar történelemmel és irodalommal foglalkoztatjuk őket. Ez a nemzeti egyoldalúság a nevelésben, mely a világtörténetet és a világirodalmat, ha nem is mellőzi, de nagyon visszaszorítja, a magyar ifjúságnak értelmi szemhatárát szűk térre szorítja s megfosztja az ifjút az összehasonlítás lehetőségétől. A nyugati nagy nemzetek tehetik a maguk történetét és irodalmát a világtörténeti és világirodalmi tanítás középpontjává, mert Németország, Francia-, Angol- és Spanyolország egész korszakokon át csakugyan vezetőszerepet játszottak Európa történetében és szellemi életében. De Magyarország csak négyszáz év előtt volt hatalmi tényező, akkor is csak Európa keletén, s éppen ezért az európai kultúra fejlődésében

csak mint a barbarizmus ellen álló végvár teljesített világtörténeti hivatást, de irányító szerepet a kultúra fejlesztésében akkor sem játszott s a magyar értelmi erő az alkotmányi és hadi életben merült ki.

Hiszen az összehasonlítás lehetősége nem káros, hanem előnyös hatással van a nemzeti érzés fejlesztésére s a tapasztalás is azt mutatja, hogy a magyar nemzeti érzés azóta vesztett intenzivitásából, az idegen divatok azóta szorítják vissza a régi jó nemzeti szokásokat, amióta középiskoláink tanulmányi és vizsgálati rendjében a nemzeti egyoldalúságot iparkodtunk érvényre emelni a nemzeti öntudat fejlesztése érdekében.

A nemzetnevelés szempontjából tehát egy oly kis nemzet-eiéi, mint a magyar, igen fontos az, hogy az egyetemes európai történetet és irodalmat ne tévesszük szemünk elől s ne essünk a nemzeti egyoldalúság túlzásába; mert ez éppen a nemzeti érzés intenzivitását, a nemzeti sajátosságok és szokások fennmaradását teszi kétségessé a mai korban, amikor a külső hatások a divat révén oly könnyen érvényesülnek.

A napi sajtó.

1912. aug. 18.

Egy nyolcvankét éves korában elhunyt öreg úr, aki valamikor nagy vagyon ura volt, de koldusszegényen, zsellérházban halt el, akit nem költséges passziók, hanem a Pató Pál-féle semmivel sem törődés juttatott tönkre, egy alkalommal azt mondta nekem: „Tudja öcsém! Magyarországot a hírlapok tették a jókedv, a barátság, a társasági élet hónából az unalom, az önzés, a magánakelés országává. A régi világban, amikor még az újságok elterjedve nem voltak, ha valami történt, elmondtuk egymásnak, ha össze nem jöhettünk, megírtuk egymásnak. Az emberek keresték egymást, hogy beszélhessenek egymásról, volt társalgás, kerestük hát egymás társaságát s megvitattuk dolgainkat, az eseményeket, a terveket, egymás között bonyolítottuk le politikai vitáinkat. Ma mindenki külön megtalál mindent az újságban, legyen az hír, terv vagy politika. Kiki elolvassa magának s ezért nincs ma társalgás, hanem csak kártyával űzik az időt a férfiak, öltözködéssel a nők. Ezért unjuk ma egymást, ezért él kiki magának, ezért lesz mindenki önző, magának és magáért élő s ezért nincs már többé itt barátkozás.”

Az öreg úrnak volt valami igaza. A napi sajtó mindent elmond, ami történik s kiki elolvassa magának. A napilapok olvasása némelyik embert annyira leköt és elszórakoztat, hogy társalgásra nem is vágyik. A napilapokban kiki megtalál mindent, amire szellemének szüksége van, a politikától, az irodalmon és tudományon keresztül, egész az üzletig. Oly általánossá, minden

néposztályra egyaránt kiterjedővé vált az újságolvasás, hogy nemcsak a társalgástól vonja el az embereket, hanem minden egyéb olvasmánytól is. A legtöbb ember ma nem is olvas mást, csak napilapot. Még a politikai és tudományos értekezéseknél is beéri a napilapokban megjelent ismertetéssel s nem kíváncsi többé az eredeti munkára. A jobbmódúak kérdés kedvéért megszerzik a könyvpiacra megjelenő munkákat, némelyek szép, díszkötésekben pompázó könyvtárakat gyűjtenek össze; de vajmi kevesen vannak, kik a megvásárolt könyveket el is olvassák. A hosszú szépirodalmi termékeket az emberek unják, mert megszokták, hogy rövid, egymással össze nem függő hírlapi cikkeket, karcolatokat és tárcákat olvassanak. Nem szeret a modern ember egy tárgynál sokáig időzni, abba elmélyedni, hanem egyik tárgyról hamar a másikra tér át, mert erre szoktatta az újságolvasás.

Amit olvasunk, hamarosan el is felejtjük. Egyik napnak eseményei, hírei, szenzációi kiszorítják emlékünkből a másikat s amit nem vetünk papírra, azt hamarosan befödi a feledékenység vastag mohai. Ez az oka annak, hogy mindenkinek mindent megbocsátunk és mindenkinek minden érdemét elfeledjük. Ez az oka annak, hogy akivel ima közös politikai célért küzdöttünk, azzal holnap mint kérlelhetetlen ellenség állunk szemben s akit tegnap még az ország megrontójának tartottunk, ma már annak hű csatlósai vagyunk. Ez az oka annak, hogy bármily érdemeket szerzett legyen valaki, egy csekélyke hiba miatt megfeszítését követeli a világ, s viszont, bármily mértékben is volt valaki kompromittálva, néhány siker teljesen rehabilitálja s nincs közéletünkben oly erkölcsi halott, akinek számára a jó szerencse ne hozhatná meg a föltámadást.

Ilyenné a sajtó nevelte a mai nemzedéket, mert úgyszólván a sajtó, a napi sajtó a mai nemzedék egyetlen szellemi és lelki tápláléka. Ki milyen lapot olvas, olyanná formálódik egészen észrevételtenül egész gondolkozásmódja, politikai fölfogása, erkölcsi érzéke, sőt még beszéde is. Csak kevesen vannak, kik az általuk olvasott lapoknak szellemi hatalmával szemben megtartják a maguk független gondolkozását, de még ezek is érzik azoknak befolyását.

A napi sajtó ma egyik legnagyobb lelki hatalom, mely úgy igájába görnyesztí az embert, mint valamikor tette a vallás. A nemzet jövőjére, a jelen és a jövő nemzedék fejlődésére tehát

egyáltalában nem lehet közömbös, hogy milyen a sajtója. Ha ez a napi sajtó nemzetnevelő hivatásának a magaslatán van, ha ez a napi sajtó az embereket egymás kölcsönös megbecsülésére, a komoly értékék tiszteletére, a jónak, az erénynek, a szépnek és igaznak a szeretetére oktatja: becsületes, a tekintélyt tisztelő, a jót, az erényt szerető nemzedéket fog nevelni. De ha ez a sajtó a szenzáció kedvéért nem kiméi sem egyént, sem családi szentélyt, sem érdemet, sem becsületet, sem illemt és szemérmet nem ismer; hanem könnyelműen és vakmerően gázol bele a piszokba s a ráragadó szennyet és sarat jobb ügyhöz méltó buzgalommal terjeszti és fecskendezi szertesét: sár és piszok lep be mindent, összedől az erény és a tekintély tisztelete, s az a nemzedék, amelynek ilyen sajtó a nevelője, csak az izgató szenzációt fogja hajszolni, csak a mások bukásán érzett káröröm érzésében fog gyönyörködni, csak az érzékiséget fölgerjesztő élvezetek után fog törtetni s a közéletet nem a közjó előmozdításának tövises küzdőteréül, hanem az önző célokból való hatalom- és vagyonszerzés amfiteátrumául fogja tekinteni.

Ezek annyira kétségtelen és általánosan ismert igazságok, hogy szinte fölösleges elmondani. Mégis azt látjuk, hogy ha valamely újság nem a sajtó komoly hivatását, hanem a mindenáron való szenzáció keresését, nem a szép kultuszát, hanem az érzékiség fölkelését teszi föladatává, sokkal könnyebben tesz szert nagy olvasóközönségre, még akkor is, ha megbízhatatlannak bizonyult, mint tenne szert akkor, ha komolyságával akarna hatni az emberekre.

Ez az oka annak, hogy még a komoly alapon keletkezett politikai lapok is hajlanak a túlzásokra, a szenzációhajhászatra, az érzékiség kultuszára, a becsületben való gázolásra.

Egy éppen most megjelent képes heti folyóirat vezércikkében olvasom e sorokat: „Ma már az általános szabadság örve alatt betolakodnak a lakásodba. Fölboncolják a legkedvesebb halottad szívét és piszkos kézzel, még piszkosabb fantáziával turkálnak benne. Ennek a fantáziának egyetlen dicsérete, hogy hazug, egyetlen jó hatása van, hogy aljasít, egyetlen értelme, hogy szenzáció, tehát üzlet. Védelem nincs ellene, mert ha megpróbárod: Oda a szabadság. Az általános szabadság örve alatt meggyanúsítanak, mondjuk ma. Tözsdegaloppinek és revolverzsurnaliszták vonszolnak végig a homokon. Ha azonmód rúgsz, akkor konok bűnös

vagy, ha sajtópert indítasz, három esztendő múlva az oroszlanok bocsánatot kérnek érte és a börtön előtt beismerik, hogy már megint hazudtak, ők vígan élnek tovább, téged megölt a szenzáció.”

Mi tagadás benne? E sorokban van igazság. Újabb időben a magyar sajtó némely orgánumainak a jóízlése annyira tönkrement, hangja annyira eldurvult, iránya annyira erkölcsrombolóvá vált, hogy kétségbeesve kérdezzük, mit lelhetne ennek a destruktív iránynak a letörésére tenni? Mert a közönségre hiába appellálunk. A közönség kapva kap a szenzáción, az érzékiséget fokozó irányzaton és szomorúan kell látnunk, hogy vannak a napisajtónak oly termékei, amelyeket a jóézésű embernek el kellene magától dobni és azért ezek mégis fönntartják magukat a közönség jóvoltából.

A sajtószabadságnak olyan irányú megszorítása, mely mintegy ismét behozná, bár más alakban, az örökre eltöröltnek nyilvánított cenzúrárt, igen veszedelmes. Mert a sajtónak ilyen megrendszabályozása, lehet, hogy kiirtaná az erkölcsi metelyt, bár nem bizonyos; de bizonyos az, hogy a sajtónak minden oly megrendszabályozása, mely a cenzúra természetével bír, a sajtó politikai szabadságát előbb ölné meg, mint erkölcsi eltévelyedéseit.

A mind erősebb alakban mutatkozó bajokon segíteni kell, hogy ki lehessen irtani a gyomot. E tekintetben ne mondja senki, hogy külföldön sem sokkal jobb a helyzet. Nekünk, kicsiny nemzetnek nagyobb szükségünk van a tisztességes sajtóra, mely a nemzetet komoly munkára, nagy elhatározásokra, az új nemzedéket céltudatos és akarni s cselekedni képes kitarásra neveli, mint a külföld nagy nemzeteinek. Mert mi csak akkor maradhatunk meg, ha tökéletesebbek vagyunk, mint versenytársaink és szomszédaink. A bajon tehát segíteni kell, mert a már megrottott ízlésű közönség a maga erejéből nem képes segíteni.

A segítés munkáját azonban ne bízzuk az államhatalomra. Ennek is meg kell tenni a magáét abban az irányban, hogy oly sajtótörvényt alkot, mely az egyéni becsületet, a közszemérmét és közérkölciséget és a nemzeti lét alapjait szolgáló érzelmeket, valamint a vallást hathatósabban védi a mainál, különösen azzal, hogy gyorsabban szolgáltat a sértettnek igazságot, esetleg hivatalból való eljárással is, mint a mai törvény. De a gyomnak a kiirtására a tisztességes sajtóorgánumoknak kell szövetkezniök és

pedig azzal, hogy kérlelhetetlenül üldözzék a szemétkben turkáltf lapokat és nyomtatványokat s az újságolvasó közönség jó ízlésének a fejlesztését tűzzék ki főladatukul. Mert ha a sokak által olvasott és tekintélynek örvendő sajtóorgánumok nem fognak hozzá a nemzetnevelés munkájához és nem látnak hozzá maguk a gyomnak a kiirtásához, oly reakció fog keletkezni ebben az országban, mely minden eszközt jónak fog találni arra, hogy a sajtó megrendszerbe szabályoztassék, mielőtt ez az ország elemeire bomlanék. Ennek a reakciónak egyik fecskéjét látom én annak a szépirodalmi heti folyóiratnak idézett cikkében is és hallom mind gyakrabban komoly emberek ajakán annak a szükségét emlegetni, hogy a sajtóval szemben radikálisabb eszközökhöz fog kell lenni folyamodni, ha nem akarjuk, hogy ebben az országban elpusztuljon minden erkölcsi érték.

A sajtó visszaéléseinek a hatása alatt keletkező ilyen reakciós iránynak elébe kell vágni azzal, hogy maga a napisajtó izenjen hadat az erkölcsi mételety terjesztő destruktív irányzatnak. Ez az egyetlen helyes útja és módja annak, hogy megakadályozzuk a destruktív irányzat ellen támadó azt i reakciót, mely előbbutóbb a sajtó szabadságát fogja áldozatul követelni.

A politikai napisajtónak nemcsak a napi politika tárgyalása, hanem a nemzet nevelése is a hivatása. Ezt a hivatását a politikai harcok fegyvereinek a megválasztásában sem szabad szem elől téveszteni, annál kevésbé szabad támogatnia az olyan szépirodalmat, mely nem a szépnek, hanem a rútnak, az erkölcsi leg rútnak a kultuszát űzi. Az érzékiséget nem fejleszteni, hanem elnyomni kell az emberben, mert az érzékiség korlátok közé szorítva is kiveszi a maga részét abból a hivatásból, amit neki a természet rendje kijelölt az emberiség fejlődésében; míg féltelenül hagyva, a legszörnyűbb bűnöknek ez a szülőanya.

A nemzet nevelésében a napisajtó az iskolánál is nagyobb tényező, mert felnőtteket nevel. Ez a hivatása és szabadságának ebben találja alapját és létjogát. Ha ez az alap megdől, megdől az is, ami reá építve van, a sajtószabadság. Ennek a veszedelemnek az elhárítása magának a napisajtónak a főadata, mely főadatnak az elérése első pillanatra utópisztikusnak látszik ugyan, de vajjon nem utópia-e a földön minden tőkély? De azért tőkélyre törekedni oly emberi kötelesség, mely nélkül az emberiség fejlődésében nincsen előrehaladás, hanem csak romlás és pusztulás.

Az irodalom és a nő.

1912. aug. 25.

Nemzeti újjászületésünket a politikai élet nagy alakjai soha sem bírták volna keresztülvinni, ha segítségünkre nem jön az az irodalmi föllendülés, mely a XVIII. század legvégén indult meg és a XIX. század közepén kulminált. Kazinczy, Berzsenyi, a Kisfaludyak, Vörösmarty, Tompa, Petőfi és Arany, Eötvös, Kemény, Jósika és Jókai nem kisebb tényezői a nemzeti újjászületésnek, mint akár felsőbüki Nagy Pál, akár Széchenyi István, akár Deák Ferenc, akár Kossuth Lajos. Azt a hatalmas nemzedéket, mely a rendi válaszfalakat ledöntötte és megteremtette a negyvennyolcas nagy reformokat, mely kivívta a magyar nyelv érvényesülését az állami élet minden vonalán, mely megvívta a szabadságharcot és a tizennyolc évig tartó passzív ellenállás tusáját, Széchenyinek, Kossuthnak és Deáknak sokkal inkább a szépirodalom nevelte, mint a politikai agitáció. Hiszen Széchenyi *Hitel-ét* kezökbe sem vették volna hazánk fiai, ha az irodalom már előzőleg nem nevelt volna olvasóközönset, mely mohón kapott minden oly olvasmány után, amely a szépet, jót és igazat, a hazafiságot és a nemes erényeket tárja az olvasó elé és a letűnt fényes nemzeti múlt visszaállítását szomjazó lelkekben egy szebb jövő reményét kelti föl.

Az a nemzeti irodalom munkálta meg az államférfiak eszméinek elvetésére a talajt: mely az ember nemes indulatainak és vágyainak felköltését tűzte ki föladatává; mely eszményeket oltott az új nemzedék szívébe; mely nem a rideg valót, de égi mását tárta olvasója elé, a nemesnek, a szépnek, a jónak a kultuszát

honosította meg a Werbőczy István nemzetének, a nemességnek körében, fiait bátorságra, akarni tudásra és elszántságra tüzelte; leányait gyöngédségre, önfeláldozásra, a sírig tartó odaadó hűséges szerelemre buzdította. Az az irodalom, mely a parasztot is mint érző s szenvedő lényt állította a nemesek elé, kit nemcsak megbecsülni és kímélni kell, hanem részesíteni mindazokban a jogokban, melyek emberi mivoltából kifolyólag megilletik, tüzelte a nemességet a jogegyenlőség kivívására. A játékszín alakjai a nemzeti érzés és a nemes vágyak terjesztőivé, a nemzeti nyelv művelésének napszamosaivá váltak. És a nemzedék, amelyet ez az irodalom és az a színpad nevelt, mely ennek az irodalomnak a szelleméből táplálkozott, képes volt osztályérdekeit föláldozni a nemzeti lét érdekeinek, képes volt megvívni a szabadságharcot és újoncsereggel tönkreverni Európa egyik legrégebb és legnagyobb katonai hatalmasságát, majd a? orosz intervenció után bekövetkezett legyőzetés és osztrák rémuralom alatt passzív ellenállással vívni vissza Magyarország államiságát.

De az az irodalom, mely üres szellemeskedésben merül ki; mely céljává nem a való égi másának a megtestesítését, hanem az ember állati indulatainak a festését teszi; mely a szerelemben nem egy titokzatos eszményi érzelmet, hanem a buja érzékiség fizikai érzését tárja olvasója elé; mely a színpadon kigúnyolja az erényt s nem ismer más érdekesezt az emberi életből, mint a házasságtörést s e nélkül bonyodalmat szőni nem is tud; mely eszményíti a bűnt és az emberi élet legocsmányabb oldalát mutatja be komikumában és trágikumában egyaránt, s a véges emberi élet élveinek fenékgig való kihasználását mutatja be az emberi élet végső céljának: ez az irodalom és ez a színpad csak önző, élvhajhászó, eszményekben nem hívó nemzedéket, önfeláldozást nem ismerő, fényt, pompát és örök szórakozást követelő leányokat és asszonyokat és háládatlan, régi hagyományokat kigúnyoló s idegen divatok után kapva-kapó új nemzedéket nevel, mely örökli ősei hibáit, de nem követi erényeit.

Ne mondjuk azt, hogy külföldön is az utóbbi irány nyer tért s hogy az irodalmunkban lábrakapó hasonló irányzat csak a külföldi kultúra természetes hatásának a szüleménye.

Ami jó a külföldön tapasztalható, vajmi kevés utánzóra talál idebenn. Miért kapjunk hát mohón azon a lelki mérgezen, amelyet ott számunkra főznek? Hiszen a mi gyöngö szervezetünk sokkal

kevésbé immunis e lelki méreg hatása ellen, mint az övék s a míg egy nagy tónak kristálytiszta vizét egy-egy szennyos vizű patak csak a torkolata körül piszkítja be, de egészében nem teszi élvezhetetlenné; addig egy kis vízmedencét ily szennyos áradat teljesen megfertőz s még pusztá szemléletét is undorítóvá teszi az a sár és piszok, amit ott lerak.

Az az irodalom, mely e nemzet számára egy hatalmas, mert eszményekben hívő s eszményekért lelkesedő nemzedéket nevelt, asszonyainkat a nemzeti érzés fejlesztésének, a nemzeti szokások konzervátorának tevékeny bajnokaivá avatta. Elnémetesedett arisztokráciánk ennek a hatása alatt vált ismét magyarrá s tehetősebb középosztályunknak idegen szellemben és idegen nyelven nevelt asszonyai ennek hatása alatt váltak ismét lelkes honleányokká. A nő volt mint anya a jövő nemzedék gyarapítója és föntartója, az ősi vagyonnak takarékos védelmezője, a munkához nem szokott nemesi társadalomban a szorgalomnak a megszemélyesítője, a ház rendbentartó őrangyala. A nő volt mint leány a fiatalságnak finomabb ízlésre, csiszoltabb modorra nevelője, szokatója, az ifjúság féke és nemesre buzdítója.

De az az irodalom, mely ma kezd lábra kapni, már is olyan női nemzedéket nevelt, mely asszonnyá akar lenni az anyaság minden terhe nélkül; mely nem a családi kört, hanem a nagy nyilvánosságot keresi működésének teréül; mely nem konzerválja a családi vagyont, hanem erejét fölülhaladó költekezésbe sodorja a férjet és az apát; mely nem fékezője a férfiak vágyainak, hanem tetszeni vágyakozásával csak fölkorbácsolója szenvedélyeinek s többé nem konzervátora a régi jó szokásoknak, hanem terjesztője az idegen divatoknak.

Ne mondja senki sem, hogy addig is voltak hiú és pazarló nők, rossz anyák és feleségek és ma is vannak jeles, házias, takarékos nők és anyák s kiváló feleségek. Hiszen voltak akkor is olyanok és vannak ma is ilyenek, az igaz. De amíg akkor az olyanokat elítélték, ma megbocsátanak nekik s amíg akkor az ilyeneket megbecsülték, ma nem sokba veszik. Amíg akkor többen valának, kik egy-egy botlásukért egész életükön át lakoltak, mert nem volt módjuk elrejtteni azt; ma sokan vannak, kik ünnepeztetve rohannak az életen át, pedig a becslésre alig érdemesek, de életük kifogásolhatóságának nincsenek látható bizonyítékai, mert el tudják rejtteni.

Nem azt mondom én, hogy az utóbbi a többség. Isten őrizzen! Hiszen ha úgy volna, e nemzet fölött már meg kellene kondítani a lélekharangot. De már a fejlődésnek ez az iránya is veszedelmes.

A nők öltözködési mániája ma már oly arányt ölt, hogy aki-nek saját vagyona nincsen, az férje keresményének jelentékeny hányadát csak erre költi. A luxus emez általánossá válása azt eredményezi, hogy a középosztály családai vagy teljesen eladósodnak, vagy kénytelenek minden társasági élettől teljesen visszavonulni. Ha így éltek volna a mi anyáink is, a köznemesség vagyoni pusztulása nem a hetvenes években vette volna kezdetét, hanem már 1848-ban befejezését nyerte volna.

Ha végigsétálunk a főváros főutain, a kávéházakat tömve találjuk jól öltözött asszonyokkal és leányokkal. Íme, ennyi nő van Budapesten, aki otthon nem talál sem foglalkozást, sem szórakozást. Egy igen nagy részök férjeik vagy más hozzátartozóik nélkül teszi ezt nap-nap mellett. De ebből nem vonok semmi következtetést, csak azt, hogy mennyi háztartás, mennyi család van, amelyben senki sincs, aki kedvessé, meleggé, meg szeretésre érdemessé tegye az otthont.

Ha elmegyünk a színházba, ahol oly darabot adnak, amelynek egyes jelenetei az ilyesmihez hozzá nem szokott embernek a szégyenpirját kergetik az arcába, azt látjuk, hogy a színház telve van fiatal leányokkal, kik olykor anyjuk és apjuk, olykor másnak társaságában pirulás nélkül s látható tetszéssel nézik végig e darabokat. Ugyan milyen feleség válhatik abból a leányból, aki már leánykorában megszokja azt, hogy szemérmetlen élceken és pikáns helyzeteken társaságban és nyilvánosan mulasson s aki azt hiszi, hogy az a raffináltan kigondolt s a valóságban vajmi ritkán előforduló házasságtörés oly közönséges valami, ami csak akkor válik bűnné, ha nyilvánosságra jut?

Így neveli az új irányú irodalom és színpad a nőt; s így neveli azután az a nő, kinek érzékiességét és szemérmetlenségét lassankint kifejleszti ez az irodalom és ez a színpad, mint anya a gyermekeit, mint leány az udvarlóját. Az a fiatalság pedig, mely az anyában és a leányban nem tanulja meg tisztelni a nőt, hanem az előbbiben csak létének okát, az utóbbiban pedig csak pajtását látja és keresi: a nőt nem fogja egyébre tartani, mint a férfi szórakoztatására létrejött teremtménynek, kivel szemben

a férfi, semmire kötelezve nincsen. így nevelődik azután az új nemzedék materiális gondolkodásává, amelytől, amint lemondást nem lehet várni, éppen úgy nem várhatjuk azt sem, hogy eszményekért kitartóan küzdjön, s ha kell, áldozzon — nem vagyont és életet, hanem csak előmenetelt vagy kényelmet is a honért.

Ez a fejlődés, amely az irodalom terén megindult s mely az új női nemzedéket ferde irányba nevelve, a férfinemzedéket is megfosztja ideáлизmusától s materialisztikus, de irreális önzésbe ragadja: nem kulturális haladás, hanem erkölcsi süllyedés. Ennek végét kell vetni. Ma még csak a lejtő kezdetén vagyunk, s máris mily rohamosan csúszunk tovább. Mi lesz itt, ha nem nevelünk olyan nemzedéket, mely képes lesz a lábát megvetni s visszafordítani a fejlődést az eszményi magasság felé?

Ennek pedig csak egy útja van, s ez az, hogy az irodalmat tisztítsuk meg a gyomtól, a színházat kényszerítsük arra, hogy nemes élvezetet nyújtson és ne terjesszen erkölcsi mételet. De mindezt nem rendőri cenzúrával, hanem társadalmi szervezkedéssel és az erkölcsrontó, a szépet és nemeset kigúnyoló irodalomnak társadalmi bojkottálásával s a nőnevelés helyes irányításával lehet csak elérni. Akiben van írói erő, vegye kezébe a tollat és írjon, agítálgjon ebben az irányban, mely a nemzetet egy boldogabb, mert eszményibb és erkölcsösebb korszak révébe vezetheti. A kritika sújtsa kérlelhetetlenül a porba a rútnak a kultuszát, legyen bármilyen tetszetős szellemeskedés ruháiba öltöztetve. A magyar asszonyok és leányok pedig gondoljanak arra, hogy „magyar hölgynek születni szép és nagy gondolat”, s ne a feminiszták szavazati jogot követelő ideológiájának hódoljanak, hanem életük céljává a honnak a megmentését abban a körben tegyék, amelybe hivatásuk utalta őket: az iskolában, a családban, a társaságban és a bálteremben, ahol mint kenyérkeresők, vagy mint anyák, vagy mint ünnepelelt leányzók legyőzhetetlen hatalomként léphetnek föl, s oly befolyást gyakorolhatnak a jövő nemzedék karakterének, gondolkozásmódjának és szokásainak fejlődésére, amelyet sem a népszónok, sem a parlamenti pártvezér, sem a hatalmas miniszter gyakorolni nem képes soha.

A tudomány.

1912. szept. 1.

Petőfi Sándor *Magyar* nemes-ének ez a fölkiáltása:

„Tán a tudománynak éljek?

A tudósok mind szegények, ”

nem minden igazság nélkül való. Egy oly nemzet körében, amelynek tudósai mind szegények, csak olyan ember szánja rá fejét valamely tudomány művelésére, akit annyira kerget az igazság szomjúzása, vagy annyira bolondja valamely rögeszméjének, amelynek bebizonyítására érveket keres, hogy kész lemondani az anyagi élet minden szükségletéről, kockára tenni minden vagytonát, csakhogy kielégíthesse a maga lelki vágyát, mint Körösi Csorna Sándor vagy Bíró Lajos. De ilyenek mindenütt csak igen kevesen vannak.

Ahol megbecsülik a tudományt, ahol a tudományos hírnév egyenlő értékű az államférfiúi dicsőséggel, ott a hiúság vagy a dicsőségsszomj is buzdíthat sokakat a tudományok művelésére. De oly országban, ahol a tudomány becsülése csekély s ahol egy sarkutazó viszontagságos szenvedéseit vagy a tudományos kísérletezés egy-egy mártírját inkább szánakozó részvétellel, mint a dicsőséget illető bámulattal kísérik, a tudomány fejlesztésének ez a sarkantyúja is hiányzik s ott tudományos életet fejleszteni csak nagy anyagi áldozatokkal lehet.

Magyarországon akadtak a tudománynak lelkes művelői s

nem lehet azt mondani, hogy értelmiségünk körében kevés a tudás. De azért mégis azt kell mondanom, hogy hazánkban nagy a tudománytalanság, mert kevesen keresik az igazságot, kevésre becsülik a tudományt és művelőit s mert nincsen tudományos élet.

Sokat tudni és tudósnak lenni két különböző dolog. Nem a sokat tudás teszi a tudóst, hanem az igazság kutatásának a vágya. A sokat tudás csak nélkülözhetetlen eszköze a tudományos vizsgálódásnak és kutatásnak, de nem célja. A cél új igazságok megállapítása, észlelt jelenségek okainak a földerítése. És csak ott van tudományos élet, ahol nemcsak a pozitív tudásnak, hanem az igazság keresésének is megvan a becsülete s ahol a tudományok művelői egymást a tudományos igazságok keresésében részint igazságos kritikával, részint a tudás terjesztésével, részint jóakarató buzdítással folyton támogatják.

Nálunk, sajnos, a tudományok művelői úgyszólván magukra vannak hagyva s nem sok tiszteletnek örvendenek. Az egyetemi tanárok és az akadémiai tagok előkelő társadalmi helyzete nem a tudomány megbecsülésében, hanem a budapesti egyetem tanárai egy részének politikai szereplésében és előkelő politikusoknak akadémiai tagságában, külső díszében, rangjában és címeiben találja alapját. Sajnos, maga az egyetem, sőt még az Akadémia sem tiszteli és becsüli a tudományt akként, mint tisztelnie és becsülnie kellene. Hiszen ha kellően becsülnék, nem befolyásolnák a katedrák betöltését oly gyakran a személyes összeköttetések vagy a politikai szereplés, mint ahogy befolyásolják és több oly tudósunk, akinek tudományos működése nagyon is megokolttá teszi, hogy a tudományos akadémia tagjává legyen, nem szorulna ki az akadémiáról, ahová őt a tudomány néhány embere sikertelenül próbálja bejuttatni. Sőt maga az állam sem becsüli eléggé a tudományt, mert ha eléggé becsülné, nem vette volna el a tandíjat az egyetemi tanároktól s nem juttatná az újonnan kinevezetteket rosszabb anyagi helyzetbe a régebben kinevezetteknél s nem késett volna oly soká az új egyetemekre vonatkozó törvények megalkotásával s nem késnék még mindig az új egyetemek valószínűsítésével.

A magyar társadalom pedig annyira érzéketlen a tudomány iránt, hogy az előkelőbb családok fiai csak kivételesen szánják magukat tanári pályára s a tudományos munkák kelendősége oly

csékély, hogy az eladásukból befolyó jövedelem alig téríti meg a kiadás költségeit. A tudomány tehát nálunk nem fejtheti ki azt a nemzetnevelő hatást, amit kifejtene kellene, még oly tudományok körében sem, amelyek nemzeti létünk, fönmaradásunk és jövő fejlődésünk szempontjából nagyon is fontosak.

Valóban különös, hogy az a nemzet, mely történeti alkotmánnyal dicsekszik, oly csékély érdeklődést tanúsít a jogtörténeti fejlődés iránt, hogy újabb intézményeinek továbbfejlesztésében a jogtörténeti alapokat teljesen figyelmen kívül hagyta. Valóban különös, hogy az a nemzet, mely államiságának megmentéséért állandóan politikai harcokat vív, éppen a közjogi tudományt alig becsüli valamire s az a nemzet, mely legelőkelőbb foglalkozásnak a politizálást tartja, ügyet sem vet a történetbölcséletre s alig törekszik az államtudományok megismerésére. Sokkal inkább szeretjük a puszta hiten alapuló állításokat, mint a történet világánál földerített igazságokat. Sokkal többre becsüljük a meggondolatlanul odadobott közjogi jelszavakat, mint a jogtudomány éles logikai következtetéseit. Sokkal szívesebben lovagolunk közjogi frázisokon, mint vizsgáljuk az intézmények lényegét, hatását a való életre s jelentőségét nemzeti fönmaradásunkra.

Beszélünk jogegyenlőségről, azt hívén, hogy ennek a lényege a politikai jogok egyenlősége; holott a nemesi jogegyenlőség sem terjedt ki erre s a *Partis primae nonus* a nemesi sarkalatos jogok közt ezt nem sorolta föl. Beszélünk parlamentarizmusról, meg nem gondolva, hogy a parlamentarizmus alapföltétele, a király és a dinasztia nemzeti mivolta nálunk hiányzik s a magyar alkotmányosság modern sarkköve nem a miniszterek politikai, hanem jogi felelőssége volna.

A köztörténet tanulságainak levonása, a nemzeti törekvéseket ért kudarcok okainak kutatása, nemzeti erényeinknek és hibáinknak történeti adatok alapján való megállapítása, alkotmányfejlődésünk történetének vizsgálata, jogintézményeink hatásának a meghatározása, jogelvek következményeinek, közjogi tételek konzekvenciájának a föltárása, mind oly dolgok, amelyekkel komolyan és tudományos alapon foglalkoznia annak is érdemes, aki gyakorlati politikai célok elérésére törekszik. De, sajnos, a tudomány eme vidékének a művelői alig gyakorolnak nevelő hatást a nemzetre s ez az oka annak, hogy politikai pártjaink még ma is a *negyvennyolc* és a *hatvanhét* avult jelszavai szerint

alakulnak; de az előbbieket már régen elfelejtették követelni a nádori méltóságnak, mint a negyvennyolcas alkotmány sarkkövének a visszaállítását; az utóbbiak pedig régen lecsúsztak a közös ügyek ama szűkre szabott talapzatáról, melyre a kiegyezés mint megingathatatlan szilárd alapra volt tervezve.

Ahol a tudományt oly kevésbé becsülik, mint nálunk, mert nagy a tudománytalanság és nincsen tudományos élet, ott a tudománynak még ezen a különös nemzeti téren sem lehet nevelő hatása. Pedig mindaddig, amíg a magyar értelmiséget a politika terén a ma főnálló tudománytalanság fogja fogva tartani, csonka lesz a nemzeti öntudat, mert nem fogja látni a célt, amelyre törekedni kell s nem fogja fölismerni az eszközöket, amelyekkel a célt elérni lehet. Mindaddig az érzelmek megfontolás nélküli hullámlása fogja irányítani nemzetünk hajóját s a nemzetet senki sem fogja tudni határozott irányban, céltudatosan és elszántan vezetni.

A tudományok minden vidékének van nemzetnevelő hatása, mert az igazság megszeretésére, az igazságot kutatóknak és az igazságot szolgáltatóknak megbecsülésére neveli az embereket s fejleszti a tudás vágyát, elősegíti az észnek uralomrajutását, biztosítja a szellem hatalmát az anyagon. És minél nagyobb a tudományos igazságok kutatóinak a száma, annál több lesz az olyan ember, aki a maga igazságához szívósan ragaszkodik és a maga eszményi céljának elérésére kitartó szorgalmas hangyamunkát tud kifejteni. De különösen az állami étellel összefüggő történeti, jogi és politikai tudományok azok, amelyeknek nemzetnevelő hatása a legerősebb. Éppen ezért különös gondot kellene arra fordítanunk, hogy a jövő jogásznemzedék, mely a nemzet politikai vezetésére leginkább van hivatva, a tudományt megszeresse, a tudományos munkásságot különösen megbecsülje s ne csupán a formális képesítésnek, a diplomának a megszerzésére törekedjék, hanem magáért a tudományos igazságért és a sokat tudásért is lelkesedjék és fáradozzék.

Az már most a kérdés, hogy hogyan kellene a magyar értelmiséget a tudományok megszeretésére nevelni. A mai főiskolai rendszer, mint már arra rámutattam, erre bizony nem alkalmas. Valamint nem alkalmas a tudományok művelésének az a módszere sem, mely csak a tudósok szűk köre által megérthető nyelven tárgyalja a tudományos kérdéseket.

A tudomány megkedveltetésének egyik eszköze az, ha a tudományok művelése nemcsak biztos kenyérkeresetet nyújt, hanem legalább oly jövedelmet biztosít, mely a gondtalan megélhetés föltételeit nyújtja, sőt a különösen kiválóaknak a vagyonszerzést is lehetővé teszi. Az új egyetemek létesítése ebben az irányban nagy lépés előre, mert így remélhető, hogy sokan fogják magukat a tudományos működés egészséget és lelket emésztő pályájára szánni. De ez még nem elég, hanem arról is kellene még gondoskodni, hogy a tudomány ára is emelkedjék, amikor mindennek az ára emelkedik. A főiskolákon a tanári fizetés alapjává ismét a tandíjat kellene tenni, hiszen ennek a megszüntetése nagy kárára volt a magyar tudomány fejlődésének.

A másik eszköz a főiskolai tanárság kezében van. Egykönnyen meg nem emészthető terjedelmes tankönyvek nem alkalmasak arra, hogy valakit az illető tudományba bevezessenek s vele az illető tudományt megkedveltessék. Tudományos munkákat csak az tud élvezni, aki az illető tudomány alaptanaival tisztában van. Tankönyv és tudományos munka két különböző dolog, pedig a mi professzoraink szeretik a kettőt összezavarni.

A harmadik eszköz a tudományos munkák érthető nyelve, külső formai szépsége. Ahol van már tudományos élet és a tudományok iránt való meleg érdeklődés, ott ez talán nem oly nagyon fontos. De ahol a tudományt még csak megkedveltetni kell az értelmiséggel, ott igen fontos a külső formai csín, a világos érthető nyelv és a grammatikai és mondatfűzési tökéletesség. Ha a magyar tudós nem tud tökéletesen magyarosan írni, kitől kívánjuk hát, hogy magyarosan írjon? Különösen fontos ez a jogi, történeti és politikai tudományos munkáknál, amelyek még jogászembernek is csak akkor élvezhetők, ha formai szépségük és nyelvi tökéletességük által is hatnak.

Végre gondoskodni kell a tudományos igazságok népszerű terjesztéséről is, mert az a tudomány, melynek ismt/ete csupán a tudósok körére szőrül, a tudományos igazságok elterjedését és a tudománynak megkedvelését alig mozdítja elő s nem tesz semmit a tudománytalanság megszüntetésére.

Széchenyi István a tudományosan kiművelt emberfőben kereste a nemzeti nagyság alapját. Tegyen hát valahára a magyar állam és a magyar társadalom is valamit arra, hogy hazánkban legyen sok tudományosan kiművelt emberfő.

Testedzés.

1912. szept. 29.

Az ó-kor legműveltebb népe, a hellén, vagy amint ma nevezük, a görög, különös gondot fordított a testi nevelésre, a fizikai erőnek és testi ügyességnek a fokozására. Csakis így volt képes magát a perzsa hódítás ellen számbeli csekélysége és belső szakadozottsága mellett is megvédeni. A testedző játékok és versenyek, a testi nevelés rendszeressége nem abban lelik nemzetföntartó erejüket, hogy fizikailag erősebb, egészségesebb nemzedéket nevelnek. Hiszen a fizikai erő szellemi és erkölcsi felsőbbtség nélkül egy nemzetet sem tud a többiek közt vezető szerephez juttatni, vagy más nemzetek által való legyőzetéstől megoltalmazni. Ha maga a fizikai erő elégséges volna a nemzeti lét biztosítására, nem Hellasz nyert volna csatákat a perzsa támadásokkal szemben s nem Róma hódította volna meg a harcias barbár népeket, hanem Hellasz esett volna áldozatul a perzsa királyok hódításvágyának és Róma vált volna martalékkává a harcias gall és germán népeknek, mint ahogy azzá is vált akkor, amikor a barbár népek szellemi ereje fejlődésnek indult, Róma erkölcsi fensőbbsege pedig megtört.

A testedző játékok és versenyek hatása a fizikai fejlődésre nem is föltétlenül kedvező. Hiszen az izomerő túlságos megfeszítése sok egészséget tesz tönkre s nem egy ember sýnyli férfikorában azt, hogy ifjúkorában testi munkával túlerőltette magát, A rendszeres testedzés tulajdonképpen haszna nem fizikai, hanem

pszihikai téren van s a lelki tulajdonokra gyakorolt kedvező hatásban kell keresni a rendszeres testi nevelés eredményét.

A testedző játékokban nemcsak ember ember ellen, hanem csapatok küzdenek csapatok ellen. Ily küzdelmeket pedig csak azok tudnak sikerrel megvívni, kik megértik egymást, egymás kezére tudnak játszani, föltünési vágyukat csapatuk érdekének alá tudják rendelni, szóval akik magukat fegyelmezni képesek. Akár a régi magyar labdajátékot, a kifutót vagy métát, akár a ma divatos futballt vagy labdarúgást, akár a tenniszt figyeljük, a játékosok önfegyelmezése, az egymás kezére játszás legalább is oly fontos a játékban, mint az egyesek testi ügyessége és ereje. A testedző játékok és a katonai rendgyakorlatok tehát nemcsak testedző, hanem fegyelmező hatással is vannak a résztvevőkre és így jellemképző hatásuk kétségtelen.

A vívás, a lovaglás és más erőt és ügyességet igénylő testgyakorlatok, amellet, hogy fejlesztik az emberben a máson uralkodni tudás képességét, fokozzák a fizikai bátorságot, fejlesztik az önbizalmat és így szintén jellemképző hatásúak. Az atlétika különböző nemei pedig okszerű kitartásra, az energia megfeszítésére nevelik az embert.

De valamennyi testedző gyakorlatnak, játéknak, sportnak, versenynek megvan az az előnyös hatása a fiatalságra, hogy elvonja azt az érzéki élvezetektől, visszatartja sok káros szórakozástól, mint az ivás, a kártya és a dorbézolás, mert a fizikailag erősen igénybevett szervezet az éji órákban pihenésre vágyik, a tréning pedig önmegtartóztatást követel.

Itt és ebben van a nyitja a testedző nevelés hatásának a szaporaságra és a jövő nemzedék egészségére is, mert ha a fiatal-ság a férfiaságot nem a zajos mulatozásban és a dorbézolásban, hanem a fizikai munkában, a kitartásban és bátorságban keresi, ép idegzettel és tiszta vérrel alapít majd családot, mikor meglelt férfivá válik.

A hellént az ó-korban az atlétika, az angolt az új-korban a sport tette a világ első nemzetévé, de nem csupán azért, mert fizikailag erős népet nevelt, hanem mert megedzette a férfiak lelkét, akaraterejét, kifejlesztette bennök az elszántságot, az erős elhatározást és a szívósságot s megértette velök, hogy az egyes egyén köteles a maga egyéni becsvágyát az összesség érdekében fölládozni, mert az összesség kudarca mindig visszaháramlik az

egyesekre is. Az atlétika és a sport tehát nemcsak testileg nevel és fizikai erőt fejleszt, hanem lelkileg is nevel és egy nemzet szellemi hatalmát is képes kifejleszteni.

Forgách Simon gróf, amikor Zrínyi Miklósnak *Török áfium ellen való orvosság* című munkáját II. Rákóczi Ferencnek ajánlja, előszavában fölveti a kérdést, hogy miért ül a német a magyar nyakán, amikor mivel sem különb a magyarnál, termete, mint a cinegének, ruházata bő, lotyogós, hadakozásra nem alkalmas, a lóra csak fölmászik és a lova, „ha egy napig nem eszik, hát dög, a mienk meg annál vidámabb”. S a választ abban adja meg, hogy a német ismeri a militáris disciplinát, gyakorolja magát és lovát tisztjeivel együtt s így tesz szert erőre és hatalomra a magyaron, mely nem akarja magát a militáris disciplinának alávetni.

Forgách Simonnak igaza van. A magyar, mint a természet-tői fizikai erővel eléggé megáldott nép, sohasem vetett ügyet a testgyakorlásra s ezért vált fegyelmetlenné és mint nemzet katonailag értéketlenné. Amikor pedig a gazdasági élet átalakult s az életmód elváltozott, el is satnyultunk, mihelyt gazdasági foglalkozásunk megszűnt testedző lenni s életmódunk a városra és a szobára utalt.

Az egykor kemény, hideghez, meleghez, éhséghez és szomjúsághoz hozzászokott magyar elpuhult a béke lágy ölén s ma már a magyar értelmiség körében a férfiaságról és az életerőről is egészen ferde fogalmak keletkeztek. A nemzeti fegyelmetlenség pedig már századok óta annyira naggyá lett, hogy szabadságharcaink II. Rákóczi Ferenc alatt és 1849-ben, nemkülönben nemzeti küzdelmünk a közelmúltban, a fegyelmetlenség miatt nem értek el eredményt.

A magyar köznépnek nincsen nemzeti tornája, testgyakorló játéka, a magyar értelmiség pedig, amióta nem földművelést üz s lekerült a lóról, még csak árnyéka sem az egykori híres, kemény lovasnemzetnek. Vannak ugyan testgyakorló köreink s nemzetközi versenyekben is sikerült már fölmutatnunk némi eredményt, de ez csak azt mutatja, hogy van még jó anyagunk, de nem azt, hogy a magyar testnevelésügy ma már országos ügy s hogy akár középiskolai ifjúságunk, akár a nép széles rétegei abban a testi nevelésben részesülnének, amely nemzetünk jellemére és értelmi erejére is azzal a fejlesztő hatással lehetne, amellyel akár a hellén

népre volt az atlétika, akár az angolra van a sport. Hiszen nálunk sportnak rendszerint nem is a testedző szórakozást, hanem a lóversenyen való játékot nevezik, ami pedig nem jellemképző, hanem demoralizáló szórakozás, akár csak a kártyajáték.

Ha fizikailag egészséges, munkabíró, katonailag értékesíthető, politikailag kitartó küzdelemre képes, fegyelmezett és nagy célokért következetesen fáradni tudó nemzedéket akarunk nevelni* az ifjúság testi nevelésére éppen olyan gondot kell fordítanunk, mint az ismeretek terjesztésére. Rendet és rendszert kell ebben teremteni, mely már a népiskolában érezteti a maga hatását. Köznépünk verekedő, legénykedő vágyát a testi mérkőzés szabályozott medrébe kell terelnünk s különösen azoknak a játékoknak és sportágaknak a meghonosítására és megkedveltetésére kell törekednünk, ahol nem egyesek, hanem csapatok mérkőznek, ahol az egyes nemcsak magának, hanem csapatának is szerez dicsőséget és a csapat vereségének szégyene az egyes küzdőkre is visszaháramlik. Mert fegyelmezni, önfegyelmezésre kell szoktatni a magyart, hogy a magyarság ne csak etnográfiai fogalom legyen hanem társadalmilag is nemzetté szerveződjék.

Az alapot erre már a népiskolában kell megvetni. A tanítót ki kell képezni az ifjúság testi nevelésére is. Erre annál inkább szükségünk van, mert a fegyelmezésnek legnagyobb iskolája, a hadsereg, nem a nemzet kezében van, a honvédség pedig csak kis része a magyar katonaságnak. Vájjon nem lehetne-e a honvédséget, ahol a tanítók mint egyévi önkéntesek, szolgálni tartoznak, arra fölhasználni, hogy ott a tanítók az ifjúság testi nevelésére képeztessenek ki?

Csakis akkor lehet majd a középiskolai ifjúság helyes testi neveléséről beszélni, ha az alapot erre már a népiskolában megteremtettük. És csakis akkor lehet főiskolai fiatalságunknál és az egész magyar értelmiség körében a testedző játékokat és a sport mindenféle nemeit általánosan kultiválttá tenni, ha középiskolai fiatalságunk körében már általánossá vált.

E téren az államnak és a társadalomnak egyaránt meg kell tennie a maga kötelességét. Ha be akarjuk bizonyítani, hogy egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak, erre az eddig nagyon is elhanyagolt tételre kell fordítanunk figyelmünket. Mert a testedzés nemcsak testedzés, hanem jellemképzés és a nemzet szellemi erejének a fejlesztése is. És éppen ezért oly fontos, mint a tudó-

mányok és ismeretek tanítása, de csak akkor, ha ahhoz értők irányítása alatt tervszerűen és céltudatosan s a nemzeti karakterhez alkalmazva történik.

Tanuljunk az angoloktól. Ez azonban nem azt teszi, hogy kritika nélkül majmoljunk, utánozzuk őket. Szoktassuk rá a fiatalságot a testi munkára, hogy a szellemi munka végzésére elég erejük és kitartásuk legyen. Kitűnő anyagunk van hozzá. Kár volna ezt a kitűnő anyagot elveszni, pusztulni hagyni.

Intézmények.

1912. okt. 6.

Nyelvében él a nemzet, de intézményei által. S miként a nyelv sem mondvacsinált alkotás, hanem történeti fejlemény, akként az intézmények is inkább öntudatlan erők mérkőzésének szüleményei, mint tudatos emberi munka eredményei.

De miként a nyelv és kifejezésteljesége gyakorta egy-egy író lángelméjének a hatása alatt fejlődik tovább; akként az intézmények alakulására és fejlődésére is nagy hatást képesek egyes politikai vezérek gyakorolni. És miként az intézmények azok, amelyek egy nemzet nagy politikusait szülik, akként a nagy államférfiak éleslátása vagy a könnyelmű avagy merész politikusok elhatározása is képes irányt adni egy-egy intézmény hasznos vagy káros irányú fejlődésének.

Az intézmények egyrésztől visszatükrözik egy nemzet államalkotó tulajdonságait, szellemi erőit és erkölcsi hivatottságát; másrésztől nevelik a nemzet fiait, fejlesztik erényeit vagy hibáit és így visszahatnak arra a nemzetre, mely megteremtette őket.

A magyar szeret közdolgokkal foglalkozni, de nem azért, mert nagy benne a közjó szeretete; hanem azért, mert szereti a hatalmat és így egyéni becsvágyát csak a közéleti szereplés által tartja kielégíthetőnek. A magyarnak emez alaptulajdonságán sarkal azután a pártoskodásra való hajlama és az a tulajdonságunk, aim it közéleti fegyelmetlenségnek nevezhetünk. Mert mindannyian lendítőkerék szeretnénk lenni a gépben, akár van hozzá

való elég súlyunk, akár nincsen; de eldugott csavar nem akar lenni egyikünk sem.

Ezzel függ össze az is, hogy a magyar szívesebben ural idegent, mint a saját fajtáját. Amikor az Árpád vére fiágon kihalt, nem kellett nekünk saját vérünkől való királyi család, hanem bár az Árpád nőági ivadékai között, de idegen fejedelmi családokban kerestünk magunknak dinasztiát.

Mert inkább túrtuk, hogy idegen legyen az urunk, mint hogy saját honfitársaink közül tegyünk valakit úrrá magunkon. Mátyás nem képes fiának biztosítani a trónt. János alatt ketté szakad az ország s Erdély nemzeti fejedelmei sem tartják meg trónjukat százhusz évnél tovább, országuk végre is behódol a Habsburgoknak.

De mi azért nehezen túrtuk az idegen uralmat, melyet mi magunk készítettünk élő és hoztunk a nyakunkra. Időnként fegyverre keltünk ellene, amikor pedig erre nem volt erőnk, a municipalizmus bástyái mögé vonulva védelmeztük nemzeti létünket. De azért még az idegen nyomással szemben sem tudtunk összetartani. S intézményeink, amelyek az önvédelem céljának megfelelnek, nem voltak alkalmasak arra, hogy szabadságunk, függetlenségünk visszavívását elősegítsék. Hiszen ezek az intézmények csak fokozták bennünk a pártos szellemet, mely akadályául szolgált annak, hogy egy nagy közcél érdekében megértsük egymást. így maradtunk függő helyzetben a mai napig, amikor még mindig idegenből kormányoztatnak minket; de nem olvadtunk be idegen államalakulásba, mert intézményeink sajátossága és a passzív ellenállásra való berendezettsége útjában állt a beolvasztásnak.

Intézményeink hibái tehát nemzeti alapvető hibánkból, hatalomvágyunkból, pártosságra való hajlamunkból, közéleti figyelmetlenségünkől származnak; előnyei pedig a nekünk nem kedvező viszonyok ellen való védekezésnek szükségességéből ösztönyszerűen keletkeztek. így alakult a mi régi alkotmányunk, nem annyira törvényen, mint inkább szokáson fölépítve, ellentétes célokra törő hatalmi tényezők küzdelmeiből fejlődve ki, olyan különössé, bonyodalmassá, nehezen áttekinthetővé, hogy az idegen meg sem tudja érteni.

A középponti hatalom, a királyság idegen kézbe került. Idegen hatalomra támaszkodva, annyira megerősödött, hogy az

alkotmányos formákat mindig át bírta hágni s a nemzet csak akkor kerülhette el az alkotmányos formák megsértését, ha sietett azt akarni, amit a királyi hatalom akar. A nemzetnek a saját kezében csak a helyi igazgatás maradt. A maga igazi, nem ki-kényszerített akaratát csak itt érvényesíthette. Arra törekedett tehát, hogy a helyi igazgatás színterét, a vármegyét minél függetlenebbé tegye a középponti hatalomtól. Hiszen a középponti hatalom idegen kézben volt, idegenek tanácsa szerint érvényesült és így a nemzet akkor is bizalmatlan volt iránta, ha a nemzetnek a javát akarta. Viszont a középponti hatalom, mely alapjának erejét az országon kívül találta, bizalmatlan volt minden nemzeti törekvés iránt, mert minden nemzeti törekvésben elszakadási törekvéseket vélt fölfedezni akkor is, amikor arra nem volt semmi alap. Éppen ezért nem is támogatott sohasem olyan reformot» mely a nemzetnek egy közérzésben való egyesítésének a javára szolgált volna, hanem a maga részéről is rajta volt, hogy ebben az országban minél nagyobb legyen a partikularizmus.

Ez az oka annak, hogy a királyság a rendi korszakban fejlődni engedte a megyét, mely neki gyakran alkalmatlan volt ugyan, de amely mégis kevésbé látszott veszedelmesnek lenni a királyi hatalomra, mint lett volna az, ha a nemzet a középponti hatalom gyakorlásában akar részt venni s mint egész lép föl a királysággal szemben.

Az országgyűlés volt az egyetlen középponti szerv, ahol a nemzeti akarat egységesen megnyilatkozott. De ez a szerv nem volt állandóan működő intézmény. Hiszen a király hívta össze és oszlatta föl akkor, amikor neki tetszett. Már ez az egy körülmény is igen gyöngévé tette az országgyűlést. De még inkább gyöngítette az, hogy csak mint a törvényhozás egyik szerve működhetett, a törvénynek a végrehajtását azonban nem volt módja ellenőrizni. Megszoktuk tehát, hogy az országgyűlés megalkotja a törvényt, de végrehajtásával már nem törődik. Amelyik megyének tetszik, az végrehajtja, amelyiknek nem tetszik, az mellőzi.

Így nevelt minket három évszázadon át a királyság is, a megye is arra, hogy ne tiszteljük a törvényt, hanem csak a tényleges hatalom előtt hajoljunk meg. Hiszen a királyság csak annak a törvénynek a megtartását követelte, amely a királyi hatalomnak a javára volt. A nemzet érdekében alkotott törvényeket maga is bármikor megsértette. A vármegye pedig csak

akkor hivatkozott a törvényre s követelte a megtartását, ha a királyi hatalom részéről szenvedett egyéni vagy rendi, avagy nemzeti sérelem ellen foglalt állást.

A rendi korban kifejlődött hatalmi dualizmus tehát megvédett ugyan minket attól, hogy idegen államba olvasszanak be; megóvott attól, hogy az ország annyi önálló célra törekvő darabra szakadjon, ahány vármegyéből áll; de ránevelt arra, hogy a törvényeket ne vegyük komolyan, értelmüket félremagyarázni igyekezzünk s kötelességeinket csak akkor teljesítsük, ha jól esik, de jogaink respektálását s új jogok elismerését folyton követeljük.

Egyszer csak jött egy nemzedék, amelynek ez az állapot sehogy sem tetszett s változtatni akart rajta. A vezéremberek látták, hogy másutt, különösen Angolországban az intézmények hatalmas, fegyelmezett, akarni tudó és a jólét magas fokára emelkedő nemzeti társadalmat neveltek. Azt hitték, hogy itt sem kell egyéb, mint felelőssé tenni a kormányt az országgyűléssel szemben s azonnal létrejön a törvénytisztelet, megszületik a nemzeti jólét, érvényesül a nemzeti akarat és biztosítva van az állami függetlenség.

Megcsináltuk a felelős minisztériumot s vertük a mellünket, hogy mi parlamentáris ország vagyunk. A kiegyezéskor iparkodtunk megmenteni a negyvennyolcból legalább ezt az egyet s hozzáláttunk lerombolni, ami a régi időkből maradt és kritika nélkül recipiáltunk mindent, amit a külföldön láttunk. De nem számoltunk azzal, hogy ami minket a törvények nem tisztelésére, közéleti fegyelmezetlenségre nevelt, az mind megmaradt. A királyság hatalmi súlyát ma is az osztrák császárságban leli. A középponti hatalmat alkotmányos korlátai között ma is csak a hatalmi dualizmus bizonyos mértékű érvényesülése, a helyhatósági kormányzatnak a középponttól való bizonyos önállósága képes megtartani. Enélkül nemcsak a császári abszolutizmus, hanem a pártönkény is orgiákat ülne. Törvényeink ma sem világosságra, szabatosságra, hanem homályra, kétértelműségekre törekszenek, mert ha állami különállásunk bennök szabatosan jut kifejezésre, akadályokba ütközik a szentesítés; viszont ha szövegük a törvényhozás eme tényezőjének intenciója szerint készül, megsemmisül az állami különállás.

Ily viszonyok között a parlamentarizmus nem a minisztériumot hozza függő viszonyba az ország kövéleményétől, hanem

a minisztériumtól válik függővé az országgyűlési többség. Nem a nemzeti közakarat egyesíti a társadalmat nagy nemzeti föladatak megoldására, hanem a társadalom széthúzó erőinek mindenféle eszközökkel egymás ellen való kijátszására szoktatja a politikai pártokat és a közéleti mozgalmaknak hol erővel, hol kedvezésekkel megfélemezésére kényszeríti a kormányt, hogy a nemzet és a királyság között az összeütközés elkerülhetővé váljék.

A parlamentáris kormányzati forma tehát csak fokozza nálunk a közéleti hazugságokat s ránevel arra, hogy mást mondjunk, mint amit akarunk; ránevel arra, hogy politikai okokból ne tartsuk meg vagy félremagyarázzuk a törvényt; hogy a pártérdekel fölébe helyezzük a nemzet érdekének; hogy mindenki csak jogot követeljen, de a joggal járó kötelességeket senki se teljesítse; hogy a jogosulatlan protekcióra alapítsuk boldogulásunkat s pártérdekből nyugodt lelkiismerettel tudjunk keresztül gázolni az igazságon.

A magyar nemzetnek, ha élni akar, be kell látnia, hogy mai közintézményei nem oly irányban nevelik az embereket, hogy az a nagy nemzeti hibánk, melynél fogva önérdékben szeretünk közügyekkel foglalkozni, enyhüljön vagy fejlődésében legyőzhetetlen akadályokba ütközzék. Ellenkezőleg intézményeink mai alakjukban csak fokozzák közéleti fegyelmetlenségünket, mert oly helyzetek keletkeztek, oly események történtek, amelyek mindenkit lejárattak s ma senki sincs, akiben a közvélemény meg tudna bízni, hogy közérdekben és nem önérdékben cselekszik.

Az első föladat volna tehát oly reformokat alkotni, amelyek a törvénytiszteletet fokozzák, amelyek megszüntetik azt az állapotot, hogy jogokat lehet gyakorolni kötelességek teljesítése nélkül, mint ma az országgyűlési képviselőknek, a főrendiházi tagoknak, a főispánoknak és a törvényhatósági bizottsági és községi képviselőtestületi tagoknak.

Mert ne éljünk abban az illúzióban, hogy kötelességtudó, törvénytisztviselő nemzedéket lehet nevelni akkor: amikor a képviselőházban 453 képviselő közül 100 képviselő csak rendkívüli alkalmakkor van jelen; amikor a főrendiház ülésein 20-30 főrendiházi tagnál több vajmi ritkán jelenik meg; amikor a megye leghatalmasabb ura, a főispán nem is köteles a vármegye székhelyén lakni; amikor a törvényhatósági bizottság tagjainak a felénél nagyobb része soha a közgyűléseken egyáltalában meg sem

jelenik. Aki valamely jogot a maga részére biztosít, az viselje a joggal járó kötelességek terhét is, mert kötelesség nélkül a jog kiváltság, a kiváltság pedig gyűlöletes mindazok előtt, kik a kiváltságot nem élvezik. A jogokhoz kapcsoljuk hát hozzá a kötelességeket is és miként eleink bírságolták az országgyűlésről távolmaradó nemeseiket, bírságoljuk mi is a törvényhozás tagjaitól kezdve a községi képviselő tagjaiig mindazokat, akik kötelességüket teljesíteni vonakodnak. Akkor majd nem lesz oly drága a mandátum, s nem lesznek oly néptelenek a megyék közgyűlései.

A mi állami létünk nem a nemzet erején, hanem a törvény és a jog szabályain alapszik. S mi mégis a parlamentarizmusban keressük nemzeti függetlenségünk intézményi biztosítékát, holott a parlamentarizmus pártkonmányt kíván s módot ad arra, hogy kormány és parlamenti többség közös megegyezéssel mellőzze a törvényt, anélkül, hogy bárkit is a törvény megsértésével vádolni lehessen. Ez az oka annak, hogy közéleti erkölcsünk nem javultak, hanem romlottak s hogy ma már állami különállásunk legtöbb biztosítéka, a parlament hatalmát föntartó legtöbb intézményünk vagy le van döntve, vagy meg van ingatva. Hiszen már nem teljes som a költségvetési jog, sem az országgyűlés ujoncmegajánlási joga.

Átgondolt nagy reformokra volna szükség, melyek akként javítják meg intézményeinket, hogy azok derekabb nemzedéket nevelhessenek, mint a mai. S mi ahelyett, hogy ezen tömők a fejünket, eső után, bőrig ázva, azon civődünk, hogy esernyővel, avagy gummiköpenyeggel kellett volna-e védekeznünk az ellen az eső ellen, amely bőrig áztatott minket. De a tetőt megjavítani eszébe nem jut senkinek.

Önismeret.

1912. okt. 13.

Az embereket más emberek nevelik, de nemzetek csak önmagukat nevelhetik. Az igazi pedagógus nem arra törekszik, hogy növendékét mássá tegye, mint amilyenné a természet megalkotta; hanem arra, hogy megismerve növendékének jó és rossz tulajdonságait, érényeit és bűnre való hajlamait, a jó tulajdonságoknak, az érényeknek minél teljesebb kifejlődését segítse elő, rossz tulajdonságainak, bűnre való hajlamának pedig elnyomására tegye képessé azt, akit gondjaira bíztak. Mert ki képes birkózót nevelni abból, aki gyöngé testalkattal, vagy éppen szervi szívbajjal van megverve a természettől? Ki nevelhet szónokot abból, kinek beszédhibája van? Ki nevelhet tudóst abból, akinek nehéz a fölfogása és gyöngé az emlékezete? De ha valaki gyermekkorában heves, indulatos, de amellet jőszívű, lehet még belőle nyugodt és megfontolt férfi, ha nevelője meggyőzi arról, hogy a hevesség sok rossznak a forrása, mert elhomályosítja tiszta látásunkat, korlátozza ítélőképességünket s ezzel kimondhatatlan károkat okozunk azoknak is, kiknek használni akarunk. A felületességre hajló, de becsvágyó gyermekből is nevelhetünk alapos, pontos, kötelességtudó embert, ha felületességét, hanyagságát minduntalan leleplezzük s ily módon hozzászoktatjuk ahhoz, hogy ne engedje magát rajtaérni azon, hogy kötelességét nem pontosan teljesítette.

A helyes nevelési rendszer *conditio sine qua non*-ja ismerni a növendéket, képességeit, jellemét, hajlamait s a helyes nevelési

rendszer mindenkor azt tűzi ki céljává, hogy autodidaxisra, önmagának a nevelésére tegye képessé növendékét. Mert a nevelés a gyermekkorral nincsen befejezve. Az élet oly iskola, melybe akkor lépünk, amikor lerázzuk az iskola porát s magunkra maradunk utalva. Aki gyermekkorában nem tanulta meg, hogy mi-
képpen folytassa önmagának a nevelését, amikor kikerült a nevelő gyámsága alól, az nem képes megállani a maga lábán az élet forgatagában s nem egy jó fiú és szorgalmas diák vált haszontalan és tudatlan emberré, mert nem fejlődött ki benne az önfegyelmzés képessége.

A nemzetek azonban csak önmagukat nevelhetik. A nemzeteknél tehát sokkal fontosabb, hogy ismerjék magukat és így önmagukat fegyelve irányítsák dolgaikat, mint az egyes embereknél. Amely nemzetben hiányzik az önismeret, erőinek, tulajdonságainak, hibáinak és erényeinek az ismerete; amely nemzet a tömjénezéseknek felül és az igaztalan támadások előtt meg-
lapul: vajmi könnyen mer olyat, mihez ereje sincs és vajmi hamar meghátrál ott, ahol a végső erőfeszítésig kellene küzdeni.

Sajnos, mi magyarok nem eléggé ismerjük magunkat. Sokszor adtunk hitelt hízelgő szavaknak és önhittségünkben elbizakodottakká lettünk, máskor meg ok nélkül vesztettük el önbizalmunkat és akkor mondtunk le küzdelmünkről, az első ráijesztésre, amikor a csüggedésre még nem volt semmi okunk. Ha nemzet akarunk lenni tehát, mely betölti világtörténeti hivatását, az első föladat, hogy alaposan megismerjük magunkat s ehhez képest igyekezzünk berendezni intézményeinket, kitűzni céljainkat és meghatározni az elérésükre szükséges eszközöket.

Széchenyi azt mondja: „publikumunk általjányosan véve tudatlan: s annak következtében szinte egy verebet sem tudunk löni három, négy ez iránt tartott ülés nélkül . . . minthogy az ellen is van némelykor opozíció, hogy $3 \times 7 = 21$.” Majd másutt így szól: „nem az írás hija teszi e részben az éretlen ideák árját, de az olvasás és tudomány hija!! Azaz nem a kül ok, melyre mindent tolni akar sok; de a bel ok, mely sokban rejtezik.” És vájjon a Stádium megjelenése óta talán sokat változott e tekintetben nemzetünk? Tegyük csak komoly és szigorú bírálat tárgyává, vájjon sok-e nálunk az alapos készütségű, tanult ember?

Ha elmegyünk egy könyvkiakat előtt, sok mindenféle köz-
érendű tárgyú könyvet látunk ott. Ha bemegyünk a kereskedésbe

s kérdezzük, hogy milyen a keleté, bizony arra a meggyőződésre jutunk, hogy nálunk nincs kinek írni. Hogy mennyire nem szeret olvasni a mi közönségünk, arra elég fényes példa, hogy a Kossuth Lajos iratainak kötetét három koronájával meg lehet ma kapni oly kötésben, hogy maga a kötés megér két koronát s ha kezded lapozni, oly tiszták a lapok, hogy nyilvánvalóan aki eladta, bele sem nézett. S gyakorta hallunk mindenfelé vitatkozni egy törvényjavaslatról, amelyet a vitatkozók egyike sem olvasott, hanem csak hallomásból ismer és mégis az egyik ölni tudna érte, annyira akarja törvényé tenni, a másik ölni tudna érte, annyira ellenzi.

Csakis ily viszonyok mellett lehetséges, hogy fontos törvényjavaslatok részletes tárgyalás nélkül szavaztatnak meg, valamint megtörtént, mint tudjuk, hogy oly javaslatok ellen, amelyeknek tartalma hat havi komoly vitára is bő anyagot szolgáltatott volna, egy évig tartó s névszerinti szavazással űzött obstrukcióval küzdött az ellenzék.

Mi haszna van hát ennek az országnak abból, hogy népe értelmes, általában elég könnyű fölfogású, sőt még köznépeben is akadnak zseniális amatőrök, kik értelmükkel és tudásukkal bámulatra ragadják a szakembert is? Ha értelmisége csak újságot olvas, könyvre pedig legfőljebb csak akkor ad pénzt, ha valamely ügyes kolportőr díszkötéssel rászóv valamit, vagy ha dicsekedni akar, hogy szép könyvtára van. Talán nem mondok igazat? Kedves olvasó, ha szeretsz politizálni s e sorokat olvasod, vizsgáid meg lelkiismeretedet s valljad meg magadban: olvastad-e Széchenyinek valamely munkáját, vagy az Eötvös báró híres művét a XIX. század uralkodó eszméiről, vagy a Zrinyi lelkes szószólát, melyet e néven ismerünk: Ne bántsod a magyart? Avagy talán a Kossuth Lajos iratait az emigrációból, vagy beszédeit avagy hírlapi cikkeit, — vagy talán az Andrássy Gyula jeles művét a magyar állam fönmaradásának okairól, vagy a kiegészésről, — vagy Beöthy Ákos nagy munkáját a magyar államiság fejlődéséről, vagy talán Deák Ferenc beszédeit? A tisztán tudományos tartalmú történelmi, közjogi és állambölcseleti munkákról nem is szólok. Hányan vannak a felső tízezer között, kik a magyar politikai írók eme klasszikus alkotásai közül legfőljebb csak egyet olvastak el s hányan, akik egyet sem? Erről érdemes volna statisztikát készíteni, ha volna az emberekben annyi őszinteség, hogy lehetne elkészíteni. De a nemzetnevelés szempontjából az is elég,

ha sokan, amikor e sorokat olvassák, magukra ismerve bevallják, hogy bizony, Széchenyinek még ma is igaza van.

De éppen azért, mert a könyvektől irtózunk és megvetjük a tudományt s ehelyett könnyű, felületes szórakoztató olvasmány összes szellemi táplálékunk: közdolgokban oly feledékenyek vagyunk, hogy anyánk gyilkosának is elfeledjük bűnét, ha közös bajban összekerülünk vele s készek vagyunk ledöfni még a szülő anyánkat is, ha elfog az indulat, mert valamely igaz szemrehányással illetett. Emiatt nincsen nálunk erkölcsi halál s emiatt nincsen meg nem téphető honfiúi babér. Nem erkölcsi érzékünk fogyatékosága ennek az oka, hanem emlékezetünk gyöngesége. A fátyol, mit dolgainkra takar az idő, oly sűrű, hogy azon át nem látunk semmit, és így kiengesztelődésünk nem a megbocsátásnak, hanem a feledésnek a következménye.

De nehogy azzal vádoltassam, hogy rosszakarattal rágalmazom nemzetemet, megengedi az olvasó, ha bizonyítok is. Ne menjünk vissza messzibe. Csak két századdal tekintünk vissza. Alig zajlottak le a kurucháboruk s tíz évre rá megalkottuk a nőági öröklésről szóló törvényt s harminc évre rá megmentettük Mária Terézia trónját és ráadásul el is németesedtünk. Alig hangzottak el az 1790. évi országgyűlés keserű kifakadásai II. József abszolút kormányzása miatt s a Napoleon ellen vívott háborúban a nemzet nagy áldozatkészséggel ontotta véréit Ausztriáért s Napoleon kiáltványa süket fülekre talált. De mihamar elfeledtük a nagy ragaszkodást 1848-ban, hogy aztán még ki sem heverve az abszolútizmus keserveit, az 1867-ik évi kiegyezés után évtizedeken át vakon bízunk Bécs jóindulatában és illúziókban ringassuk magunkat, hogy milyen függetlenek vagyunk.

De újabb időben emlékezetünk mintha még jobban meggyöngült volna, Bánffy Dezső erőszakos kormányát elfeledte az ellenzék s a nemzeti követelmények és a külön vámterület egyik vezérbajnokát ünnepelte benne a darabont kormányzás korában. A nemzeti követelmények többi hőse nem érte el célját, mert az általános szavazati jog kérdésének fölszínre hozásával Kristóffy a hatalom részére nyerte meg az utcát és a szocializmust. A koalíciós kormány eltaktikázta a szavazati jog reformját, mert félt a nemzet ellen állást foglalt szocializmustól és most mégis egy táborban van a szétzavart, de ismét összeverődött koalíció a nemzetközi szocialistákkal, a Kristóffy emberei pedig a kormány

pártjában Tiszával küzdenek a radikalizmus ellen. Vagy Tisza 1904-ben megcsinálja november 18-ikát s a nemzet, mint árulóra, halált kiált fejére. Most ugyanaz a Tisza megcsinálja június 4-ikét s a vármegyék, egyik a másik után ünneplik az obstrukció legyőzéseért. A nemzeti követelmények már nem honmentő eszmék többé, harcolni értök már senki sem mer. Az általános egyenlő titkos szavazati jog azonban, mely megghiúsította a nemzet erő-kifejtését, ma az egyedül üdvözítő panacea éppen a nemzeti követelmények egykori harcosainak szájában.

Szóval a magyar nemzetnek nemcsak az a tulajdonsága, hogy megbocsát annak, aki megbántotta. Ez mindenesetre szép és nemes tulajdonság s nem ok nélkül mondják a magyart lovagias nemzetnek. De mi el is szoktuk felejteni nemcsak a bántalmat, hanem a megcsalást is és vakon bízunk azután abban, aki megcsalt, hogy ha ismét megcsal, átkot szórjunk reá. Már pedig két különböző dolog, megbocsátani a bántalmat annak, aki jó barátunkká válik és elfeledni a becsapást annak, aki hízelgő szavakkal közelít hozzánk, amikor már rászedett minket.

De mivel emlékezetét a magyar nem szereti gyakorolni, a történelemből nem szeret tanulni s amily hamar meggyanúsít, éppen oly hamar hiszékeny is: a nemzet is felületesen szemléli ezer éves történelmét s gyakorta megteszi ősi elvévé a recipiál-takat s mint ócska lomot dobja ki legbecsesebb történelmi ereklyéit az alkotmány épületéből.

Ha nemzet akarunk lenni, ha fejlődni és erősödni akarunk, akkor először is ezt a gyöngénket kell levetköznünk. Szakítanunk keli azzal a tudománytalansággal, mely értelmiségünket nem előre viszi, de hátra taszítja, tudatlanságba süllyeszti. Mert neoi elég ám, ha készek vagyunk vérünket ontani az alkotmányért, mert vannak idők, amikor az alkotmányt nem a kard, hanem a tudomány, az értelem és az alkotmányos jogokkal való helyesen élés képes csak megmenteni.

Amely nemzet élni akar, csak önismerettel nevelheti magát oly erőssé, hogy ármány meg ne rontsa, csak önismerettel nevelheti magát oly okossá, hogy önmagát tönkre ne tegye. Törjünk hát önismeretre, tanuljunk történelmet, jogot és statisztikát, mert ezek a tudományok ismertetik meg a nemzetet önmagával, adnak beléje önbizalmat, de megóvják az elbizakodástól.

Önbizalom.

1912. oki. 20.

Az önismeret hiánya egyesnél és nemzetnél egyaránt nagy csapás, mert megbénítja az erőt ott, ahol meg kell azt feszíteni, vagy elbizakodottságot szül és oly kockázatos vállalkozásokra ragad, amelyeknek erő hiányában okvetetlenül balul kell kiütniök. Az önismeret hiánya tesz gyávává, amikor nincs okunk a kétségbeesésre; tesz elbizakodottá és vakmerővé ott, ahol erő hiányában óvatosaknak kellene lennünk.

Zrínyi a költő ekként kiált föl, Ne bántsod a magyart cím alatt ismeretes munkájában: „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók; ha kevesen vagyunk is pedig, nem oly kevesen, hogy a török ebekkel még ne bánhatnánk, hogy ily semminek tart minket.” Széchenyi István gróf is azt mondja Stádium című munkájában: „Nem a nép mennyisége, hanem minemúsége hervaszt vagy virágoztat valamely hazát.”

És napjainkban mit látunk? Talán céltudatos törekvést a nemzeti nagyság felé? De'hogy! Egyrészről kapkodó fenekedést, meg nem alkuvást hirdető személyes harcot; másrészről gyáva kétségbeesést és kishitű rezignációt, mintha már vége volna fölvirágozásunk minden lehetőségének s nem várna ránk más, mint az a szomorú halál, melyet a nemzet nagy költője jelezni sem akart, mert föl sem tette, hogy elkövetkezhessek a lassú elmúlás.

Ennek a zavart szituációnak az oka önismeretünknek és ami vele együtt jár, az önbizalomnak hiánya. A magyar ma csak azt hajtja, hogy mennyire lecsúsztunk s megnyugodva abban,

hogy lecsúsztunk, nem is reményli, hogy valaha ismét fölemelkedhessünk. Az egyik rész tehát a nemzet jövőjére jelentéktelen dolgokat tol homloktérbe, hogy elvesztett pozíciójának legalább a látszatát visszaszerezze; a másik rész a kétségbeesés közönyével vonul vissza minden közéleti küzdelemtől, várva a véget; a harmadik rész pedig azt hirdeti, hogy a nemzet igazi érdeke a hatalom követeléseinek való vak engedelmesség, a viszonyokhoz való föltétlen alkalmazkodás, mert hiszen bebizonyosodott, hogy a nemzet gyöngé arra, hogy aspirációit megvalósítsa.

Mindennek az oka az önbizalomnak, mely minden nagy tettetnek az alapja volna, teljes megrokkánása. És ha kérdezzük, miért rokkant meg a magyarnak önbizalma, a feleletet hamar megadhatjuk: a közelmúltban fölmerült nemzeti követeléseknek sikertelensége miatt. Vagy többet mertünk, mint amennyit erőnk bír, vagy amit mertünk, vajmi rosszul csináltuk és el kellett vesztenünk a csatát. Akár egyik, akár másik esetben a sikertelenségnek el kellett következnie: a sikertelenség pedig az önbizalom gyilkosa.

Az önbizalom szempontjából először is az a fontos, hogy mi az oka a sikertelenségnek? Nem közömbös tudni azt, vajjon gyöngék voltunk-e vagy ügyetlenek? Mert ha gyöngék voltunk, akkor azokról a nemzeti törekvésekről, amelyeknek megvalósítására gyöngéknek bizonyultunk, le kell hosszú időre mondanunk, amíg megerősödünk és a siker reményével ismét munkához láthatunk. De ha csak ügyetlenségünk, rossz taktikánk volt az oka sikertelenségünknek, akkor újult erővel kell fölvennünk a harcot, mihelyt arra a kellő alkalom elérkezik.

Jól mondja Széchenyi: „Minden emberben van némi pezsgőség, tán a magyarban szintannyi, ha nem több, mint a világ akármily nemzetében is. Ezen életi szikra vagy dönt s ront, vagy állít és csodákat művel, ha van tág és dicső mezeje, vagy ha szabad köre nincs, elfajulva kisdud tárgyak körül bíbelődik s dísztelen harcolások s betyárkodások közt elenyészik s az országlás csak akkor érti valóban legközelebbre mint legtartósabb hasznát, ha e szent tűznek lehető legtöbb kifejlését józanul eszközli s azt bölcsen használja; mert ez nyer csatákat, ez ví diadalmasan háborúkat, ez hoz nemes elszánást a tanácskozásba, ez önt férfiúi állhatatosságot a polgári életbe.”

Van hát bennünk is pezsgőség, nemzeti láz, mely vinne

előre, ha volna önbizalmunk csodákat művelni, ha volna terünk nagy dolgokat megvalósítani. De mert a nagy dolgok keresztülvitelére a tág teret nem tudjuk megtalálni, mivel nincs önbizalmunk nagy dolgokat merni: kisdéd tárgyak körül bíbelődünk s erőnk dísztelen harcolások s betyárkodások közt enyészik el. Csaták nyeresére, diadalmas háborúkra gondolni sem merünk, a nemes elszánást a tanácskozásokban, a férfiúi állhatatosságot a polgári életben nem látjuk sehol, mert a szent tűznék lehető legtöbb kifejlését országlási bölcsesség sem józanul nem eszközli, sem bölcsen nem használja.

Mi hát a legfőbb föladat? Helyreállítani a nemzetnek önbizalmát, föléleszteni a jövőbe vetett reményét, meggyőzni a nemzetet arról, hogy az erő a komoly, az elszánt következetes akarat, mely legyőzi a nehézségeket és elhárítja vagy szétrombolja az akadályokat. Ezek az akadályok sohasem lehetnek olyan legyőzhetetlenek, hogy megijedve tőlük, összetett kézzel semmit se tegyünk. Csakhogy nem fejfel kell nekimenni a falnak, mert ilyenkor nem a fal, hanem a fej törik be. Míg ellenben ha egy téglát kibontani sikerült, akár csákánnyal, akár pusztakézzel, a többinek a kibontása csak idő kérdése.

Jól mondja Széchenyi: „Az akadály vagy elnyom, vagy óriási erőre ingerel; s habár vannak is oly akadályok, melyek a legtöbb nemzeteket elnyomnák, eddig s a jövőben is elnyomni fogják; vannak oly nemzetek is viszont, — jóllehet ritkák, — melyek ismét előbb-utóbb, de végre bizonyosan minden akadályokon győznek.”

Miért ne lehetne hát a magyar is olyan nemzet, melyet az akadály nem elnyom, hanem óriás erő kifejtésre ingerel? Miért ne fordíthatnók javunkra azt, ami ma kárunkra van? Miért ne edzhetné meg erőnk az a folytonos küzdelem, melyet fennmaradásunkért, létünkért és jobblétünkért kell vívnunk belső és külső ellenségeinkkel és a természeti erővel? Talán hitványabb anyagból van gyúrva a magyar, mint ellenségei? Talán nincsenek közvetlen szomszédunkban nálunk jóval kisebb nemzetek, melyek gazdasági és kulturális fejlettség tekintetében jóval mögöttünk vannak, sok századon át a szolgaság jármában nyögtek és most mégis maguk intézik saját sorsukat? Hogy Zrínyi, a költő szavaival kérdezzem: „Különb kompozícióból vagy-on-e a mi ellenségünk fölépítve? vagy nem azoktól a vitéz magyarok-

tói származtunk-e mi, kik kevés néppel számtalan pogányokat kergettek el? Nincsen-e Istennek hatalmában Hunyadi János győzedelmet, Mátyás király dicsőségét kezeinkben ismét megvirágoztatni? De úgy, ha mindnyájan egy szívvel-lélekkel segítségül híván Istennek szent nevét, körmös kézzel nyúlunk a magunk dolgához és fáradunk, vigyázunk, tusakodunk a mi életünkért, a fáradhatatlan szorgalmatosság, az unalom nélkül való vigyázás, a kész gyorsaság és a gyors készség szokta annak a fának gyümölcsét elérni, kit az emberek dicsőségnek hívnak. Minekünk pedig magyaroknak nemcsak dicsőségünk, de a megmaradásunk is abban vagon. Nem vakmerőségre hívok senkit, nem habahurjáról kívánom a mi nemes rezolúciónkat, hanem okosságnak mértékletességével és állhatatos szívünknek megkeményítésével akarnám, hogy előállanánk erre a nemzetünknek utolsó szentencia kimondására.”

És hogy az ő szavaival folytassam: „De ismét itt mondhatja nekem valaki: Jó volna a hadakozás, ha kívánt szuakcesust remélhetnénk magunknak; de azt sokszor próbáltuk magunkban; soha nem nyertünk vele, mindenkor markunkban szakadt! (Még a rezolúció kérdésében is mi húztuk a rövidebbet, mondhatja ma valaki.)* Én arra így felelek: Míg a militáris diciplinánk in flore volt Korvinusok alatt és más vitéz királyok alatt, nem igaz az, hogy a markunkban szakadt soha is szándékunk. Teljesek a históriák a mi magyar nemzetünknek dicsőségével. Teli a világ azoknak emlékezetekkel és Európának egy szeglete sincs, aki a mi eleinkről becsülettel ne szólna. Soha muszurmány vér nagyobb folyásokkal nem folyt, mint magyar kard által, soha ennek a pogány holdnak betöltését senki úgy nem késletle, mint a magyarok.”

Amit Zrínyi a hadi eredményekre mond, azt mi modern magyarok, kik nem karddal, hanem politikai, kulturális és gaz-

* A véderőről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával a Héderváry kormány, a Kossuth-párt és Andrássy közt az a megegyezés jött létre, hogy ha a véderőtörvény 43. §-ához egy országos határozat kapcsolódik, mely szerint a tartalék első évfolyamának és a póttartalék három legifjabb évfolyamának ő felsége parancsára való behívása nem nyerhet alkalmazást az országgyűlésileg meg nem szavazott újoncjutalék pótlására, az ellenzék nem fogja gátolni a javaslat tárgyalását. A király azonban nem járult hozzá, hogy a kormány ily országos határozat (rezolúció) megalkotását helyeselje és így az országos határozat megalkotása elmaradt.

dasági fegyverekkel vagyunk (hivatva küzdeni, szintén elmondhatjuk, a hadi dicsőség dolgában pedig újabb eredményekre is mutathatunk. Mi volt az az ország kulturái és gazdasági téren Széchenyi föllépésekor és mivé fejlődött azóta? Kell-e azt statisztikai adatokkal bizonyítani? Azt hiszem fölösleges. A magyar elme megmutatta, hogy mire képes. Hogy többet ne mondjak, amikor a Lánchidat még angoloknak kellett megépíteni, hatvan évvel később az Erzsébet-hidat már a magunk becsületéből építettük s ma már annyira rúg az állam évi bevétele, mint amennyi nemzeti jövedelemről sem álmodtak még 1848-ban. A magyarság pedig, mely nemzeti létünk anyagi alapja, 1848 óta szinte megkétszereződött és relativ többségből abszolút többséggé lett. Ha pedig a politikai harcok eredményeit vizsgáljuk, a nemzet oly eredményekre mutathat rá 1790-től 1848-ig, amelyekre méltán büszke lehet. Kivívtuk a magyar nyelvnek államnyelvvé lételét, pedig kemény harcot kellett érte vívni; a részekre tagolt államterületet ismét eggyé tettük; a királynak szinte abszolút hatalmát korlátok közé szorítva megalkottuk a felelős minisztériumot; az adómegajánlási jogot költségvetési joggá fejlesztettük és ami szinte páratlanul áll a világon, vér nélkül döntöttük le a rendi válaszfalakat és tettük a közterhet a nemessel egyenlően viselő szabad polgárokká a jobbágyokat. Majd mikor ránk zúdult az elbizakodott hatalom, pozdorjává zúztuk veterán seregét újonc honvédsereggel, amikor pedig letiport az orosz cár serege és bosszút állt rajtunk a megalázott osztrák, csupán politikai fegyverekkel szerezte vissza a lefegyverezett nemzet állami létét, alkotmányát és önrendelkezési képességét s állította helyre, telte teljessé az ország területi integritását.

Nincs hát oka a nemzetnek kétségbeesni, ha a mai nemzedék apáira gondol. Miért hát a kétségbeesett rezignáció, a jövőtől való félelem és gyáva közöny? Miért rokkant hát meg a nemzetnek önbizalma néhány balsiker után? Erre is Zrínyi, a költő szavaival felelek: „Olyan messze estünk mi mostani magyarok a régiektől, hogy ha előjönneek mostan más világról azok a mi vitéz eleink, sem mi őket, sem ők minket meg nem ismernének, mert nyelvünkön, szólásunkon kívül mivel hasonlíthatjuk magunkat mi azokhoz? De miért? A vitézség disciplinajának (mondjuk mi, a politikai önfegyelmzésnek és a nemzeti erkölcsöknek, szokásoknak) meg nem tartásáért, a részegségért

és tunyaságért, az egymást gyűlölésért és ezer ilyen vétünkért. Én nem hízelkedhetem, édes nemzetem, teneked, hogy hazugsággal dicsérjelek, mert a prófétaként: Popule mi, qui te beatum praedicant, ipsi te decipiunt. Hanem im megmondom magadnak fogyatkozásaidat, olyan szívvel és szándékkal, hogy megismervén magad is, vesd ki azt a mocskot eszedből, lelkedből, reformáld vétkeidet, öltözzél igazságba, övedzél erősséggel, hívd segítségül a Jehovát, rezolváld magad avagy ajándékozd magad az Isten nevének. Ha ezért a magunk fogyatkozását meg-esmérjük elébb, könnyebben az orvosságot is föltalálhatjuk azután.”

De számunk csekélysege, közjogi helyzetünk mostohasága, bajaink sokasága miatt nincs okunk kétségbeesni. Csak hibáinkat kell legyűrni és okos, céltudatos elszántsággal és bölcs mérsékléssel, de egyedül önmagunkban bízva, azonban a körülményekkel és erőviszonyokkal számolva, vessük tekintetünket bátran a jövőbe. Egy-két kisebb siker meghozza az önbizalmat, mely a nagyobb sikerek kivívására serkent. És ha lesz erőnk kidobni lelkünkől az erkölcsi mételet, mely minden balsikerünk okozója, Hunnia napja fölragyog ismét s a haza ege fényre derül.

Nemzeti hibáink.

1912. okt. 27.

Zrínyi szavaival végeztem, az ő szavaival kezdem: „Én nem hízelkedhetem, édes nemzetem, tenéked, hogy hazugsággal dicsérjelek. Hanem im megmondom magadnak fogatkozásaidat, olyan szívvel és szándékkal, hogy megismerve magad is, vesd ki azt a mocskot eszedből, lelkedből, reformáld vétkeidet, öltözzél igazságba, övedzél erősséggel.”

Megmondhatom az igazságot őszintén, takargatás, hízeldés nélkül, — teszem hozzá én, — mert szeretem nemzetemet minden hátsó gondolat nélkül, nem várva tőle sem hivatalt, sem hatalmat, sem mandátumot, sem ünnepeletet, csak nemzeti nagyságra törekvést, erős akaratot magától a nemzettől, kitarást a küzdelemben, csüggedés nélkül való bizalmat saját erejében, önmegtagadást és lankadatlan buzgóságot fiaitól, akik által él, akik által emelkedik vagy bukik, akik által gyarapodik erőben, gazdagodik intézményeiben, alkotmányában. Hiszen benne és általa élek én is. Gyermekkorom óta, amióta eszemet bírom, lelkem legnagyobb öröme, legégetőbb fájdalma csak nemzetem miatt volt. Szenvedtem, amikor súlyos dilemmák elé állított a sors kegyetlen szatírja. Nehéz lelki küzdelmeket állottam ki olyankor, amikor összeütközni látszottak a haza és családom iránt főnálló kötelességeim. És amely nyugodt lélekkel mondhatom, hogy ilyenkor hosszú vergődés után megtartottam lelkem egyensúlyát és kiegyenlítettem a kötelességek között mutatkozó látszólagos ellentéteket; akként elmondhatom azt is, hogy bár-

mennyire el voltam keseredve vagy föl voltam háborodva az eseményeken, a nemzet jövőjén nem estem kétségbe soha. Nem estem kétségbe soha, mert ismerem a nemzet történetét, s tudom, hogy a magyar időnkint megfélemezik ugyan magáról, de nehéz órákban ismét megtalálja önmagát, s ilyenkor tiszteletet parancsol még ellenségeinek is.

„Ha azért a magunk fogyatkozását megesmérjük előbb, könnyebben az orvosságot is föltalálhatjuk azután.”

Kössük hát bokrétába bűneinket, hogy együtt látva valamennyit, megbánhassuk és kivethessük eszünkéből, lelkünkéből s igazságba öltözhessünk, s erősséggel övedzhessünk. Hiszen a mi alaphibánk az, hogy bajainkért szeretünk mindig másokat okolni, amint Széchenyi mondja egyszer, hogy mindig magunkon kívül keressük a hibát, ahelyett, hogy beismernők, hogy a hiba magunkban van. Külső okokat keresünk belső okok helyett. Ennek pedig valahára véget kell vetni.

A magyar szereti a szélsőségeket s könnyen esik az egyik extázisból a másikba. Egyszer a maradiságig konzervatív, máskor annyira liberális, hogy politikai jogokkal ruhazza föl ellenségeit is. Ezzel függ össze az a közéleti fegyelmetlenség is, melyre minden nagy mozgalom idejében rátalálunk s melynek alapja az, hogy a magyar nem annyira a közjó szeretetéből szeret közdolgozkkal foglalkozni, mint inkább azért, mert szereti a hatalmat és ennél fogva egyéni becsvágyát csak közéleti szereplés által tartja kielégíthetőnek.

A magyar nem annyira gyűlöli, mint inkább lenézi, megveti ellenségeit. Tót nem ember, ebadta németje, vadrác s más efféle lenéző népies kifejezés ezt eléggé bizonyítja. De bizonyítja történetünk is. Hiszen a tatárjáráskor úgyszólván hadi készülődés nélkül fogadta az ország az ellenállhatatlan áramlatként keletről nyugatra hömpölygő mongol inváziót; 1526-ban pedig a mohácsi mezőn huszonnyolcezer ember vakon rontott neki a világ akkor legnagyobb katonai hatalmassága nyolcvanezer főnyi seregének. Hasonló könnyelműsége ezer kisebb példát szolgáltat a történelem.

De éppen azért, mivel a magyar természetétői fogva nem sovíniszta, mert csak lenézni, lekicsinyelni tud más népet vagy

nemzetet, de gyűlölni nem: bármely néppel hamar összebarátkozik, ha az kedvében jár s eltanulja tempóit, szokásait, nyelvét is és egyszer csak azon veszi észre magát, hogy észrevétlenül idegen divatnak, idegen szokásoknak, idegen erkölcsöknek hódol s a régi magyar erkölcs pusztulásnak indul. Az idegennek a majmolása tehát specifikus magyar betegség, mely időnként nem csekély mértékben csökkenti a magyar energiát.

Ezzel függ össze a recepcióra való nagy hajlandóságunk, ímely olyankor fog el, amikor ledobjuk a kopott konzervatív köntöst és magunkra öltjük a liberalizmus cifra palástját. Ilyenkor semmi sem szent előttünk, ami régi s minden csak akkor tesz, ha már idegenen is láttuk. Vagy talán 1848-ban nem a reformokat követelő Kossuth Lajosnak kellett fölkiáltani, hogy ne gúnyoljuk mindig a táblabíró-világot, mert ezek a táblabírák tartogatták háromszáz éven át a hazát? Nem Kossuth Lajosnak kellett-e síkra szállani a megye mellett, mert lelkes doktrinereink a parlamentarizmus érdekében már akkor halálra akarták ítélni?

Már Széchenyi rámutat, hogy a magyar a legmélyebben életbevágó dolgokban pillanatnyi hevenyészések szerint cselekszik és nem előre megfontolt terv szerint. Mert amikor a viszonyok valamely kérdés megoldására nem kényszerítenek, keleti indolenciánknál fogva nem szeretünk vele foglalkozni. Amikor pedig a viszonyok már sürgetik a megoldást, senkinek sincs meg a kellő nyugalma arra, hogy higgadtan mérlegelje a körülményeket és behatoljon a dolgok fenekére. Így volt ez 1848-ban is. Így volt ez 1867 óta minden alkalommal s így vagyunk ma a választójoggal is. Mert alaptermészetünk a könnyelműség. E miatt vagyunk indolensek, ha semmi sem szorít, e miatt vágunk bele könnyelműen nagy kihatású reformokba, ha a viszonyok kényszerítenek arra, hogy tegyünk már valamit.

S ilyen alkalmakkor az ellentétes nézetek vak dühvel ütköznek össze, mert pártoskodásra való hajlamunk az elveket hatalmi célokra használhatja föl, s mert nem a meggyőzés, hanem a legyőzés a mi politikai pártharcaink életelve. A pártharcok pedig elvakítják tiszta látásunkat, engesztelhetetlen gyűlöletet szülnek a pártvezérek között s elfeledjük ilyenkor jobban szeretni a hazát, mint gyűlöljük nem is ellenségeinket, hanem ellenfeleinket, így volt 1849-ben Görgei és Kossuth között, így ... de hagyjuk ezt most, hiszen van rá régi példa elég. Ilyenkor kockára

kerül a haza sorsa, a fő az, hogy elbukjék az ellenfél. Pedig egyébként a magyar nem kockázató vállalkozó. Ellenkezőleg, amily könnyelműen túlad vagyónán, amikor azt akarja megmutatni, hogy miként kell urat játszani, éppen olyan nehezen szánja rá magát egy-egy kockázattal járó vállalatra. Játékos van közöttünk elég, élelmes, rafinált vállalkozó minél kevesebb. És így van ez a politikában is. Előre megfontolt kockázatos politikai vállalkozásokba nem szoktunk egykönnyen belemenni, de ha egyszer hajbaptunk, a politika is csak virtuskodássá válik, minek az ország adja meg az árát.

A titoktartás iránt kevés érzékünk van. Minden dolgainkat szeretjük dobra ütni, noha élünk a közmondással lépten-nyomon, hogy dobbal nem lehet verebet fogni. És így minden furfangra, ravaszágra hajló természetünk mellett mégis sokkal nyíltabbak vagyunk, semhogy nálunk bárki ellen összeesküvést összehozni, vagy merényletet tervszerűen előkészíteni lehetne. Az emigráns Kossuth, amikor hatalmakkal tárgyal, erre mint nemzeti erényre és hibára gyakorta rámutat.

A magyar nehezen fegyelmezhető, mert mindenki vezetni szeretne, de engedelmeskedni egy sem akar. Ha egyebet nem tesz, legalább kritizálja a vezérek elhatározását, bizalmatlankodik, gyanúsít és csak nagy szellemi fensőbbiség és vasenergia képes fegyelmet alá hajtani. Az igaz, hogy akkor csodákat művel, de nem a politikában. És mégis, a magyar nem idegenkedik a nemzeti bálványoktól. Nemzeti halványná emelte a szent koronát is, de egyes nagy, vagy nagyjelentőségű vezérét is kész azzá tenni. Ily nemzeti halványunk volt II. Rákóczi Ferenc is, de azért még sem engedelmeskedtünk neki, amikor pedig létrejött a szatmári béke, hitványul megtagadtuk őt. Ezt a törvényt kár volt törölni törvénytárunkból, hadd maradt volna emlékeztető jelül, hogy mily hamar meg tudjuk tagadni azt, ki érttünk áldozta minden földi javát. De hát mi könnyen feledünk, s nemcsak megbocsátunk ellenségeinknek, hanem a viszonyok változta val könnyen hiszünk is annak, aki rászedett. Ilyenkor azután a naivitásig hiszékenyek vagyunk, amíg új csalódás ki nem ábrándít, éppen oly hiszékenyek, illúziókban ringatódzók, mint amily alaptalanul szeretünk gyanúsítani ott is, ahol a legtisztább hazafiú-szándék mérsekletet parancsol olyankor, amikor elfog a harcvágy.

Harcainkban pedig, politikai harcokban éppen úgy, mint

a csatamezőn, nagy hévvel szeretünk támadni. Amíg rendületlenül áll eszményképünk megszemélyesítője, bálványa, vakon rohanunk érte a veszedelembé, de amint ez megdőlt, elfogja lelünk a kishitűség és oldott kéveként, gyáván széthullunk. A magyar történelem nemi mutat föl példát arra, hogy a király vagy a vezér elesett, de a magyar sereg győzött. A vezér halála föltétlenül csatavesztés. A szimbólum eldőlt, elbukott az eszme is. így volt ez Aba Samu, I. Endre, I. Béla, I. Ulászló, II. Lajos csatáiban, így volt Trencsénél, ahol Rákóczi lovának felbukásával a csata is elveszett, így volt Szentendrénél 1849-ben s hogy politikai harcot is említsék, így volt ez a koalíciós kormány bukásakor is, sőt Tisza Istvánt is cserben hagyta hű gárdája 1905-ben, s nem egy híve állt oda a koalíciós táborba, hogy amikor ismét fölkelt az ő napja, megint hozzásegődjék.

Sajnos, az elv élő szimbólum nélkül körünkben hatni nem tud, láthatatlan erők erkölcsi hatását mi nem ismerjük, mert lelkünkben a vallásos meggyőződés éppen oly sekély és felületese, mint amilyen mélyen el tudunk sülyedni a felekezeti fertőjébe, amikor jobban gyűlöljük más meggyőződésen lévő saját fajtánkat, mint megsemmisítésünkre törő legnagyobb ellenségünket. A magyar igazán csak magyart tud gyűlölni. Ez az oka annak, hogy szívesebben uraltunk bármikor idegent, mint a közülünk valót. Pedig ha egyszer sanyargatni kezdett az idegen uralom, neki keseredve nyúltunk fegyverhez, hogy lerázzuk, de harc közben mindig magunk között vesztünk össze s a vége az lett, hogy megint minmagunk kerültünk alól. Tudjuk mi ezt igen jól, hisz szállóigévé vált a „magyar átok”. De okulni nem akarunk. Hiába, nehezen érünk s későn jön meg az eszünk.

De nem csoda, hiszen mi igen sokat tartunk a magunk képességeiről. A magyar annyira sokra tartja józan eszét, hogy a tapasztalást fölöslegesnek hiszi. Majd segít rajtunk a józan ész, minek hát nekünk a tudomány!

Jogász nemzetnek hisszük magunkat, pedig a joghoz nem sokat értünk. Folyton közjogi kérdéseken nyargalunk, de észrevétlenül bonyolódunk bele a birodalmi egység békóiba, mint légy a pókháló szálaiba. Hiszen sohasem vesszük a fáradságot, hogy megítéljük, hogy mi ránk veszedelem, mi pedig ártatlan játék. Mert mi bölcseségünkben való elbizakodásunk miatt megvetjük

a tudományt, lekicsinyelünk minden teóriát, miként apáink megvetették a doktor jurisokat, a doktrinereket.

Pedig hát a tudomány nemcsak üres agytorna, hanem gyakorta gyakorlatilag is hasznos útmutatással szolgál s a logika megmutatja a dolgok konzekvenciáját s rámutat egyes balvélemények vagy balfogások veszedelmes következményeire. A tudomány meggyőzhetne minket arról, hogy állami letelünk csak törvényen alapszik és nem a nemzet anyagi erején. És mi mégis akárhányszor figyelmen kívül hagyjuk a törvényt, mert nem tiszteljük eléggé. Sőt a hazafiság oltárán tüzet gyújtunk a parlamentarizmusnak s elégetjük e tűzön a törvénytiszteletet, észre sem vévén, hogy amit mi parlamentarizmusnak nevezünk, nem egyéb, mint közéleti hazugság és ocsmány korrupció díszes ruhában.

Elbizottságunk és kishitűségünk azért váltakozik oly gyorsan egymás után, mert közönségünk tudatlansága mellett az okos szót kevesen értik s a hangos szó és a csillogó dialektika sok olyat hitet el okosoknak tartott emberekkel, amit elhinni bűn és sok olyat nem enged elhinni, ami egészen természetes. És így amily vakon rohanunk olykor a bajba, paripával akarva átugrani páncélfalas vársáncokat, éppen úgy egypár puffogó rakétától halálra rémulve megfutamodunk ott, ahol nincs mitől megijedni.

Pedig a magyar vajmi könnyen áldozza föl életét ott, ahol dicsőség és elismerés terem számára. Idegen érdekekért sok magyar vér folyt s a magyar mindenütt ki akart és ki is tudott tenni magáért. De nincs oly szent ügy, nincs olyan életbevágó nemzeti érdek, amiért szívesen hoznánk vagyoni áldozatot. Burgio pápai követ 1525-ben ezeket írja a pápának: „Ha Magyarországot a veszedelem örvényéből három forint árán ki lehetne ragadni; azt hiszem, három ember sem találkozna, aki magát elszánná erre az áldozatra”. S talán nem mondott igazat? Vitám et sanguinem, sed avenam non. Gondoljunk csak a nemzeti ellenállásra, amikor egyes nagyvagyonú urak jó példával jártak elől és nagy áldozatokat kínáltak föl a nemzeti küzdelemre, mozdult e a nép, támogatta-e filléréivel a nagy ügyet a középosztály? Úgyszólván sehol s nem egy ellenzéki megye csak azért oldotta föl az ellenállás alól tisztviselőit, hogy az ezzel járó esetleges anyagi terheket ne kelljen vállalnia.

Zrínyi korában hősi elszántsággal harcolt a magyar haza-

jaért. De Zrínyinek lánglelkű agitációja egy magyar sereg szervezésére nézve hiábavalónak bizonyult, mert a pénzáldozattól mindenki fázott. S ma is gyakran halljuk, hogy nem kell magyar hadsereg, mert olcsóbb a kvóta szerint fõntartott közös haderõ, de senki sem számítja ki, hogy mennyit kell ráfizetnünk a 36.4 százalékos hozzájárulásra vagy mondjuk, 13.6 százalékos megtakarításra. A kitartottság vádját mégis viselnünk kell. Amint Jósika Miklós báró írja 1861 április 25-én Kossuthnak: „Mert aminõ mindennapi nálunk a katonai vitézség, oly sajnósán ritka a polgári bátorság”.

Bocsáss meg, kedves olvasó, hogy gyomokból kötöttem bokrétát, de csakis akkor ismerhetjük meg hibáinkat, ha nem hiú dicséretet zengünk minmagunkról, hanem felfõdve hibáinkat, megbánva bûneinket, igazsággal õvedzve látunk a gyomnak kipusztításához. Nem kell megijednünk a nehézségektõl. „Igyekezünk kell, — mint Zrínyi mondja, — hogy tollaljuk minden erõnkõl. Soha egy nagy dolog nem lött meg, sem ezután nem lesz nehéz dolog nélkül”.

Mai helyzetünk.

1912. dec. 1.

Széchenyi István gróf ezt írja 1841-ben a Kelet Népé-ben: „Világosan áll előttem — s mennyire irigylésre méltók lehetnek azok, kik valamint nem vették észre, alkotmányt és nemzetiséget tekintve, mily szánakozásra méltó szerepet játszott Mária Terézia alatt a magyar s mily neveléses volt akkori hajlama; később ismét azt nem vették észre, hogy azon test, melynek ők tagjai, már-már rothadásnak indult: úgy most sem vesznek észre semmit és ekképp hátat fordítván gondnak, víg kedvvel keringnek fölfogásuk, jóllehet fölötte szűk, de rájuk nézve mégis elég tág körében, vagy fölhevült és sehogy sem fékezett képzeletüknél fogva, magyar egünkön égi háború és zivataros idők helyett a tavasznak legcsöndesebb, leggyönyörtelibb napjait látják hazánknak jószívű, de hibásszemű optimistái. Nem úgy én.”

Oh, egek! Hányszor ismétlődik a történelem?! Mennyire irigylésre méltók voltak azok, kik nem vették észre a múlt század hetvenes és nyolcvanas éveiben, hogy mily szánakozásra méltó szerepet játszik a magyar az alkotmányt tekintve s mily neveléses volt akkori hajlama, azt hinni, azt tanítani, hogy a birodalmi egység egykori kimérája örökre meghalt. Naivul azt hitték sokan, hogy elmúlt felőlünk a veszély, mely hazánk területi épségét fenyegetheti, elmúlt örökre a veszély, mely az ausztriai császárságba való bekebelezésnek újabb kísérletét zúdíthatja nyakunkba. S íme, ma már Horvátországban nincsen országgyűlés, hanem királyi biztos kormányoz s most már azt emle-

getik, hogy ez sem elég, katonai diktatúrára van szükség. A trializmus hívei pedig egyre hangosabban kiabálják, hogy aki ezután jön, az meg is fogja a trializmust teremteni. De ez nem elég. Az osztrák közjogi irodalom eldobva magától minden tartózkodást, főnhangon hirdeti, hogy a mi törvénykönyvünk csak vágyakat tartalmaz, de nem parancsokat; a mi államiságunk csak képzeleti szülemény, a magyar királyság pedig csak az osztrák császári méltóságnak egyik vonatkozása, mert hiszen mi egy többször meghódított ország vagyunk, melynek 1867-ben Ausztria csak autonómiát engedélyezett, de melyet önmagával egyenlő rangú önálló államnak el nem ismert. Ma már későn ébredünk tudatára annak, hogy minket odaát csak Reichshälfte-nek tekintenek, csak Staatsgebietnek s hogy már csak egy hajszál választ el, hogy meglegyen a Gesamtstaat, melynek Magyarország csak egy része. Hiszen minden belső dolgunkat is Bécsből intézik. Az oltani lapokból hamarabb tudjuk meg, hogy mi itt a szándék s az ellenzék is bécsi szimpátiákat keres, hogy érvényesülhessen. Hát nem vesszük észre ma sem, hogy az a test, melynek tagjai vagyunk, már-már rothadásnak indult s ha észre nem térünk, országgyűlésünk annyira tönkre megy, hogy a horvát királyi biztosság után már csak a magyar királyi biztos fog következni?

Vagy nem hitték még csak négy év előtt, hátat fordítva a gondnak s víg kedvvel keringve fölfogásunknak fölötte szűk, de rájuk nézve elég tág körében, vagy fölhevült és sehogy sem fékezett képzeletüknél fogva hazánknak jószívú, de hibásszemű optimistái, hogy mi tetszés szerint válogathatunk a külön bank, az önálló vámterület és a magyar hadsereg között s csak akarnunk kell, megcsinálhatjuk azt, amelyiket tetszik? S amikor már mind-ebből ki kellett ábrándulnunk, nem hiszik-e ezek a jószívú, de hibásszemű optimisták, hogy az általános egyenlő titkos választói jog meg fogja gyógyítani minden sebünket s a bécsi hatalommal szemben legyőzhetetlenné fogja tenni a magyar nemzetet és biztos sikert arató, jól működő szervezetté megrokkant alkotmányunkat?

És hol van az a férfiú, aki ma azt mondhatná, amit Széchenyi mondott: „Nem úgy én!” Amint ez a férfiú hiányzott Tisza Kálmán idején, sajnos, hiányzik ma is. Akkor sem akadt, aki megjósolta volna, hogy amit mi parlamentarizmusnak nevezünk, az csak önmagunk misztifikálása, merő párturalom egyrésztől, üres kortesjelszavaknak kihasználása olcsó mandátum szerzésére

másrésről. A közelmúltban sem akadt, aki nyíltan rámutatott volna a nemzet előtt arra, hogy a többségre jutott ellenzék csak mint hatalmával mérséklettel élő ellenzék érvényesíthet oly hatalmat, mely előtt a birodalmi egységre törekvő bécsi köröknek is meg kell hajolnia, de mint kormánypárt, csak a saját vezéreit járhatja le. Ehelyett volt nagy izgatás, hogy a nem parlamentáris kormány nem alkotmányos kormány, melynek ellentálni alkotmányvédelmi kötelesség, de amelynek kinevezései mégis érvényesek. Törvényes tartalmú rendeletei mégis végrehajtandók s csak törvénytelen tartalmú rendeletei érvénytelenek. Ilyen alapon eredményes passzív ellenállást szervezni oly könnyelmű vállalkozás volt, amely nem érthette el a célját, mert a dolgok állása felől kétségben hagyta az embereket.

Majd amikor az ellenállást mindenütt legyűrte a hatalom s szétverte az országgyűlést, senki sem akadt, aki rámutatott volna arra, hogy törvénytelen dolgoknak utólagos törvényes szanálása csak a törvényhozás meghajlása a tényleges hatalom előtt; hanem diadalmámborban ringatózott az egész nemzet, amikor kineveztetett a nemzeti kormány, melynek főadata volt ezt az alkotmányi szempontból káros munkát végrehajtani. Amikor pedig a jobb jövő reményében ezt a háládatlan főladatot a kormány és a többség magára vállalta, nem akadt senki a számottevő politikusok közül, aki rámutatott volna arra, hogy ha a többség hatvanhetes alapon egységes párttá nem alakul, nemzeti követelményeink megvalósulásához nemcsak közelebb nem jutunk, hanem a hatvanhetes alapot megrepesztett állapotában is komolyan kockáztatjuk s a birodalmi egység útját készítjük elő.

Ma imár eljutottunk oda, hogy az ellenzék csak trombitával opponál, a kormány pártja pedig rendőri vagy katonai asszisztencia mellett szavazza meg, amit tőle a kormány kíván. De senki sem akad, aki kiállana a fórumra s rámutatna azokra a veszedelmekre, melyek minket a horvátországi diktatúrától kezdve a Balkánon folyó háborúig mindenfelől környékeznek, vagy őszintén, minden hatalmi törekvés nélkül, egyedül a józan belátás által vezetve és a szent hazaszeretet tüze által inspirálva oda állana a nemzet elé s bátran megmondaná, hogy nem szavazati jogra, vagy más törvényhozási úton megvalósítandó reformra van most szükség, hiszen a nemzet mai paroxizmusában éppen úgy képtelen arra, hogy ily nagy kihatású reformkérdéseket sikerrel meg-

oldhasson, mint a hagymázos lázban vergődő beteg sem lehet képes arra, hogy zilált viszonyait okosan rendezze, vagy mint ahogy rendetlen futásnak eredő sereg sem képes arra, hogy ellen-ségére döntő csapást mérjen.

Pedig bizony balgatatul cselekszik, aki reformokat akar olyan időben keresztülvinni, amikor a pártszenvédély tiszta látá-sát mindenkinek elhomályosította. És nem sok bölcsesség kell ahhoz, hogy megítélhessük, hogy hazánk mai közállapota oly sanyarú, oly kevés alkotóképességről tesz tanúságot, hogy ima jól csinálni valamit egyáltalában nem is lehet.

Ma minálunk annyira zavartak az ideák és oly kedvezőt-lenek a hatalmi viszonyok, hogy bármihez fogjunk, az csak balul üthet ki. Akár szavazati jog, akár közigazgatási reform, akár szol-gálati pragmatika legyen az, amit meg akarnánk oldani, ma csak rontanánk vele az alkotmányon is, a közigazgatáson is és a tiszt-viselők szolgálati viszonyain is, mint ahogy a nemzeti követelé-sek fölvetésével is csak rontottunk nemzetünk hatalmi súlyán, vagy más reformtörvényekkel is csak tönkretettük azt a reform-célt, melyet elérni akartunk.

Nem akarok most ezekre tüzetesen rámutatni. Hiszen sza-vaim úgy sem találnának hitelre s ami már megvan, már úgy sem lehet változtatni rajta. De két-három év múlva mindenki tudni fogja, hogy mi az, amit nagyon is balul csináltunk. Éppen azért a zászló- és jelvénykérdés megoldását se sürgessük ez idő szerint, mert nem tudnánk azt a mai viszonyok közt helyesen megoldani. Hanem fordítsuk minden igyekezetünket arra, hogy megszűnjék közéletünk lázas állapota s hogy kiirtva lelkünk-ből az erkölcsi métetlyt, visszanyerhessük nemzeti önbizalmunkat, melyre igen nagy szükségünk volna. Törekedjünk teljes erőnk-ből arra, hogy tisztázzuk zavart ideáinkat s hogy helyesen tűzhessük ki azokat a célokat, amelyekre törekednünk kell, ha nemzetként élni akarunk. Beható vitákkal és okos számvetéssel igyekezzünk megállapítani a helyes sorrendet, amelyben munkánkat jobb idő-kben megkezdeni akarjuk s első föladatunk az legyen, hogy test-ben, lélekben, erkölcsben egészségesebb nemzedék következ-zék utánunk, mint amilyen mi voltunk.

Alkotmányi téren most semmi jót sem csinálhatunk. Tart-sunk hát föl még egy-két évig mindent legalább úgy, amint eddig főnnállóit. Offenzívára dezolált állapotunkban alkalmasak nem

lévén, szorítkozzunk szigorú defenzívára, de ebben azután legyünk egyetértők, elszántak és kitartók s a siker meg fogja hozni önbizalmunkat a cselekvő aktív munkára is. De hogy ne vesszen kárba ez az idő sem a nemzet életében, forduljunk arra, amerre szabad a tér, a társadalmi tevékenység felé. A nemzeti haladásnak igen tág tere nyílik ebben az irányban is és elhíheti mindenki, hogy itt aránylag kevés áldozattal oly nagy eredményeket lehet elérni, amilyenekről sokan még álmodni sem mernek.

Miben hibáztunk?

1912. dec. 8.

„A magyar haza soha nem volt derék, sőt kitűnő férfiak híjjával. Egy nemében a hazafiaknak azonban mindig szűkölködött; olyanokéban tudniillik, kik tartózkodás nélkül a nemzet szemére lobbantják az igaz szót.”

Széchenyi István grófnak a Politikai Program Töredékek című munkájában tett eme kijelentése egy korra sem illik anyyira, mint arra, mely 1867-től a mai napig elmúlt. Hiszen ebben az egész korban senki sem akadt, aki a lefolyt negyvenöt év alkotásain végigtekintve megmutatta volna, hogy ez idő alatt mily keveset alkottunk javunkra és mily sokat kárunkra.

Az 1848. évi törvényhozásnak nagy hibája volt, hogy mindent csak hevenyészve csinált, de befejeznie semmit sem sikerült. De amit 1848-ban megalkotott a törvényhozás, egy nagy koncepciónak fél munkája volt. Nagy koncepció alapvetése volt, mert nagy nemzeti célok elérésére készült s nem kicsinyes kortesszempontok vezették alkotóit. Minden befejezetlenség, minden hevenyészettség mellett is az 1848-ik évi törvények a magyar nemzet teremtőerejének tanúbizonyságai. Fél munka volt, az igaz, mert egészet alkotni nem volt idő. De hatalmas alapozás volt, melyre tovább építeni lehetett s mely az idegenből való recepció mellett is, ahol csak lehetett, alkalmazkodott a hazai viszonyokhoz és kímélni igyekezett az erősnek bizonyult régi hazai intézményeket. Hevenyészett alkotás volt, az igaz, s imitt-amott talán több rombolással járt, mint járt volna teljesen nyugodt időkben, de

alkotás volt, melyben minden céltudatosan összefügg s melynek nagy arányai annak is imponálnak, aki mást akart.

Az 1867. évi törvényhozás javított is, rontott is a negyvennyolcas nagy művön. Javított annyiban, hogy meghatározni igyekezett azt, hogy mely ügyek azok, amelyek a hazát az osztrák örökös tartományokkal közösen érdeklik s meghatározta kezelésük módját s parlamenti bizottságokat létesített, amelyek a két állam parlamentjei között az érintkezést intézményileg biztosítják. Mert az 1848-iki törvényhozás csak elismerte, hogy van birodalmi kapcsolat s ebből folyólag vannak közös érdekű ügyek, de hogy miben áll az és melyek ezek, azt meg nem határozta, az országnak a külügyekre való befolyását intézményileg nem biztosította és a két állam parlamentjének érintkezését nem szabályozta.

De rontott a hatvanhetes törvényhozás a negyvennyolcas alkotáson először az által, hogy a nádor királyi helytartói hatáskörét megszüntette és e méltóság betöltését bizonytalan időre elhalasztotta; ímért ez által azt, aki a végrehajtó hatalmat gyakorolja, kivonta a magyar minisztérium közvetlen befolyása alól és a magyar minisztérium Béctől való függetlenségének legnagyobb biztosítékát megdöntötte. Rontott továbbá azzal, hogy a királynak az országgyűlés fölosztására való jogát tágitotta anélkül, hogy a miniszterek jogi felelősségének valamely más biztosítékáról gondoskodott volna. Hiszen ma a király, mint láttuk, föl-oszlatási és elnapolási jogával élve megakadályozhatja azt, hogy az alkotmányértő minisztériumot az országgyűlés vád alá helyezesse, a miniszterek politikai felelőssége pedig csak ott komoly, ahol büntetőjogi felelősségük is élő valóság.

Végre az a hibája ennek a kiegyezésnek, hogy sok kérdésre nézve homályt hagyott fönn, amit tisztázni kellett volna az új helyzetre való tekintettel. De e homályt nem lehetett volna elkerülni, csak jogföladás árán, amit tenni nem akart a hatvanhetes törvényhozás. És így ezt a hibáját is érdeméül kell betudnunk. Mert hát hiába, kiegyezés volt, tehát kompromisszum, mely áldozatot is kívánt a nemzettől azért, hogy az alkotmány helyreállíttassék. Az 1867. évi törvényhozás minden hibája kényszerhelyzetnek a következménye és így minden hibája mellett nagy koncepciójú alkotás, mely a magyar nemzet alkotóképességének nem kevésbbé fényes bizonyása, mint az 1848-iki törvényhozás.

Ezzel a nem tökéletes, de tökéletesíthető, mert szintén nagy nemzeti célokat szem előtt tartó alkotással azonban a magyar nemzet alkotóképessége ki is merült. 1867 óta vajmi keveset alkottunk, ami ne kicsinyes szempontok szerint készült volna s mindent, magát a hatvanhetet is csak rontottuk, ahelyett, hogy javítottuk, kiépítettük volna. Az elkövetett hibákat pártszempontok mellőzésével kell tehát bírálat tárgyává tenni és rá kell mutatni azokra a kicsinyes szempontokra is, amelyek az alkotókat irányították.

Az 1868. évi magyar-horvát kiegyezés súlyos hibáiról nem akarok ez alkalommal szólni. Hiszen ez is kiegyezés volt és kényszerhelyzet szülte. A koncepció ellen itt sem lehet kifogást tenni. A hiba a kivitelben, az egyezmény szövegében és nem a létesített intézményekben van. Az intézmények, amelyeket a magyar-horvát kiegyezés létesített, helyesen voltak kigondolva mind az állam egységének, mind a horvát autonómiának szempontjából, valamint abból a szempontból is, hogy a kettő egymással harmóniában legyen. De a használt kifejezések tökéletlensége sok későbbi bajnak csíráját rejtette magában.

De amit az 1867. évi kiegyezés helyesen alapozott meg a közös védelem elvének biztosítására, azt már az 1868. évi katonai törvényhozás lényegesen más alapra fektette.

A hatvanhetes törvény ugyanis magyar hadseregről beszél, mely az összes hadseregnek kiegészítő része. Ezt a magyar hadsereget azonban a hatvannyolcas törvényhozás meg nem teremtette. Igaz, hogy e helyett alkotott magyar honvédséget, melynek szabad fejlődését azzal biztosította, hogy ujoncjutalékát nem korlátolta, holott a hadseregnek mind hadi létszámát, mind póttartaléki jutalékát megállapította. Az 1868. évi védelmi rendszer tehát Magyarországnak katonai erejét a maga egészében nem kötötte le egy idegen intézmény számára, noha ezt az intézményt nem is alakította át magyarrá. De az által, hogy a közös hadügyminiszternek a hadkiegészítési kérdésekre is döntő befolyást biztosított, a hatvanhetes alapot egy igen fontos ponton kikezdte s a magyar hadsereg létesülését lehetlenné tette.

De ha a magyar törvényhozás megmaradt volna azon az alapon, amelyen a hatvannyolcas törvényhozás állott, a katonai kérdés nem vált volna a magyar közélet legbetegebb pontjává, még akkor sem, ha a magyar hadsereg gondolatát a minden ré-

szében közössé tett közös hadseregé váltja is föl, sőt még akkor sem, ha ez a közös hadsereg szellemében, nyelvében és jelvényeiben továbbra is osztrák hadsereg marad. Mert biztosítva volt a honvédség szabad fejlődése és korlátolva volt a hadsereg hadi létszáma. Ha tehát a lakosság szaporodása azt eredményezte volna, hogy a honvédséghez évenként annyi újonc soroztatik be, mint amennyit a hadsereghez tartozunk adni: nem lehetett volna elzárkózni a honvédségnek valóságos magyar hadsereggé szervezése elől, ami pedig a mai osztráknak szervezett közös hadsereget fölöslegessé tette volna.

De az 1889. évi törvényhozás teljesen elhagyta a hatvannyolcas szervezeti alapot. A honvédség ujoncjutalékának a korlátozásával és a hadsereg hadi létszámának szabadjára hagyásával a hadsereget tette fejlődésre képes részévé a fegyveres erőnek és a honvédség szabad fejlődésének az útját vágta el. Ezzel a nagyjelentőségű változtatással megszűnt a reménye annak, hogy a honvédség magyar hadsereggé fejlődhessék s emiatt támadt föl a nemzetben a vágy, hogy a hadsereg magyar részét nyelvében is magyarrá tegye. De a nemzet csak akkor ébredt helyzetének tudatára, amikor azt a biztos pozíciót, amelyet még 1889-ig megtartott, már elhagyta s amikor ebbe a pozícióba a magyar katonai erő minden önállóságának ellenségei már kényelmesen elhelyezkedtek.

Az 1889. évi alapon szervezett közös hadsereg már oly erőteljes képződmény volt a fejlődésében korlátok közé szorított és a hadseregtől függő helyzetbe jutott honvédséggel szemben, hogy a legújabb katonai törvények megalkotásakor már gondolni sem lehetett többé arra, hogy visszatérhessünk az 1868. évi törvények alap gondolatához. Az új törvényekkel megvalósított létszámemelés, ha volt is tekintettel a honvédségre, elsősorban a közös haderőt erősítette és így ma éppen oly messzire kerültünk attól, hogy a honvédséget valóságos magyar hadsereggé fejleszthessük, mint attól, hogy a hadsereg magyar részét az összes hadseregen belül valósággal magyar hadsereggé teheszük. Amit tehát 1867-ben jól megalapoztak s amit 1868-ban még akként alakítottak, hogy a természetes fejlődést a magunk javára használhassuk ki, azt mi magunk rontottuk el 1889-ben. Ez pedig a magyar alkotóerőnek oly megrokkánásáról tanúskodik, mely miatt az 1889. évi törvény megalkotói éppen úgy hibáztathatók,

mint az az ellenzék, mely az 1889. évi védőerővitában erre rámutatni meg sem kísérletté, hanem csak akkor kapott észbe, amikor Széli Kálmán alatt fölmerült a létszámemelés kérdése.

De ha csak a katonai kérdésben követtünk volna el súlyos hibát, ez még nem volna bizonyíték arra, hogy a magyar nemzet alkotóképessége erősen megfogyatkozott. Hiszen vannak más fontos törvényhozási alkotások is, ahol ez megnyilatkozhatik s a nemzeti fejlődés terén pótolja egyik irányban azt, amit a másik irányban elhibázott. Ámde éppen így vagyunk az országgyűlés költségvetési jogával is, a közigazgatás szervezésével is, a választói jog kérdésével is. Itt is súlyos hibákat követett el a törvényhozás, amint ezt legközelebb ki fogom mutatni. Pedig ezekben a kérdésekben úgyszólván teljesen szabad kezünk volt és így az sem szolgálhat mentségünkül, hogy nagyobb érdekek miatt meg kellett hajolnunk bizonyos bécsi követelések előtt.

Ily viszonyok között kevés megnyugvással nézhetünk bárminő téren a reformok elé. Ismétlem, hogy előbb nemzetet kell itt nevelni, mely a kicsinyes pártszempontokon felül tud emelkedni s nem hagyja magát üres jelszavakkal félrevezetni, hanem a nemzet egyetemes nagy érdekeit tartja szeme előtt, amikor életbevágó nagy kérdések szabályozásához lát hozzá. Hogy a mai nemzedék erre nem alkalmas, az az utolsó félszázad történetéből nyilvánvaló. Hogy egy újabb nemzedék alkalmasabb lesz-e és mikor, az a jövő titka.

De gyáván kétségbeesni emiatt nem szabad, hanem kitartó munkával kell hozzálátni, hogy közviszonyainkat megjavítva» értelmiségünk tudását és felelősségérzetét fejlesztve, a magyar törvényhozást ismét képessé tegyük oly alkotásokra, melyek állami létünknek biztos alapot szolgáltatnak.

Balfogások.

1912. dec. 22.

Alkotmányi téren most semmi jót sem csinálhatunk. Ennek az állításomnak a beigazolására kénytelen vagyok szóvátenni mindazt, amit 1867 óta alkottunk s amit jól megalkothattunk volna, mert ezek a kérdések nem voltak szoros összefüggésben a kiegyezéssel, mint volt a katonai kérdés és mégis rosszul csináltuk meg.

Először is a törvényhatóságok reformjára mutatok rá. Az 1848. évi XVI. törvénycikk, amikor a megyét az alkotmányosság védőbástyájának nevezi el, gondosan óvakodik a hebe-hurgya reformoktól s a megyék demokratizálásának a reformját a nyugodtabb jövődő föladatának tartva fönn, csak ideiglenes rendelkezéseket tesz, melyek a megyei bizottmányok szervezésénél a túlsúlyt a megye nemességének tartván fönn, a nem nemesek részéről csak községenkénti képviseletnek adnak helyet. De a megyék jogállásában és igazgatási rendszerében — a követkeüldéstől eltekintve — nem tesz változást, nehogy elrontsa a sietésben azt, amit a történelem és a nemzet önvédelmi ösztöne szerencsésen megalkotott.

Az 1870. évi XLII. törvénycikk azonban doktriner szempontok hatása alatt akként reformálta meg a megyéket, hogy sem a középponti kormánynak nem biztosított föltétlen hatalmat a vidéki közigazgatás szervezésében, sem pedig oly önkormányzati szervezetet nem alkotott, mely a kormány folytonos gyámkodását fölöslegessé tette volna. Már maga az a meghatá-

rozása a törvényhatóság hatáskörének, mely az állami közigazgatás közvetítését szembeállítja az önkormányzattal, az önkormányzati érzék teljes megrokkánásáról tanúskodik. Hiszen az önkormányzat éppen abban áll, hogy az állami közigazgatás föladatait maguk a polgárok végzik el saját költségükön.

A régi megye önmagát szervezte és igazgatta s mint ilyen állandóan ébrentartotta a közügyek iránt való érdeklődést és az alkotmány szeretetét s a magyar társadalmat arra képesítette, hogy a saját lábán járjon. Az 1870-ben átszervezett megye, mely megszűnt az igazságszolgáltatás szerve lenni, közigazgatási kiadásainak fedezésében az állam segítségére maradt utalva, mert a háziadó csak említve volt a törvényben, de valósággal megteremtve nem volt; az 1883. évi XV. törvénycikk pedig a megyei pótdadók százalékanak nagymértékű korlátozásával és az állami dotációnak törvényben történt végleges rendezésével a háziadó gondolatát végképpen elejtve, az önkormányzatot állandó államsegélyre utalta.

Ennek természetes következménye volt: először az, hogy a törvény a megye minden anyagi kihatású határozatának a végrehajtását a kormány engedélyétől tette függővé; másodsor, hogy a közönség érdeklődése a megyei ügyek iránt megcsappant és lassankint kihalt; harmadszor, hogy a városi törvényhatóságok is terhesnek találták magukra nézve azt, hogy a törvényhatósági kiadásokat községi adókból fedezzék és kezdték sürgetni a városok állami segítségét, ami azután meg is történt. Ezek a dolgok pedig nem hogy fejlesztették volna az abszolutizmus és a provizórium alatt meggyöngült önkormányzati érzékét, hanem azt teljesen el is sorvasztották, elannyira, hogy ma már nemcsak a közigazgatást végző önkormányzati közönségek, hanem a társadalom is, az egyes foglalkozási ágak társadalmi szervezetei is, de sőt a magánosok is mindent az államtól kérnek, az államtól várnak s az állam részéről való szubvenciók oly mértéket öltöttek, hogy azok nélkül senki és semmi sem képes prosperálni, az adózók pedig emiatt sok megokolatlan terhet kénytelenek viselni. A szubvenciók rendszere rendkívül nagyra tette az egyeseknek a kormánytól való függését, megölt minden öntevékenységet, tág teret adott a protekciónak minden téren és teljesen megrontotta a parlamentarizmust és ezzel kapcsolatban a polgárság erkölceit is. Hiszen ma már úgyszólván nincsen a kor-

mánytól független ember s ez az oka annak, hogy a pártküzdelmekben az elvek csak eszközök, a cél a kormányhatalom megszerzése.

De elhibázott volt a megyék reformja a közigazgatás szempontjából is, mert az államhatalmat az önkormányzat látszatának föntartásával megbénította, de a kormány hatalmi önkényének intézményi biztosítékokat nyújtott a főispán kivételes hatalmának törvénybe iktatásával és azzal, hogy a törvényhatóságot a törvénybe ütköző rendeletekkel szemben is végrehajtásra kötelezte s a végrehajtás ellenőrzését nem a közigazgatáshoz értő hivatalnokra, hanem a kormány politikai ágensére, pusztán a kormány bizalmától függő főispánra bízta, aki annyira nem hivatalnok, hogy még a törvényhatóság székhelyén sem köteles lakni s aki a kormánytól való föltétlen függése folytán hajlandó mindent csupán pártérdekből fogni föl és szemet hunyni minden közigazgatási visszaélés előtt, ha az a párthatalmi céloknak érdekében van és hajlandó minden hatalmat arra használni, hogy a tisztviselőket a párthatalmi célok szolgálatára bírja.

Az 1886. évi XXI. törvénycikk ezen nem javított, hanem a főispáni hatalomnak párturalmi célból történt kiterjesztésével még jelentékenyen rontott is. És ha az 1907. évi LX. törvénycikk megszüntette is a főispánnak elmozdítási jogát, a dolog lényegén alig változtatott, mert a főispán ma sem hivatalnok, kötelességei tulajdonképpen ma sincsenek, de hatalma ma is elég nagy arra, hogy a párthatalmat érvényre emelje, a visszaéléseket pedig jóakaratóan elnézhesse. Hiszen éppen az a legerősebb bizonyíték arra, hogy a nemzetben és parlamentjében nincsen elég erő a közjó érdekében fölládozni a párthatalmat, hanem kicsinyes kortesszempontból fog föl minden nagy kérdést: hogy a főispáni intézményt még a koalíció is megtartotta annak, ami volt s ami miatt ellenzékkorában annyiszor támada: az uralmon levő párt, illetőleg a kormány bizalmi emberének, politikai ágensének, ahelyett, hogy a kormány párthatalmának ezt a szervét fegyelmi-leg felelős kormányzati főhivatalnokká, az államhatalom szervévé átalakította volna.

De az állami és önkormányzati közigazgatás között az 1876. évi VI. törvénycikkkel szervezett közigazgatási bizottság sem teremtette meg a szükséges harmóniát akként, amint kellett volna, mert a közigazgatási bizottság oly monstruózus intézmény,

mely sem az állami akarat gyors érvényesülését biztosítani, sem az önkormányzati elvnek érvényesülést szerezni nem képes.

Végre a főispán és az alispán parallel hatásköre szintén oly szerencsétlen koncepció, mely szinte lehetetlenné teszi a jó közigazgatást, mert a megyei tisztikart ott, ahol az alispán és a főispán rivalizálnak, a legképtelenebb helyzetbe hozza s okozója a maros-tordamegyeihez hasonló állapotoknak.

Ily törvényhozási balfogások mellett szinte csodaszámba megy, hogy a törvényhatósági közigazgatás nem rosszabb, mint amilyen s hogy a hetvenes évektől a mai napig mégis jelentékenyen javult, bizonyosságul annak, hogy a morális erők ebben a nemzetben még mindig elég hatékonyak arra, hogy az intézményi hibák ellenére is érvényesüljenek s hogy közhivatalnokainkban van még annyi hazafiság, hogy egymást tökéletesítsék s kötelességük teljesítésére serkentsék.

Egy újságcikk kerete szűkebb, semhogy ezzel a kérdéssel kimerítően foglalkozzam. Hiszen akkor erről a kérdéstről külön könyvet kellene írnom. Éppen azért rámutatva a legkiáltóbb tévedésekre, nem folytatom tovább, hanem más tέρre lépek át, mert még a választói joggal, a főrendiházzal és az országgyűlés költségvetési jogával is akarok foglalkozni, hogy kimutathassam azt, hogy mennyire meggyöngült a nemzetnek alkotmányozó képessége.

Az 1874. évi XXXIV. törvénycikk, amikor a választói jogot és a képviselőválasztási eljárást szabályozta, szintén párthatalmi szempontból indult ki, amikor az önálló városi kisiparosok egy jelentékeny részét szavazati jogától megfosztotta; amikor a magyarországi és erdélyi cenzus között a különbséget főtartotta s amikor a választókerületek beosztását az 1848-ban megállapított alapokon hagyta, holott az ország népeiségi, gazdasági és nemzetiségi viszonyairól ekkor már elég statisztikai anyag állott volna rendelkezésünkre a tekintetben, hogy a helyesebb és a magyarságnak is kedvezőbb választókerületi beosztást elkészíthessük. A választókerületek helyesebb beosztását a későbbi idevonatkozó törvények sem végezték el.

A választási eljárás terén 1874-ben üdvös reform volt ugyan, hogy a választók névjegyzékének állandóvá tételével a névjegyzék megállapítását függetlenítettük a választási mozgalmaktól; de hogy az 1874-ben megállapított választási eljárás mennyire nem

volt képes csökkenteni a választási visszaéléseket, azt az azóta lefolyt választások fényesen bizonyítják. Az ez irányban főnállóit legkiáltóbb bajokon akart ugyan a kúriai bírászkodásról szóló 1899. évi XV. törvénycikk segíteni, de hogy milyen eredménnyel, arról a közelmúlt eléggé tanúskodik. Legkiáltóbb balfogása volt azonban ennek az új törvénynek az, hogy az alkotmányos költségek fogalmát törvénybe iktatta s ezzel a választás közjogi aktusát magánosok érdekharcának a szintjére süllyesztie. Mert ma a választó nem saját költségére végzi legfontosabb közjogi funkcióját, ami arisztokratikus társadalmak fölfogásának felelne meg, sem államköltségen, amit a túlhajtott demokratikus fölfogás kívánna, hanem a törvény értelmében a jelölt költségén» mintha a szavazati jogot nem közérdekben, hanem a jelölt érdekében kellene gyakorolnia.

A szavazati jog gyakorlásának ez a fonák fölfogása nemcsak azért káros, mert a választási költségeket rendkívül szaporította s ezzel a pártok hatalmi túlekedésének új rugóját illesztette be az alkotmányi berendezésbe, hanem a közmorál szempontjából is nagy kárt tett, mert a szavazati jognak magánérdekben való gyakorlását mintegy törvényben szentesítette.*

A főrendiháznak 1885-ben végbevitt reformja szintén nem volt szerencsés koncepció. Ez a reform nem emelte a főrendiház tekintélyét, mert a főrendiházat oly elemekből állította össze, melyek sem az alkotmányos élet iránt különös érzékkel, sem a törvények szövegezése vagy megítélése iránt különös képességgel nem bírnak. A főrendiházi tagság köteleességek nélkül való külső dísz s a főrendiház tagjai annyira nem érzik magukat a törvényhozásban való részvételre kötelezve, hogy hacsak rendkívüli esetek nincsenek, a főrendiház üléseit alig látogatják s a közdolgok iránt melegebben érdeklődő örökös tagok legnagyobb része képviselővé

* Azóta, hogy e sorok megjelentek, meg alkottatott a választói jogról szóló 1913. évi XIV. t.-c. is. Ez szintén nem tartozik a szerencsés alkotások közé, mert — hogy többet ne mondjak, — a katonai rendes tényleges szolgálatot teljesített állampolgároknak igen nagy számát kizárja a szavazati jogból, de a gazdái hatalom alatt állóknak nem csekély tömegét részesíti benne. Amikor tehát a polgároknak éppen legfegyvelmezettebb és a legsúlyosabb állampolgári kötelezettséggel terhelt részét a szavazati jogtól megfosztja; ugyanakkor a sok alkalmazottal rendelkező vagyonos embereknek meg nem okolt pluralitást biztosít s ezzel osztályellentétet teremt.

választatásra törekszik, mert a főrendiházi tárgyalásoknak ma már inkább formalitás természetük van, mint komoly törvényhozási tárgyalásé.

Ami pedig az országgyűlés költségvetési jogát illeti, ezt is pusztá formalitássá tették egyrészt a folytonos exlek, amelyeknek hatása alatt megszokta az ország, hogy költségvetés nélkül is lehet kormányozni; másrészt az 1897. évi XX. törvénycikknek az a rendelkezése, mely áttöri azt az elvet, hogy a kormánynak országgyűlési meghatalmazás nélkül utalványozási joga nincsen. Ez a törvény ugyanis kimondja, hogy „ha a kiadás elodázhatatlan vagy oly időben merül föl, midőn az országgyűlés együtt nem léte miatt pót- vagy rendkívüli hitel ki nem eszközölhető, az ily költség utalványozását az illető miniszter csakis a minisztertanács beleegyezésével teljesítheti (tehát ilyenkor a minisztertanács az országgyűlés jogát gyakorolja az országgyűlés tudtán kívül), mely esetben pót- vagy rendkívüli hitel kérésének szüksége elesvén, az ily kiadásokra a kormány a zárószámadások tárgyalása alkalmával nyer fölmentést”.

Tudjuk, hogy a zárószámadások megvizsgálása majdnem két év múlva szokott megtörténni, hiszen előbb a számszék vizsgálja át az évi számadásokat. Mit ér hát az olyan ellenőrzési jog, mely csak akkor érvényesülhet, ha a pénz elköltése már befejezett dolog. Ez a rendelkezés, mely kimondja, hogy ha valamely utalványozás eszközölését az országgyűlés tudtán kívül a minisztertanács határozza el, a pót- vagy rendkívüli hitel utólagos kérése szükségtelen, a kormányt úgyszólván minden parlamenti felelőség alól fölmenti a közpénzekben való rendelkezésben és teljesen illuzóriussá teszi az 1848. évi III. törvénycikknek azt a rendelkezését, mely szerint a minisztert vagy miniszteriumot vád alá lehet helyezni a kezeire bízott pénz s egyéb értékek törvényellenes alkalmazásáért. Hiszen erre most már törvény adja meg a miniszteriumnak a jogot, melynek gyakorlásáért csak a zárószámadások tárgyalása alkalmával kell fölmentést kérnie, vagy mondjuk inkább, akkor kell neki a fölmentést megadni, mert hiszen a törvény szó szerinti értelme ezt egyenesen az országgyűlés kötelességévé teszi.

Íme, ilyenek a mi alkotmányjogi vonatkozású törvényeink. Amikor még belső ügyeinkben a magunk urai voltunk, akkor alkottuk azokat és romboltuk velők alkotmányunknak 1848-ban

jól megalapozott és 1867-ben még meg nem rontott, sőt némi tekintetben meg is erősített épületét. Ha annyira gyöngé volt a mi parlamentünk, hogy ennyi kárt volt képes okozni az alkotmánynak, akkor minő alapon hisszük, hogy akár a mostani, akár az azután következő országgyűlések képesek lesznek hasznos reformokat alkotni és megerősíteni az alkotmányt? Hiszen újabb időben lényegesen változott a helyzet, mert ma már belső ügyeinkben sem vagyunk a magunk urai, mivel a nemzeti ellenállás óta vannak láthatatlan ellenőrök, akik abból a szempontból is figyelemmel kísérik belső reformjainkat, vajjon nem erősítik-e a magyar társadalom ellenálló képességét a mindenkori kormányhatalommal szemben.

Ezek után azt hiszem, joggal ismételhetem, hogy alkotmányi téren most semmi jót sem csinálhatunk. Tartsunk hát fenn egyelőre mindent legalább úgy, amint eddig fennállott. Offenzívára alkalmasak ez idő szerint nem lévén, szorítkozzunk szigorú defenzívára, de ebben azután legyünk egyetértők és kitartók. Forduljunk azonban minden erőnkben a társadalmi térre, hogy erkölcsben, fölfogásban, akaraterejében tökéletesebb nemzedéket nevelve, legalább utódaink számára biztosítsuk a nemzet jövőjét.

Bármint fájjon is az alkotás vágyától duzzadó honfiúi kebel, hogy a belpolitikai reformok terén ez idő szerint jót alkotni nem lehet, a hazaszeretetből és dicsőségvágyból származó hiúságnak meg kell hátrálni a hazafiúi belátás elől, mert ma oly időket élünk, amikor senki sem tudja, hogy amikor egy téglát tett le abban a hitben, hogy erősíti alkotmányunk épületét, nem erősítette-e az alkotmányt ostromló ellenséges erőknek sáncait.

Széchenyi szavaival végzem: „Oh ürítsük ki valahára, még mielőtt késő volna, az önismeret fölötté keserű — igaz — de nemzeti javulásunkra oly jótékonyan ható, sőt elkerülhetlenül szükséges serlegét fenékig! Mert csak akkor és előbb soha nem lesz megvetve földülésünk igazi alapja.”

Zavart ideák.

1912. dec. 29.

Az embert emberré a nemzeti eszme teszi. Ez az, ami kiemel az arasznyi létnek korlátolt köréből és arra képesít, hogy lerázva állati önzésünk rabláncait, a jelen küzdelmeinek és szenvedéseinek árán véges létünk határain túl terjedő tevékenységet fejthesünk ki s utódaink számára megszerezzük a boldogulás föltételeit. Az ember — mint a költő mondja — sárból s napsugárból összegyúrva, nagyságra törpe és vakságra nagy. Lelkét nem képes ki-elégíteni az állati lét szükségleteinek a megszerzése, holott egy-magában még erre is alig van képesítve. Ezért kell hát milliók érzését, akaratát, cselekvési energiáját egy célra egyesíteni, mert csak így lehet legyőzni a természetszabta akadályokat, csak így lehet megvalósítani oly földadatokat, amelyek messzire túl esnek az egyes ember arasznyi létének határain.

Milliókat egy érzésben, egy akaratban, egy cselekvésben pedig csak a nemzeti eszme egyesíthet, mely nagy embertömegeket saját különlétüknek tudatára ébreszt s ezzel arra képesít, hogy az egyetemes közjót sajátos alakban igyekezzenek megvalósítani. Az emberiség nemzetek által részekre bontva, de nemzetekben egyesítve és nemzetek versenyében küzdve, fáradva halad előre a boldogulás és a tökéletesedés útján és csak az a nemzet tölti be világtörténeti hivatását, melyben van elég tehetség arra, hogy az emberiséget előbbre vigye és van elég erő arra, hogy az egyetemes emberi célokat sajátos alakban juttassa diadalra.

De ha nemzet akarunk lenni, ha nemzetként akarunk élni, tisztában kell lennünk nemzeti létünk alap föltételeivel s azzal a

céllal, melyre mint nemzetnek, törekednünk kell. S ha tudjuk a célt, melyet el akarunk érni, gondos számvetéssel kell keresnünk az eszközöket, melyek segítségével céljainkat elérhetjük. Cél és eszköz két különböző dolog. De céllá válhat az eszköz is, ha tulajdonképpeni célunk elérésére szükséges, azonban nem állván rendelkezésünkre, meg kell előbb szereznünk. Ez az oka annak, hogy célt és eszközt oly könnyen össze lehet zavarni s céllá tevén az eszközt, megfeledkezünk az igazi célról s az eszközért fölládozunk, így keletkeznek a zavart ideák, melyek egy és ugyanannak a nemzetnek a fiait egymás ellen fordítják s ezzel véstetjes bajok forrásává válnak. Így szállanak szembe egymással egy nemzetnek különböző fölfogású pártjai, különböző társadalmi rendjei és gazdasági osztályai s látszólagos külön érdekeiért egymás ellen harcolva, egymást rontva, nemzetünk romlását s ezzel önmaguk pusztulását idézik elő.

Rend, nyelv, társadalmi osztály és vallásfelekezet szerint tagolt és részekre tépett nemzetünknek egy közös érzésben való egyesítése az első föladat, melyet meg kell valósítanunk, ha mint nemzet akarunk élni ezen a földön, melyet természetes határok egy nemzet számára alkottak. Volt idő, amikor ezen a földön csak a nemesi renden belül volt meg az az egységes fölfogás és érzelmi egység, mely e honnak összes lakosságát az egyetemes közjó megvalósítására összefoglalhatóvá tette. S amikor ez így volt, helyeiben történt, hogy a magyar nemesség kiváltságokat élvezett és e kiváltságokat minden támadás ellen megvédelmezte. A nemesi kiváltság a nemzeti létnek alapja, eszköze lévén, méltán vált nemzeti céllá, melyért érdemes volt áldozni is.

De az idők változtak. A nemesség egy része, éppen a legfelsőbb rétege elnemzetietlenedett, ellenben a városok egy része és a magyar köznép a magyar nemzeti eszmének részesévé vált. A rendi kiváltság léhát elvesztette léalapját, mert megszűnt a magyar nemzeti létnek eszközéül és így megszűnt nemzeti célul szolgálni. Rendek és vallásfelekezetek által tagolt nemzetünk megerősítésének eszközévé a jogegyenlőség eszméjét kellett tenni, mert a rendi válaszfalak lerontása és a vallás szabad gyakorlásának és a bevett egyházak egyenlőségének és viszonyosságának kimondásával a felekezeti féltékenység megszüntetése fokozta a nemzet erejét, mivel növelte azoknak a számát, kik egy érzésben, egy akaratban, egy cselekvésben egyesíthetők. Így vált hát

a jogegyenlőség, mint a nemzeti egység eszköze, nemzeti céllá, melyre törekedni hazafiúi kötelesség.

És mégis voltak sokan, kik az idők változását megérteni nem tudták és szem elől tévesztve a nagy nemzeti célt, még mindig a nemesi kiváltságok föntartásáért küzdöttek s kezet fogva a nemzettel ellenséges irányt követő bécsi kormánnyal, mindent elkövettek, hogy a rendi válaszfalak föntartassanak és a bevett vallások egyenlősége és viszonyossága ne váljék valóra. Összezavarták az eszközt a céllal és az eszközért föláldozták a célt, magát a nemzeti eszmét. És a magyar nemességnek éppen az az örök dicsősége, hogy rendi érdekét kész volt föláldozni a nemzeti érdekért. A magyar katolikusságnak az az érdeme, hogy felekezeti érdekét nem tette a nemzeté elé s maga alkotta meg azokat a reformokat, melyek a jogegyenlőség eszméjét törekedtek valóvá tenni.

De a jogegyenlőség, mely a múlt század első felében nemzeti létünk emelésének eszköze volt és így méltán volt nemzeti célul kitűzhető, időközben elvesztette ezt a minőségét. Hiszen időközben új erők keletkeztek, amelyek a nemzeti egység nagy céljával szembehelyezkedtek. A magyarság körében föltámadt nemzeti öntudat kiváltotta az e hazában élő magyarul nem beszélő lakosság körében is nemzetiségök különletének tudatát és a magyar nemzeti léttel szembehelyezte a horvát, a tót, a szerb és az oláh nemzetiségi, helyesebben mondvá faji érzést. A jogegyenlőség elvébe kapaszkodva, ezek a különböző fajok ugyanazokat a nemzeti létföltételeket követelték a maguk számára, amelyeket a magyarság számára a jogegyenlőség megvalósításával a nemesség iparkodott megteremteni. A különböző nemzetiségek szeparatiztikus, vagyis faji uralmat létesíteni törekvő mozgalmi tehát megfosztották a jogegyenlőség eszméjét attól a tulajdonságától, mellyel az addig bírt, amíg a magyar nemzeti eszmének megerősítését szolgálta. A jogegyenlőség gondolatának átvitele a törvény előtt való egyenlőségről a politikai egyenlőségen át a nemzetiségi jogegyenlőségre, illetőleg a polgárnak arra a jogára, hogy iskolában törvényhatósági és községi életben és egyházban a saját nyelvét használhassa, nem javára, hanem kárára vált a nemzeti egységnek. Nem azt eredményezte, hogy a hazának különböző nyelvet beszélő fiai a közös szabadság élvezetében szorosabban forrjanak össze egy érzésben, egy akaratban; hanem ellenkező-

leg, csak még jobban előmozdította azt, hogy itt a magyar nemzeti érzés mellett idegen nemzeti érzések, a magyar nemzeti öntudat mellett idegen faji öntudatok keletkezzenek, melyek ellentétesek a magyar nemzeti akarattal, melyek megbontani igyekeznek államunk egységét. Az egyház szabadságát is arra használják föl, hogy a vallás eszközeivel ez az ellenséges nemzeti érzés fejlesztessék, szívósabbá tétessék és a magyar nemzeti egység kifejlődése akadályoztassék. Majd a szociáldemokrácia is osztálynak osztály ellen való izgatására használta ki a jogegyenlőség eszméjét és éppen akkor támadt a nemzet ellen, amikor az diadalért a legnagyobb harcot vívta.

És azért mégis akadtak a magyar nemzeti eszmének lelkes hívei között elég sokan, kik nem akarják az idők változását megérteni s ma is abban a téves fölfogásban leledzenek, hogy a jogegyenlőség és a magyar nemzeti eszme még mindig oly szoros és elválhatatlan kapcsolatban vannak egymással, mint voltak az 1848-ban és azóta szerzett tapasztalatok előtt. A politikai jogegyenlőség továbbfejlesztésének ezek a hívei összezavarják a célt az eszközzel és nem akarják meglátni, hogy a jogegyenlőség csak eszköz volt a nemzeti egység megteremtésének célja elérésére, de nem nemzeti cél.

A demokratikus haladás a tömegjólét előmozdításában, de nem a tömeguralom érvényesülését biztosító intézmények szaporításában áll. A demokráciának addig van létjogosultsága, amíg annak a biztosítására szolgál, hogy mindenki erkölcsi és elméleti erejéhez képest szabadon érvényesülhessen, mind a magánéletben, mind a közéletben s tehetségeit a maga és a nemzet javára kifejthesse. Ezért van ellentétben a születési renden alapuló kiváltság a demokratikus haladással. De az általános szavazati jog nem ezt valósítja meg, hanem azt, hogy vezetőszerephez az jut a politikai életben, aki legjobban tud hatni a csekély értelmű emberek nagy tömegére s aki leglelkismeretlenebbül használja ki a maga érdekében a tömeg indulatait. Az általános szavazati jog tehát a lelkiismeretlenséget juttatja vezető szerephez a politikában és a legképesebbeket a közélettől való visszavonulásra kényszeríti, vagyis a tömegjólét előmozdítását veszélyezteti és a nemzeti eszme céljával is ellentétben van. És mégis hányan vannak, kik az általános szavazati jogot azért követelik, mert azt hiszik, hogy ez nemzeti cél, pedig csak félreismert, rossz eszköz.

De a zavart ideák nemcsak a jövőre, hanem a múltra is vonatkoznak. Általános meggyőződés manapság, hogy az 1848 előtti alkotmányban a nemesi jogegyenlőség a politikai jogok egyenlőségében állt. Már pedig Verbőczy is azt tanította, hogy a pars potior et senior hozza a határozatot és hogy a szavazatokat mérlegelni és nem számlálni kell, a megyei életben pedig a birtokos nemesség határozott s a táblabírák szellemi arisztokráciája vezetett és irányított s a birtoktalan nemességnek a birtokosokkal egyenlő jogokban részesítését a bécsi kormány követte, hogy megtörje általuk a birtokos nemesség ellenállását. Ezen az alapon csak nem lehet a népjogkiterjesztést az alkotmány erősítésének minősíteni s mégis sokan teszik.

Éppen így zavarjuk össze a parlamentarizmus külső formáit is az alkotmány lényegével. Az alkotmányosság lényege az, hogy ne egy ember akarata érvényesüljön az államban, hanem a nemzet kiváló tagjai is résztvegyenek a kormányzás irányításában és a nemzeti közvélemény alakításában. Ez ránk, magyarokra annál inkább életkérdés, miért urunk, királyunk más államnak is fejlődeme s emiatt a mi állami létünk csak alkotmányunk által érvényesül, abszolút uralom mellett pedig megsemmisül. A mi parlamentarizmusunk azonban abban áll, hogy csak akkor kapja meg valamely párt a kormányhatalmat, ha vállalja, hogy érvényesíti a bécsi akaratot. Mégis ragaszkodunk ahhoz, hogy a király a többségből nevezze ki a minisztériumot s inkább megnyugszunk abban, hogy a kormány úgy szerezzon magának többséget, amint tud s erre támaszkodva abszolút módon kormányozzon, mint abban, hogy ellenzéki többség ellenőrizze a kormányt s ne engedjen neki semmi olyat tenni, ami törvénytelen, de örömmel fogadja tőle mindazt, ami a nemzetnek javára van. A parlamentarizmus az alkotmányosan megnyilatkozó nemzeti akarat érvényesülésének eszköze volna. És nálunk mégis céllá tették, melynek formájáért fölálodozzuk a lényegét, az alkotmányos nemzeti akaratnak még a megnyilatkozását is; annál inkább magát az akaratnak az érvényesülését.

Az ilyen zavart ideák fölötté sokat ártnak nemzetünk ügyének. S mindaddig, amíg ahelyett, hogy a dolgok fenekére néznénk s céljainkat tudatosan meghatározva, azokhoz megfontolt tudással keresnők a megfelelő eszközöket, csak jelszavakon fogunk lovagolni: bizony-bizony mondom nektek, drága honosaim, nem-

csak a világ nem fogja megérteni, hogy mi mit akarunk, hanem mi magunk sem fogjuk megérteni egymást s számunk szaporodása, fiaink gazdasági fejlődése nem nemzeti erősödésünket, hanem csak idegen hatalmak ériszalmájának értékesebbé válását fogja jelenteni.

Világítsunk hát a dolgok fenekére, hogy eloszlassuk a zavart ideák gomolygó tömegét s megtaláljuk a nemzeti megerősödés céljának helyes eszközeit.

Mi vagyunk szerencsénk kovácsai.

1913. jan.12.

Nemzeti megerősödésünk céljának előmozdítására oly eszközöket kell keresnünk, melyek számban, vagyonban és kultúrában sokat fejlődött, de erkölcsben, akarakterőben és össze-tartásban nagyon is dekomponálódott nemzetünket ismét akcióképessé, sajtóságainak kifejtésére hivatottá, akarni tudóvá, fiait pedig a nemzetért áldozatkésszé teszik.

Alkotmányi téren vívott küzdelmeink nemhogy javunkra, hanem kárunkra voltak, mert amint kimutattam, amit e téren alkottunk az utolsó félszázad alatt, az balul ütött ki, mivel nélkülözte a céltudatos nagy koncepciót. Balsikereink letörték a magyarság nemzeti önérzetét s a szabadság hibás fölfogása következtében fölszabadult nemzetellenes erők dekomponálták a közérzést és 'megrontották a magyarság erkölcsseit. Az első föladat tehát, hogy helyreállítsuk a megrokkant nemzeti önérzetet, megteremtjük a nemzett közérzést és megjavítsuk a megromlott erkölcsöket.

A nemzeti önérzet föltámasztása csak sikerek fölmutatásával lehetséges. De ma törvényhozási úton sikereket elérni nem lehet, mert ehhez nemcsak a kedvező viszonyok hiányzanak, hanem a nemzet alkotóereje is meg van rokkanva. Oly téren kell hát keresni nemzeti sikereket, ahol a pártpolitika nem állítja szembe a magyart a magyarral s ahol a magyarság nem kerül összeütközésbe a hatalommal.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy közjogi téren teljesen tétlenek legyünk s az osztrák birodalmi egységnek lépésről-lépésre való térfoglalását összetett kezekkel nézzük. Jaj annak a nemzetnek, mely megnyugszik alkotmányának elkorhasztásában és függetlenségének, államiságának megsemmisítésében. Publicisztikában és irodalomban egyaránt résen kell lennünk, hogy egy iótát se adjunk föl az ország függetlenségéből és alkotmányos létünk garanciáiból. De mivel a mostani idők nem kedveznek az alkotmányi reformoknak, sem annak, hogy állami különállásunknak kidomborítására új garanciákat szerezzünk, újabb alkotmányi reformoknak és függetlenségi garanciáknak parlamenti követelését most helyeselni nem tudnám, mert ez csak újabb rombolást és nemzeti csatavesztést eredményezne.

Ehelyett nagy súlyt vetnék a közjogi tanoknak irodalmi és hírlapi megvitatására, hogy valahára alakuljon ki tisztultabb fölfogás és pozitív közjogi tudás ezekben az igen nagy fontosságú és sohasem kicsinylendő kérdésekben és hogy a magyar közvélemény valahára a fenekére lásson azoknak a mélységeknek, melyek egy-egy külsőség vagy egy-egy kifejezés mögött rejlenek és megszhevívő következményekkel járnak. Mert ezekben a kérdésekben az egész magyarságnak egy véleményen kell lennie a dolog érdemét illetőleg és csak akkor leszünk képesek e téren sikeres akcióra, ha a közjogi kérdésekben nem pártszempontok, hanem a nemzeti egységes fölfogás fogja diktálni, hogy mit kell cselekednünk.

Tehát nem a közjogi kérdések lekicsinylése, hanem ellenkezőleg, igen is nagy fontosságuk teszi szükségessé, hogy ezekben egyelőre a legszigorúbb, de azután semmiben sem engedő defenzívára szorítkozzunk a parlamentben, hogy higgadtan vitathassuk meg az irodalomban; mert sehol sem annyira zavartak az ideák és nem annyira nagy a következetlenség, mint éppen ezen a téren. Hogy egyebet ne mondjak, egy nevezetes politikusunk élesen támadja azokat, kik a hatvanhetes kiegyezést nemzetközi szerződésnek minősítik, mert ez az ő nézete szerint a magyar állam függetlenségének az elvével ellenkeznék; de önmaga meddőknek tartja azokat a közjogi vitákat, melyek az ország függetlenségét elhomályosító kifejezéseknek törvényekben való alkalmazása vagy nem alkalmazása körül folynak. A függetlenségi politikusok pedig, amikor a magyar glóbuszról ábrándoznak, ugyanakkor a külpolitikában nem Magyarország, hanem a „monarkia” érdekeiről

vitatkoznak, holott aki Magyarországot Ausztriával egy monarchiának tekinti, akaratlanul is a birodalmi egység elvi alapjára helyezkedik. Hiszen ami egy monarchia, az egy állam is; ha tehát Magyarország független állam, akkor nem lehet az osztrák császársággal egy monarchia. E szónak: monarchia, a két állam együttes jelölésére való használata nagyobb szolgálatot tett a birodalmi egység eszméjének, mint a hadsereg német szolgálati nyelve, mert ezt nem ismerjük el törvényesnek, de amazt mi magunk is szeretjük használni.

Nem igaz tehát, hogy a közjogi viták fölöslegesek és céltalanok, hanem csak annyi az igaz, hogy ezúttal nem észszerű közjogi harcokat idézni föl a parlamentben, mert ezen a téren ez idő szerint nem érhetünk el olyan sikereket, mint amilyenekre nemzeti önérzetünk fokozásához szükségünk volna.

Amiatt azonban, hogy ez így van, nines okunk kétségbeesni. Mert amely nemzetnek föntartó elemében, magyarságában akkora propagatív erő van, hogy harminc év alatt hat és fél millióról tízmillióra szaporodott s minden nemzetiségi izgatás és belpolitikai zavar mellett is az utolsó tíz év alatt másfél millió lélekkel gyarapodott s ötvenegy százalékról a lakosság ötvennégy és fél százaléka, emelkedett, annak a nemzetnek még nagy történeti hivatást tartogat az isteni gondviselés. Hiszen a magyarságnak ez a térfoglalása azt teszi, hogy tíz év múlva ő felsége összes országaiban már a magyarságé és többé nem a németségé a legnagyobb relativ többség és hogy a szűkebb értelemben vett Magyarországon ötven év múlva hetven, száz év múlva pedig már közel kilencven százaléka a lakosságnak nyelvében is magyarrá lesz; pedig a százalékos szaporodás, mely a múlt évtizedben három és félszázalékos volt, tíz évről tíz évre progresszív módon emelkedik. Ha tehát a magyarságnak az utolsó harminc év alatt tapasztalt természetes térfoglalása meg nem akad, gyöngeségünknek egyik főoka, országunk soknyelvűsége száz év alatt önmagától is elenyészik és a kis magyar nemzet nagy nemzetté válva, nagy föladatak megoldására válik képessé.

De ez a biztató jövő csak akkor válhatik valóvá, ha a nemzet a természetes fejlődésben el nem bizakodik, hanem okos előrelátással és céltudatos erő kifejtéssel mindent megtesz, hogy ne csupán számban, hanem erkölcsben, kultúrában és gazdasági jólétben is oly mértékben fejlődjék, mint magyarságának lélekszá-

mában. Mert csak az erkölcsi és kulturális fejlődés intenzivitása adhatja meg egy nemzetnek azt a szellemi erőt, mely nélkül egy nép sem képes kiállni a világtörténeti események megrázó viharait. Ahhoz, hogy nemzetként éljünk, nem elég a lélekszám nagysága, hanem arra is van szükség, hogy a becses nemzeti sajátosságokat főtartsuk, tökéletesítsük és fejlesszük, ehhez pedig erőteljes nemzeti öntudatra és nagy erkölcsi erő kifejtésre van szükség. A nemzeti sajátosságokat főtartani törekvő nemzeti öntudat nélkül megszűnik különlétünknek történeti létjogosultsága, az erkölcsök meglazulása pedig megtámadja a faj életrevalóságát, munkabírását, sőt propagatív erejét is.

Már pedig a mi bajunk éppen az, hogy nemzeti öntudatunk hanyatlak és erkölcsünk rohamosan lazulnak. Magyarul beszélünk, de magyar élet már alig van az országban. Színpadunkon erkölcsrontó idegen szellem ütött tanyát, mely több kárt tesz a jó erkölcsben, mint a legdurvább trágárság; mert míg emez visszatetszést szül, amaz a finom szellemeskedés vonzó alakjában adja be az erkölcsi mérget. Irodalmunkban ugyanez az irányzat foglal tért s az igaznak álarcát magára öltő köznapiasság szembehelyezkedik a széppel és a jóval. Ez az oka annak, hogy az irodalom ma nem fejleszti a nemzeti közérzést, mint a múlt század első felében, hanem inkább dekomponálja azt. Előbbkelő társadalmi körünk idegen divatoknak hódolnak s száműzik körükből a művelődéssel nem ellenkező régi jó szokásokat, anélkül azonban, hogy levetköznének minden betyáros tempót. Holott a finomabb ízléssel az utóbbi sokkal inkább ellenkezik, mint a régi magyar szokások konzerválása. Fiatalságunk idegen zene ritmusa mellett idegen táncokat jár és felejt a magyar táncot, sőt már a falusi köznép is ugyanezt kezdi cselekedni. Gondolkodásunkban, világfölfogásunkban éppen úgy, mint politikai harcmodorunkban idegen szellem válik uralkodóvá s ha ez így fejlődik tovább, ma holnap nyelvünkön kívül mi sem marad meg nekünk magyarnak. Asszonyainkban pedig már-már teljesen hiányzik a nemzeti önérzet s a fiatalabbja már nem is tud lelkesedni azért, ami magyar, hanem csak azért, ami idegen.

Mit ér hát akkor a magyarság számbeli szaporodása, ha benne a nemzeti érzés lanyhul? Mit ér a magyarság kulturális előhaladása, ha kultúrája idegen? Mit ér vagyoni gyarapodása, ha erkölcssei romlanak?

Széchenyi István nem így képzelte a nemzeti kicsinosodást, amiért annyit írt, annyit tett, annyit fáradozott, hanem nemzeti sajtáságaink teljes kifejtése és műveletlenségünkkel kapcsolatos tempóinknak elhagyása útján.

A magyarság hatalmas propagatív ereje, számbeli nagy térfoglalása olyan jelenség, mely nemzetünk életrevalóságát bizonyítja s méltán keltheti életre szunnyadásnak, hanyatlásnak indult nemzeti önérzetünket. A történelmi múltban gyökerező természeti erőnek nemzeti sikere ez, mely nemzeti energiánk fokozására nagyon is alkalmas. Tekintsen hát minden magyar ember bizalommal és bátran a jövőbe. Mert ha nemzetünk és nemzeti létünk föntartó elemében, tudniillik a magyarságban oly természetes erő rejlik, mint amelyet szaporodásának, térfoglalásának statisztikai adatai vaskövetkezetességgel bizonyítanak, van okunk hinni e nemzetnek jövőjében és világtörténeti hivatásában.

Ne keressük nyomorúságos viszonyainknak, dezoláltságunknak okát mindig külső okokban, hanem saját indolenciánkat, kényelemszeretetünket, belső torzsalkodásainkat és örökös hatalmi versengésünket, nemkülönb az idegent majmoló hajlamunkat hibáztassuk s ezen törekedjünk segíteni és azonnal megtaláltuk azt az utat, mely valódi nemzeti nagyságunkhoz visz. Mert ha tudunk céltudatosan tűrni és szenvedni, ha tudunk elszántan akarni s nem pillanatnyi föllobbanások alapján lelkesedünk, hogy azután elhamarkodott kapkodásunk sikertelensége miatt a gyáva rezignáció karjaiba dobjuk magunkat, akkor nekünk be kell jutnunk a jókedv és bőség kényelmes kikötőjébe, melyet balsorstól tépett s multat és jövendőt megbűnhődött nemzetünk, ha észretér és okosan cselekszik, a maga számára kiérdemelt.

„Egy hajszálon függ az egész, drága honosiak, — mondja Széchenyi István, — egy elhibázott vonás — és minden helyrehozhatatlanul el van veszítve. Ez állapotunk diagnózisa. De azért nem vagyunk gyengék, korántsem; és ebben fekszik fölvidulhatásunk titka, hogy csak mi magunk vágthatjuk ketté azon hajszálat, melyen függünk, semmi más erő nem; csak mi magunk hibázhatjuk el a józan vonást, senki más nem, sőt minden elhibázott vonás, nemzeti és alkotmányos létünk elleni minden vágás, mely kívülről hatna ránk, — s annyira nőttünk föl már, — csak erősítené, csak szilárdítaná létünket; mert azon nép, mely már megízlelte az arany szabadságnak lelket emelő kéjét, melyben fol-

ébredt az emberi méltóság érzete s mely már sejteni kezdi: mi nemzeti nagyság, mi nemzeti üdv, az, habár csak egy maroknyi volna is, csak maga sértheti, egyedül saját kezeivel gyilkolhatja meg magát.”

Ez adjon nekünk erőt, önbizalmat, ez fokozza nemzeti önérzetünket s ez edzzen meg minket arra a nagy munkára, mit nemzeti társadalmunk regenerálása és szervezése érdekében kell kifejtenuünk.

Mit kell tenni?

1913. Jan. 19.

A közelmúlt sikertelen politikai küzdelmeiben megrokkant nemzeti önértetet nem elég az iskola útján a jövő nemzedékben fölkelteni, hanem helyre kell azt állítani a felnőttek körében is. Mert ha a gyermek családi körében idegen szokásokat lát, idegen zenét hall, idegen könyveket talál, idegen nagyságokat hall dicsérni s a magunkéről csak lenézőleg, vagy csak a kétségbeesett rezignáció hangján hall beszélni, az iskola csak fél munkát végez, mert a másik felét elrontja a család.

De hogyan, mi módon, mily eszközökkel lehessen pótolni azt a pusztítást, amelyet a nemzeti önértetben a politikai balfogások vittek végbe? Oly kérdés ez, melyre megfelelni igen nehéz. Hiszen amit a politika elrontott, azt leginkább politikai sikerek állíthatják helyre. De amikor a parlamenti küzdelmek révén politikai sikerekre nincsen kilátás, akkor ilyeneket erőltetni oly dőreség, mely méltán hívja ki a legkeményebb kritikát. Társadalmi téren keresni politikai sikereket pedig fölötte nehéz, különösen oly társadalomban, mely már hozzászokott ahhoz, hogy mindent az államtól várjon.

De ami nehéz, az nem lehetetlen. Álljon össze a nemzet színe-java s kezdjen hozzá a magyar társadalomnak nemzeti alapon való szervezéséhez. Nem közművelődési vagy iskolaegyesületekre vagy jótékonyági avagy más hasonló egyesületekre gondolok én, hanem oly politikai egyesületre, mely miként a sza-

badgondolkozók szervezetei a destrukcióra, akként a konstrukcióra szervezze szétzüllött társadalmunkat s céljául tűzze ki: a magyarságnak nyelvben, gazdasági téren, kultúrában és jó erkölcsben való fejlesztését; oly politikai föladatoknak, amelyek az egyetemes nemzeti érdeket szolgálják, a megoldását; politikai programja részére a kormány és a parlament irányadó elemeinek és vezéregyéniségeinek a megnyerését és a képviselőválasztások irányítását. Hiszen vannak politikai föladatok, amelyek a pártpolitika napi hullámzásától önállóan is érvényesülhetnek s amelyeknek megvalósításában minden magyar ember párt- és társadalmi állásra való tekintet nélkül kezet foghat.

Így például ki az, aki magyar ember létére ne akarja azt, hogy a földbirtok túlnyomó része magyar kézen legyen? Ki az, aki nem akarja a Duna-Tisza csatornát és vízi útaink kiépítését? Ki az, aki nem akarja Erdélyt erős vasúti hálózattal szorosan csatolni a magyarsághoz, vagy Erdélyben és Szlavóniában a magyarság megerősítését, vagy nemzetiségi megyékben a magyar értelmiségnek tömörítését és a megye ügyeinek általa való intézését, vagy a haderő tisztikarában a magyarság térfoglalását és így tovább? Akit ily kérdésekben is befolyásolnak a parlamenti párt-harcok és pártszempontok, az megérdemli a közmegevetést és a társadalmi bojkottálást.

Igaz, hogy ezekben a kérdésekben is támadhatnak pártpolitikai ellentétek a megvalósítás útjára és módjára nézve. Így például lehet összekapni azon, hogy a Duna-Tisza csatorna Budapest és Csongrád, vagy Budapest és Szolnok között építtessék-e meg; vagy bele lehet keverni a magyarság megerősítésének a kérdésébe a municipalizmus és az államosítás között meglévő pártpolitikai ellentéteket és így tovább. De hogy ez ne történjék, arra a szervezőknek és a vezetőeknek kellene majd gondot fordítani.

A fő az, hogy a magyarságnak politikai célok megvalósítására valahára társadalmi úton is kell szervezkednie, mert ha ez meg nem történik, ha a magyar nemzeti politika mindig csak pártpolitika marad, mely a 67 és 48 jelszavain rágódva és kortesfogások ravaszkodásaiban vergődve abban merül ki, hogy A. vagy B. legyen-e a miniszterelnök: sem közjogi téren, sem gazdasági téren nem fogunk tudni semmi olyat alkotni, ami a magyar nemzet ügyét a nemzeti nagyság felé előbbre vigye. Addig marad minden a régiben, minden reformkérdés csak párttaktikai fogások esz-

köze lesz s minden reform deformmá válik a kortesszemponatok miatt, melyek megalkotóinak ferde világításban mutatják be a dolgok állását, úgy, amint az 1868 óta eddig is történt.

Hiszen itt előbb nemzetet kell nevelni, mely tud várni, tűrni, amíg kell, tervezni és számítani, mielőtt cselekednék s elszántan akarni, amikor a cselekvés ideje elérkezik; nemzetet kell nevelni, mely nem a személyes torzsalkodásokban keresi az alkotmányos élet elemét, hanem a nagy nemzeti kérdésekben összetart s létkérdésekben tréfát nem ismer; nemzetet kell nevelni, melynek van érzéke saját érdekének a fölismerésére és van értelme intézményes alkotásokra. És csakis akkor, ha nevelünk egy oly nemzedéket, mint amilyen a Napoleon-féle háborúk után magától született, de ezt amannál mélyebb értelművé, reálisabbá és tapasztaltabbá is tesszük; csak akkor várhatjuk azt, hogy a magyar országgyűlés politikai küzdelmei nem csupán az elvek harcába burkolt hatalmi marakodások, hanem a nemzet javáért folyó komoly vitatkozások lesznek, melyekből nem A. vagy B., hanem az igazság és a nemzet java kerül ki győzedelmesen.

Egy erőteljes, a társadalom minden rétegét behálózó s nagy nemzeti célokat tervszerűen maga elé tűző társadalmi szervezkedésre van tehát szükségünk, hogy számbeli gyarapodásunk valódi nemzeti erőforrássá legyen. Legyen meg a magyar nemzeti eszmének is a maga szabadkőművessége, mely erős társadalmi szervezetet létesít, hogy érvényesítse az igazi nemzeti politikát.

De ez nem elég. Nem elég a nemzeti önértzetet talpra állítani, a nemzeti közérzést megteremteni s a széthúzó osztályharcokat egyetemes nagy nemzeti törekvésekkel fölváltani, hanem a megromlott erkölcsöket is helyre kell állítani, meg kell javítani. Valóban elszomorító az a léha erkölcsi fölfogás, mely in materialibus mindent megenged, ami a bírósággal összeütközésbe nem hoz vagy a társadalmi érintkezés külső formáin belül marad, még akkor is, ha a tisztességérzet föllázad ellene; in sexualibus pedig még a leg-rútább bűnöket is dicsőíti vagy legalább az embernek természeti ösztöne alapján menteti. Már pedig ez a léha erkölcsi fölfogás, fájdalom, napról-napra szélesebb körben hódít s annyira megmetélyezi társadalmunkat, hogy szinte kétségbeejt, hogy hová fog még fejlődni.

A magyarság csak akkor tarthatja meg ebben az országban vezető szerepét, csak akkor nyomhatja rá a maga sajátosságának

bélyegét az állam és a nemzet egészére s csak akkor biztosíthatja ennek az országnak nemzeti jövőjét a szláv és germán tenger csapkodó hullámai közepet le; ha erkölcsösebb is, mint akár az itt élő egyéb népelemek, akár a minket környező kis és nagy nemzetek. Mert csak az üzleti élet jó erkölcsé kelthet oly bizalmat kereskedelmünk iránt, hogy a kelet és a nyugat közvetítő kereskedelmét kezünkbe kerítve gazdaságilag is hatalommá váljunk; csak a politikai élet jó erkölcsé és a hazafias érzés föltétlen uralma minden érdeken adhat kis nemzetünknek nagy politikai erőt belső ellenségeink áskálódásaival és külső ellenségeink támadásaival szemben; végre ami a legfőbb, csak a sexuális élet erkölcsös alapjai, a családi élet intenzivitása, az életfölfogás szigorúsága biztosíthatja a magyarság propagatív erejét, fajunk egészséges fejlődését, utódaink testi épségét és lelki életrevalóságát. Hiába, a mai forgalmas világban az erkölcstelen feslett nemi élet nemcsak az erkölcsi fölfogást támadja meg, mint talán még kétszáz év előtt, hanem magát a vért, a testi és a lelki egészséget, az elme épségét, szóval mindent, ami egy nemzetre a fajfenntartás szempontjából becses lehet. A tudomány ma már napról-napra több és több bizonyítékot szolgáltat az írás ama szavainak igazsága mellett, hogy az apák bűnei hetedíziglen büntetnek az ártatlan utódokban.

Ezt kell közmeggyőződéssé nevelni a magyar fiatalságban, ha erős nemzedékeket akarunk a késő jövő számára biztosítani. És ebben legtöbbit a vallásos meggyőződésnek a tudományos meggyőződéssel való szoros harmóniája tehet. Éppen ezért elő kell segíteni a fölvilágosodással kapcsolatos valláserkölcsei fölfogásnak minél szélesebb körben való terjedését és megizmosodását s nem szabad beérnünk azzal a frázissal, hogy a művelődés terjedése világszerte a nemi élet erkölcsösségének a hanyatlásával jár karöltve. A felekezeti szellemben való nevelést, mely rendszerint a mély vallásos meggyőződésnek a rovására van, föl kell váltania az igazi valláserkölcsei nevelésnek, mely önmagunkkal szemben szigorúságra, másokkal és más vallásúakkal szemben pedig türelmre nevel.

Nemzeti létünk szempontjából sokkal fontosabb a jó erkölcs és a családi életnek vallásos meggyőződésen alapuló tisztasága, mint akár a gazdasági életnek, akár a kultúrának a fejlettsége. Mert a gazdagság és a kultúra csak jó erkölcs mellett emelője a nemzeti létnek, nélküle pedig csak a faj megromlását, ellenálló

erejének a megrokkánását és belső rothadásának a siettetését eredményezi. Hiszen Róma és Hellasz magas kultúra és nagy gazdagság közepette indult benső rothadásnak s egészen elpusztult mind a kettő. Franciaországban pedig az erkölcsök hanyatlása mellett éppen a nagy kultúra és vagyoni jólét eredményezte a nemzet propagatív erejének a megsemmisülését.

Az egyházakat tehát mindenütt, ahol nem a felekezeti elfogultság kiélesztésére, hanem a vallásos érzésnek a fejlesztésére törekszenek, a társadalomnak a legnagyobb erővel kell támogatnia; mert a családi jelet tisztaságának, erkölcsös voltának az alapja az emberek vallásos érzülete. S nemzeti létünk, propagatív erőnk szempontjából, annál fontosabb reánk a családi és szexuális élet erkölcsös volta, mert kis nemzet vagyunk, mely nagy nemzetté csak propagatív erejének sértetlen föntartása mellett fejlődhetik.

Szervezni és konzerválni a nemzeti erőt, ez legyen hát vezérszavunk s akkor be fog teljesedni Széchenyinek az az álma, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
Gyöngeségünk okai.....	5
A nemzetnevelés szükségessége	24
A nemzetnevelés eszközei.....	29
Az iskola	33
A napi sajtó	38
Az irodalom és a nő	43
A tudomány	48
Testedzés	53
Intézmények	58
Önismeret	64
Önbizalom	69
Nemzeti hibáink.....	75
Mai helyzetünk.....	82
Miben hibáztunk.....	87
Balfogások.....	92
Zavart ideák.....	99
Mi vagyunk szerencsénk kovácsai.....	105
Mit kell tenni?.....	111